

LAPSIASIAVALTUUTETTU

”Suojele unelmia, vaali toivoa”

Nuorten suositukset lastensuojelun ja
sijaishuollon laadun kehittämiseksi

Pipsa Vario, Johanna Barkman, Johanna Kiili,
Marko Nikkanen, Mikko Oranen ja Jaana Tervo

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6

”Suojele unelmia, vaali toivoa”

Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi

”Suojele unelmia, vaali toivoa”

Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi

Tiivistelmä	5	Syrjäyttämistä selviytymiseen	42
Sammandrag	6	Selviytynyt sijaishuollosta huolimatta /ansiosta	43
Abstract	7	”Selviytyminen on itsestä kiinni”	43
Lapsiasiavaltuutetun esipuhe	8	Pahan olon käsittely	44
		Vertaisuus	45
Vaalimishjelma	10	Toivon ja unelmien tärkeys	46
Johdanto	12	Unelmat auttavat eteenpäin	47
Taustaa	12	Tilaa unelmille	47
400 vuotta kokemusta lastensuojelusta	13	Ei yksin vaan yhdessä	48
		Mahdollisuus mokata – ja oppia virheistä	48
		Tavallisia unelmia	48
OSA 1		Nuorten ääni ja lastensuojelun reunaehdot	50
NUORTEN KOKEMUKSIA SIIAISHUOLLON ARJESTA	14	Yleistä	52
Miltä lastensuojelu näyttää ja tuntuu?	14	Kuuleminen	53
Lastensuojelu ei ole mustavalkoista	16	Mitä rahalla saa?	53
Leiman takana on tavallinen nuori	18	Valitukset	54
Tuomittuna yleistämisen vankilassa	19	Toimenpide-ehdotukset lastensuojelun laadun parantamiseksi	56
Ennakkoluuloille kyytiä koulumaailmassa	19	EPILOGI Marjatta Dardy: Näköaloja selviytymiseen	60
Kaverit nuorta tukemassa	20		
Vaihtuvat ja pysyvät suhteet	20	OSA 2	
Ei sijaiskoti- ja laitostieteelle!	21	SUUNNITELMISTA KÄYTÄNTÖÖN – NÄIN KIERTUE TOTEUTETTIIN	62
Nuoren mielipiteen huomiointi	22	Mitä kiertueen toteuttamiseen tarvittiin?	62
Laitoksen pitäisi olla koti	23	Kiertueen ja tilaisuuksien valmistelut	64
Säännöt, rajat ja rakkaus	24	Yhteyshenkilöiden kartoitus	64
Säännöt	25	Yhteyshenkilön rooli	64
Rangaistukset	26	Kutsukirjeet	66
Joukkorangaistukset	26	Kustannukset	66
Ruoka	26	Valmiudet ja haasteet	66
Rajoitustoimenpiteet	28	Kiertue-tilaisuuksien rakenne	67
Yhteydenpidon rajoittaminen	28	Dokumentointi	70
Liikkumisvapauden rajoittaminen	28	Kiertuetapaamisten ohjaaminen ja vetovastuut	71
Sääntöjen, rangaistusten ja rajoitustoimenpiteiden perusteleminen	29	Yleisiä periaatteita	71
Oikeus tietää	30	Nuoret työskentelyn ohjaajina	72
Sosiaalisyöntekijät avainroolissa	31	Aikuiset tiimissä nuorten kanssa	73
Osallisuus omassa elämässä	32		
Sijoituksen jälkeen	34	Liite 1: Kiertue-työryhmä	77
Jälkihuolto – tukea, mutta millaista tukea?	35	Liite 2: Kutsukirje nuorille	78
”Täysin itsenäisiä ei vielä olla vaan itsenäisyyttä vasta harjoitellaan”	36	Liite 3: Kutsukirje aikuisille	79
”Alkaa yllättäen ja loppuu kuin seinään”	36	Muistiinpanoja, huomioita	80
Sama laki, eri käytännöt	37		
Kuka on sosiaaliamies? Mikä on aluehallintovirasto? – Lastensuojelun valvonta	38		
Kenelle kerron ongelmistani?	39		
Valvovat viranomaiset	40		
Yksin ongelmiansa kanssa	41		

”Suojele unelmia, vaali toivoa”

Nuorten suosituksset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi
Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6

Toimittaneet

Pipsa Vario, Johanna Barkman, Johanna Kiili, Marko Nikkanen, Mikko Oranen ja Jaana Tervo

Julkaisija

Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Vaasankatu 2, 40100 Jyväskylä
Puhelin: 0295 163 417
Faksi: 014 617 356
Sähköposti: lapsiasiavaltuutettu@stm.fi
www.lapsiasia.fi
www.lastensivut.fi

Taitto

Workshop Päiviä Oy

Kuvat

valokuvat: UsUs-kiertue
kuvituskuvat: I23rf, Colourbox, Panu Päiviä
piirroskuvat: Ida Heiska, Lahja Kallinen

Paino

Aksidenssi Oy, Helsinki 2013

Toinen painos.

ISSN 1798-3991 painettu
ISSN 1798-4009 (verkkójulkaisu)
ISBN 978-952-00-3250-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-3251-7 (PDF)

Julkaisu luettavissa internetissä osoitteessa www.lapsiasia.fi

5.2.2013

Julkaisussa kuvituksena käytetyt kuvat nuorista ja lapsista eivät liity selvitykseen, eli tekstissä esiintyvät sitaattit eivät ole kuvissa olevien henkilöiden ajatuksia.

Tiivistelmä

”Suojele unelmia, vaali toivoa”

Nuorten suosituksset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi

Pipsa Vario, Johanna Barkman, Johanna Kiili,
Marko Nikkanen, Mikko Oranen & Jaana Tervo.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6

● Tämän raportin tarkoituksena on antaa puheenvuoro sijoitetuille lapsille ja nuorille ja kuulla heitä asiantuntijoina lastensuojelun laadun arvioinnissa. Raportti pohjautuu vuonna 2011 toteutettuun *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* -sijaishuollon kiertueeseen. Kiertueen aikana vierailtiin kuudella eri paikkakunnalla Suomessa ja tavattiin noin 120 12–20-vuotiasta lastensuojelun asiakkaana olevaa nuorta.

Tilaisuuksiin osallistuneilla nuorilla oli hyvin monipuolista kokemusta lastensuojelun sijaishuollosta. Mukana oli nuoria niin laitospaikoissa kuin perhehoidon piiristä. Osa nuorista oli ollut sijoitettuna vasta muutamia kuukausia, jotkut lähes koko ikänsä. Joukossa oli nuoria, jotka olivat asuneet koko sijoitusajan samassa sijaishuoltopaikassa sekä nuoria, joiden koti oli vaihtunut useita kertoja sen aikana.

Kiertueella kävi selväksi, etteivät nuorten kokemukset lastensuojelusta ole mustavalkoisia. Vaikka nuorilla oli paljon hyviä kokemuksia sijaishuollosta, toivat he esiin myös sen käytäntöihin kohdistuvaa kritiikkiä. Tämä kritiikki suuntautui selvimminkin nuorten ja aikuisten väliseen vuorovaikutukseen, kuulluksi tulemiseen sekä oikeuteen saada perusteluja aikuisten tekemille päätöksille.

Lastensuojelulla on ollut tärkeä rooli nuorten elämässä. Huostaanoton hetkellä koettu suru ja epävarmuus siitä miksei voi enää asua syntymäkodissaan, oli monen nuoren kohdalla ajan myötä muuttunut käsitykseksi, että tilanteissa oli toimittu heidän parhaakseen. Nuoret olivat huomanneet päässeensä elämässään eteenpäin juuri sijoituksen ansiosta. Jotkut pitivät kuitenkin edelleen huostaanottoa vääränä ratkaisuna.

Sijoitettuihin nuoriin kohdistuvat ennakkoluulot koettiin elämää hankaloittavana tekijänä. Usein lastensuojelun asiakkuus leimaa nuoret ongelmanuoriksi, jolloin nuoruusiän normaali oireilu nähdäänkin sijoituksesta johtavana ongelmakäyttäytymisenä. Heräsi kysymys, onko sijaishuollossa tilaa murrosiälle?

Säännöt olivat nuorille tärkeitä mutta niistä sopimisessa ilmeni ongelmia. Sääntöjen ja rangaistusten perustelu jäi arjen keskellä liian usein toteutumatta, mikä aiheuttaa ristiriitoja nuorten ja aikuisten välille. Kiertue osoitti myös, että laitosten sääntöjen ja lainmukaisten rajoitustoimenpi-

teiden välisessä rajanvedossa on ongelmakohtia, ja tähän tulisi kiinnittää tulevaisuudessa enemmän huomiota.

Sosiaalityöntekijät ovat avainroolissa sijoitettujen lasten ja nuorten elämässä. Kuitenkin yhteyden saaminen heihin on usein hankalaa. Tähän vaikuttaa mm. soittoaikojen ajoittuminen koulupäivään, sosiaalityöntekijöiden runsas vaihtuvuus sekä liian suuri työmäärä. Jos nuori ei pääse tapaamaan omaa sosiaalityöntekijäänsä säännöllisesti, on henkilökohtaisen suhteen luominen hänen kanssaan ja luottamuksen saavuttaminen vaikeaa.

Tiedon puute oli kiertueella toistuvasti esiin nouseva epäkohta. Nuoret kaipasivat lisätietoa omaan taustaansa liittyvistä asioista, omista oikeuksistaan sijaishuollossa sekä sijaishuollon valvonnasta ja tahoista, joille oikeudenloukkauksista voi valittaa. Tämän vuoksi on tärkeä pohtia, kuinka ammattilaiset voisivat omalla toiminnallaan lisätä lasten ja nuorten tietoisuutta näistä asioista.

Nuorten osoittaman kritiikin taustalla oli toive ja tarve tulla kohdatuksi yksilönä. Arjen keskellä, tehtäessä nuoren elämää koskevia isoja tai pieniä päätöksiä, on tärkeää, että nuoret tulevat kuulluiksi yksilöllisine tarpeineen ja mielipiteineen. Osallisuuden kokemuksen kautta nuorten on myös helpompi kuunnella, mitä aikuisilla on sanottavaa sekä hyväksyä heidän ehdottamansa päätökset.

Sijoitetuilla nuorilla on halu selviytyä. Nuori ei kuitenkaan pysty siihen yksin, vaan hän tarvitsee rinnalleen aikuisen, joka uskoo häneen. Keskeistä onkin huolehtia siitä, että jokaisella nuorella olisi elämässään ainakin yksi aikuinen, yksi pysyvä ihmissuhde, jonka puoleen hän voi aina kääntyä.

Raporttiin sisältyy nuorten viestit lastensuojelun aikuisille kiteyttävä vaalimissiohjelma sekä lastensuojelun laatua parantavat toimenpide-ehdotukset lastensuojelun päättäjille ja sijaishuollon yksiköiden aikuisille.

Kiertueen järjestämisessä lapsiasiavaltuutetun toimiston yhteistyökumppaneina olivat Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lastensuojelun Keskusliitto sekä Pesäpuu ry. ●

Sammandrag

”Skydda drömmarna, värna om hoppet”
Rapport över en samrådsrunda med unga som är placerade
i vård utom hemmet i anslutning till barnskyddet

Pipsa Vario, Johanna Barkman, Johanna Kiili,
Marko Nikkanen, Mikko Oranen & Jaana Tervo.

Barnombudsmannens byrås
publikationer 2012:6

● Syftet med denna rapport är att ge placerade barn och unga ordet och att höra dem som experter vid bedömningen av barnskyddets kvalitet. Rapporten bygger på turnén för vården utom hemmet *Uskomme sinuun – Usko sinäkin (Vi tror på dig – Gör det också själv)*, som genomfördes 2011. Turnén omfattade besök på sex olika orter i Finland och träffar med cirka 120 unga mellan 12 och 20 år som var klienter hos barnskyddet.

De unga som deltog i evenemangen hade mycket mångsidiga erfarenheter av vården utom hemmet i anslutning till barnskyddet. Bland de medverkande fanns unga från både institutions- och familjevården. En del av de unga hade varit placerade i endast några månader medan andra varit placerade i nästan hela sitt liv. Bland deltagarna fanns unga som bott på samma plats för vård utom hemmet under hela sin placeringstid och unga som hade bytt hem flera gånger under sin placering.

På turnén blev det klart att de ungas erfarenheter av barnskyddet inte är svartvita. Även om de unga hade många goda erfarenheter av vården utom hemmet, framförde de också kritik mot dess förfaranden. Några av de vanligaste föremålen för denna kritik var interaktionen mellan barnen och de vuxna, rätten att bli hörd och rätten att få motiveringar till beslut som vuxna fattat.

Barnskyddet har haft en viktig roll i de ungas liv. Hos många unga hade den sorg och ovisshet som de kände när de blev omhändertagna och förstod att de inte kunde bo kvar i födelsehemmet med tiden omvandlats till en insikt om att man handlat för deras bästa i dessa situationer. Dessa unga hade upptäckt att de kommit framåt i livet just tack vare placeringen. En del betraktade fortfarande omhändertagandet som fel lösning.

Fördomarna mot placerade ungdomar upplevdes som en faktor som försvårar livet. Unga som är klienter hos barnskyddet stämpas ofta som unga med problem, vilket leder till att normala symptom som tillhör ungdomen ofta ses som problembeteende som orsakas av placeringen. Detta väckte frågan om huruvida vården utom hemmet ger plats för puberteten.

Regler var viktiga för de unga, men deltagarna lyfte fram problem gällande sättet att komma överens om dem. Regler och straff förblev ofta utan motiveringar i vardagen, vilket ledde till konflikter mellan de unga och de vuxna.

Turnén visade också att det förekommer problem i gränsdragningen mellan reglerna vid institutionerna och de lagliga begränsningsåtgärderna, och att man i framtiden ska fästa mer uppmärksamhet på detta.

Socialarbetarna har en nyckelposition i de placerade barnens och ungas liv. Det är dock ofta svårt att få kontakt med socialarbetare. Detta beror på att socialarbetarnas telefontider infaller under skoldagen, på att omsättningen bland socialarbetarna är stor och på att de utsätts för en alltför stor arbetsbelastning. Om den unga inte får möjlighet att träffa sin socialarbetare regelbundet är det svårt för honom eller henne att etablera en personlig och förtröendefull relation med socialarbetaren.

Bristen på information var ett missförhållande som lyftes fram upprepade gånger under turnén. De unga efterlyste mer information om omständigheter i anslutning till deras egen bakgrund, om sina rättigheter inom vården utom hemmet, om tillsynen över vården utom hemmet och om aktörer hos vilka de kan överklaga rättskränkningar. Av denna anledning är det viktigt att diskutera hur professionella med sitt eget agerande kan öka barnens och de ungas kunskaper om dessa omständigheter.

Bakom de ungas kritik låg en önskan och ett behov att bli bemötta som individer. När man fattar stora eller små beslut om den ungas liv i vardagen är det viktigt att han eller hon bli hörd med sina individuella behov och åsikter. När de unga upplever att de är delaktiga blir det också lättare för dem att lyssna på det som de vuxna har att säga och att acceptera de beslut som de vuxna lägger fram.

Placerade unga vill klara sig. De kan dock inte göra det själva utan behöver stöd av vuxna som tror på dem. Därför är det viktigt att sörja för att varje ungdom har åtminstone en permanent mänsklig relation i sitt liv – en vuxen som han eller hon alltid kan vända sig till.

I rapporten ingår ett program med instruktioner som sammanfattar de ungas budskap till de vuxna inom barnskyddet samt åtgärdsförslag för förbättring av barnskyddets kvalitet till beslutsfattarna inom barnskyddet och de vuxna vid enheterna för vården utom hemmet.

Vid arrangemangen av turnén bistods barnombudsmannens byrå av dess samarbetspartners Institutet för hälsa och välfärd, Centralförbundet för Barnskydd och Pesäpuu ry. ●

Abstract

”Nurturing hopes, encouraging dreams”
A report on young people placed in alternative care under provisions for
child welfare services, prepared on the basis of consultation with the young

By Pipsa Vario, Johanna Barkman, Johanna Kiili,
Marko Nikkanen, Mikko Oranen & Jaana Tervo.

Publications of the Office of the
Finnish Ombudsman for Children 2012:6

● The purpose of the report is to give a voice to children and young people taken into care, as well as to consult them as experts in the process of quality evaluation for child welfare services. The report is based on a tour arranged by child welfare authorities in 2011, dubbed *We believe in you – so should you* and focusing on alternative care. During the tour approximately 120 young child welfare customers were met in six locations in Finland.

Young people participating in the events of the tour had a wide range of experiences of alternative care, including placement in families and institutional settings. Some of the young people had been taken into care only a few months before the tour, while others had been in care their whole lives. Adolescents attending the events included some whose care location had remained unchanged since they had been taken into care, as well as people whose foster care home had changed several times.

In the course of the tour, it became evident that young people's outlook on child welfare care services was not a black-and-white one. Although many reported positive experiences of alternative care, some also expressed criticism of its practices. Some of the loudest criticism had to do with the nature of the interaction between adults and young people, the young's perception of not being heard, and their desire to hear justifications for the decisions that adults make.

Child welfare services play a major role in young people's lives. The feeling of sorrow and indecision that many children felt upon being taken into care and leaving their birthplaces has changed, over time, into a conviction that authorities did act in the best interest of the children. Young people have come to the realisation that the progress they have made in their lives is owed to the fact that they had been taken into care. Nevertheless, some continue to believe that their placement in foster care was a wrong decision.

Prejudices against young people placed in foster care were considered a factor that complicates their lives. Often the mere fact that young people are clients of child welfare services earns them the label of problem teenagers, with normal expressions of teenage behaviour being interpreted as misbehaviour resulting from placement in foster care. This gives rise to the question of whether there is room in alternative care for behaviour associated with puberty.

While rules are important to young people, reaching agreement on them between the young and adults proved difficult. Often, amid a hectic home life, sufficient justification was not provided for rules and punishments, resulting in conflicts between the young and adults. Furthermore, the tour demonstrated that demarcation between lawful restrictions and the rules that institutions apply is problematic, requiring more consideration

Social workers play a key role in the lives of those children and the young taken into care. However, getting in contact with them is often difficult. Reasons behind this include call hours that overlap with school lessons, high turnover in personnel and excessive workloads. If young persons are prevented from regularly meeting their own designated social workers, building a personal and trustful relationship with them will be difficult.

Lack of information was a recurrent theme throughout the tour. Young people need information regarding their own background, their rights in alternative care and the way care is monitored, as well as on bodies to which they can appeal in cases of violations of rights. Therefore, it is important to consider how professionals could, through their own actions, add to children and young people's knowledge related to these issues.

Behind the criticism expressed by the young people lay their desire to be treated as individuals. In their day-to-day lives, when decisions – minor or major – affecting the young people's lives are made, it is important that the young can be able to feel that they are being heard and that attention is paid to their individual needs and opinions. If young people perceive that they are participating positively in a process affecting their own lives, they will pay attention to adults and accept the decisions that adults propose.

Young people who are taken into care have a strong desire to survive. However, no young person can cope on his or her own; each needs a supportive adult who has a genuine belief in him or her. Therefore, it is central to young people's well-being that each young person have at least one permanent relationship with an adult, available for support at all times.

The report includes a development programme, summarising the messages that young people wish to send to the adults involved in the child-welfare care services, as well as proposals for the enhancement of such services, aimed at the policy-makers and adults in the units providing alternative care.

The tour was organised by the Office of the Ombudsman for Children in partnership with the National Institute for Health and Welfare, the Central Union for Child Welfare and Pesäpuu ry, a national association for the promotion of child welfare. ●

Lapsiasiavaltuutetun esipuhe

Lapselle läheisten ja tärkeiden ihmissuhteiden vaaliminen tulee ottaa lastensuojelun kehittämisessä lähtökohdaksi.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston yhteistyö sijaishuollon asiakkaina olleiden nuorten kanssa alkoi syksyllä 2008. Keskustelin silloin ensimmäisen kerran Pesäpuu ry:n *Selviytyjät* -ryhmän kanssa. Nuorilla oli hyvin harkittuja näkemyksiä siitä, mikä voisi lasten ja nuorten näkökulmasta tehdä lastensuojelusta ja sijaishuollosta nykyistä laadukkaampaa ja vaikuttavampaa.

Yhteistyömme nuorten lastensuojelun kehittäjän kanssa on laajentunut vuosittaisiin sijaishuollon nuorten foorumeihin sekä syksyllä 2011 nuorten sijaishuollon *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* -kiertueen järjestämiseen. Yhteistyöverkosto on tuottanut myös oppaat sijaishuollossa oleville nuorille ja heitä kohtaaville aikuisille.

Nyt julkaistava raportti 120 lapsen ja nuoren kokemuksista lastensuojelussa on välttämätöntä luettaavaa jokaiselle alalle opiskelevalle ja opettavalle, lastensuojelun sosiaalityötä tekeväälle, siitä päättävälle sekä palveluita valvoville viranomaisille.

Raportti osoittaa, että lastensuojelussa toimivien aikuisten tulee ottaa lapset ja nuoret mukaan toimintansa kehittämiseen. Ilman lasten ja nuorten kohtaamista ja heidän kokemuksiaan lastensuojelun laatu jää vajaaksi. Lasten kokemus auttaa välttämään

virheitä ja jopa säästämään rahaa. Sijaishuoltoa ei voi valvoa tehokkaasti ilman, että lasten ja nuorten kokemus otetaan huomioon.

Lasten osallistuminen on myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen aikuisille asettama velvoite: lasten ja nuorten asioista päätettäessä on otettava selvää heidän omista näkemyksistään. Tämä koskee myös lastensuojelua ja sijaishuoltoa.

Lapsen näkemistä kokonaisuutena ihmisenä pitää lastensuojelussa vahvistaa. Lapseen pitää tutustua. Hänen näkemyksiinsä tulee suhtautua kunnioittavasti ja arvostavasti. Jokaisessa lapsessa on valtavat mahdollisuudet, joita aikuisten kasvattajina tulee tukea. Yksikään lapsi ja nuori ei ole vain palveluiden kohde tai uhri. Jokainen lapsi ja nuori on toimija ja tuntija omassa asiassaan sekä lapsi ja nuori kaikkine iloineen ja suruineen. ”Leiman takana on tavallinen nuori”, kiteyttää raportti.

Lasten ja nuorten hyvinvointia kannattelevat läheiset ihmissuhteet. Se pätee myös lastensuojelussa. Tärkeitä ihmisiä ovat omat vanhemmat, sisarukset, sukulaiset, sijaisvanhemmat, kaverit, harrastusten ohjaajat, sosiaalityöntekijät ja laitosten ohjaajat. Lapselle läheisten ja tärkeiden ihmissuhteiden vaaliminen tulee ottaa lastensuojelun kehittämisessä lähtökohdaksi.

Raportti kertoo lasten ja nuorten tarvitsevan lastensuojelussa aikuisilta enemmän tietoa ja enemmän ”tsemppiä”. Lapsi tarvitsee tietoa siitä, miksi hän on lastensuojelun asiakkaana. Hän tarvitsee aikuisten tekemille päätöksille perusteluita. Lapsi tai nuori tarvitsee tietoa siitä, keneen voi ottaa yhteyttä, jos häntä kohdellaan huonosti. Lapset ja nuoret tarvitsevat tietoa ihmisoikeuksistaan.

Tiedon lisäksi lapset ja nuoret tarvitsevat rohkaisua, itsetunnon tukemista, tukea tulevaisuuden kuvitteluun ja toivon näkökulmia. Tiedon ja tsemppin tarjoajiksi tarvitaan läsnä olevia ja luottamuksen arvoisia aikuisia, jotka eivät suhtaudu nuoreen ennakkoluuloisesti tai säälitellen.

Tieto ja tsemppi tukevat selviytymistä ja oman elämän suunnittelua.

Kiitän nuoria lastensuojelun kehittäjiä, kiertueen osanottajia ja järjestäjiä eri paikkakunnilla, toimistomme osaajia **Jaana Tervoa** sekä **Johanna Kiiliä** sekä tärkeitä yhteistyökumppaneitamme Pesäpuu ry:ssä, Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin laitoksessa sekä Lastensuojelun Keskusliitossa. Ansiokkaan työn raportin kokoamisessa on tehnyt itsekin *Selviytyjät* -ryhmään kuuluva **Pipsa Varjo**. Olkaa ylpeitä itsestänne! Te kaikki olette tehneet tämän raportin mahdolliseksi.●

Jyväskylässä 1.9.2012

Maria Kaisa Aula, lapsiasiavaltuutettu

Vaalimisohjelma

Vaalimisohjelmaan on tiivistetty kiertueella tavattujen nuorten viestit lastensuojelussa toimiville aikuisille. Se kertoo, mitä me jokainen voimme tehdä paremman lastensuojelun hyväksi.

Lastensuojelu ei ole mustavalkoista

Teen tilaa lasten, nuorten ja vanhempien omille lastensuojeluun liittyville kokemuksille, ajatuksille ja tunteille. Luovun määrittelemästä ulkopuolelta, miltä lastensuojelu tuntuu ja näyttää.

Leiman takana on tavallinen nuori

Puran määrätietoisesti lastensuojeluun ja sen asiakkaina oleviin lapsiin ja nuoriin liittyviä ennakkoluuloja. Asiakkaana olevan nuoren pitää saada olla ihan tavallinen nuori.

Vaihtuvat ja pysyvät suhteet

Suojelen kaikin tavoin ja voimin turvallisten olosuhteiden ja tärkeiden ihmissuhteiden jatkuvuutta.

Säännöt, rajat ja rakkaus

Tunnistan sen, että säännöt, rangaistukset ja rajoitustoimenpiteet ovat vallankäytön muotoja. Kun käytän tällaista valtaa, teen sen oikeudenmukaisesti ja perustellusti.

Oikeus tietää

Ymmärrän, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on suuri ja tärkeä rooli sijoitetun nuoren elämässä. Kun olen tässä roolissa, kuuntelen nuoria aidosti ja perustelen oman toimintani avoimesti ja ymmärrettävästi.

Sijoituksen jälkeen

En päästä nuorta sijoituksen jälkeen maailmalle ilman yhteistä suunnitelmaa ja tukea.

Kuka on sosiaali-asiemies? Mikä on aluehallintovirasto? – Lastensuojelun valvonta

Tiedän, että jokaisella lastensuojelua valvovalla viranomaisella on tärkeä rooli ja tehtävä lasten suojelijana. Kun olen tässä tehtävässä, kuuntelen nuoria tarkasti.

Syrjäyttämisen selviytymiseen

Jos huomaa, että nuori on luovuttamassa, menen apuun. Kukaan ei syrjäydy tahallaan.

Toivon ja unelmien tärkeys

Suojelen nuorten unelmia ja vaalin toivoa.

Johdanto

Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL, Pesäpuu ry ja Lastensuojelun Keskusliitto toteuttivat kesän ja syksyn 2011 aikana sijaishuollon *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* -kiertueen. Kädessäsi on tämän kiertueen raportti. *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* -teeman alla ovat aiemmin ilmestyneet *Eväitä elämään ja tahtoa selviytymiseen Lastensuojelun käsikirja nuorilta nuorille* sekä *Opas lastensuojeluun sijoitetun nuoren läheisille ja työntekijöille*. Aikuisten oppaan teossa on jo otettu huomioon nuorten kiertueella esiin nostamia kokemuksia.

Raportin keskiössä ovat nuorten kokemukset sijaishuollon arjesta; millaista on elää lastensuojelun asiakkaana, mikä sijaishuollossa toimii ja mitä puolestaan tulisi kehittää. Näistä havainnoista, havaintoihin perustuvista johdantoteksteistä ja toimenpideehdotuksista sekä nuorten tekemistä lakimuutos-ehdotuksista koostuu raportin ensimmäinen osa Nuorten kokemuksia sijaishuollon arjesta.

Raportin toisessa osassa *Suunnitelmista käytäntöön – Näin kiertue toteutettiin* selvitetään mitä kiertueen toteuttaminen järjestäjätahoilta vaati sekä kuinka nuoret kutsuttiin mukaan tilaisuuksiin. Lisäksi luvussa kuvataan kuinka yksittäinen kiertuetilaisuus sekä kiertue kokonaisuudessaan toteutettiin. Luvun loppuun on koottu myös järjestäjien kokemuksia kiertueella mukana olemisesta sekä sen toteuttamisesta.

Raportin on toimittanut **Pipsa Varjo** (Pesäpuu ry). Kirjoittamiseen ovat lisäksi osallistuneet *Selviytyjät* -ryhmän vetäjät **Johanna Barkman** (Pesäpuu ry) ja **Marko Nikkanen** sekä **Mikko Oranen** (THL), **Janna Tervo** (Lapsiasiavaltuutetun toimisto/THL) ja **Johanna Kiili** (Lapsiasiavaltuutetun toimisto/Jyväskylän yliopisto).

Lastensuojelulaissa (417/2007, 6§) tarkoitetaan lapsella alle 18-vuotiaasta ja nuorella 18–20-vuotiaasta. Lain terminologiasta poiketen tässä raportissa termillä ”nuori” tarkoitetaan myös alle 18-vuotiaasta.

Taustaa

Kesän ja syksyn 2011 aikana toteutetun *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* -kiertueen tarkoituksena oli kuulla syntymäkodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten kokemuksia lastensuojelusta ja heille tarkoitetuista palveluista. Kiertueen tavoitteena oli koota lasten ja nuorten omaa kokemustietoa lastensuojelun laadun kehittämisen tueksi.

Kiertue vieraili kuudella paikkakunnalla ja tapasi 12–20-vuotiaita nuoria laitos- ja perhehoidon piiristä. Kiertuepaikkakunnat olivat Espoo, Kuopio, Vaasa, Pori, Oulu ja Helsinki. Lisäksi Pesäpuu ry:n *Selviytyjät* toteuttivat *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* -työskentelyn Lastensuojelun perhehoidon maailmankonferenssissa Victoriassa, Kanadassa heinäkuussa 2011. Konferenssin järjesti kansainvälinen sijaishuoltojärjestö IFCO (*International Foster Care Organisation*). Tuohon tilaisuuteen osallistui noin 30 nuorta ympäri maailmaa.

Suomessa kiertueen tilaisuuksiin osallistui yhteensä noin 120 nuorta ja niissä kuultiin yhtä monta ainutlaatuista elämäntarinaa. Osallistujien kokemukset lastensuojelusta vaihtelivat niin ajallisesti kuin sijoitustaustan mukaan. Osa heistä oli ollut sijoitettuna vasta joitakin kuukausia, osa lähes koko ikänsä. Kokemusta nuorilla oli sekä perhe-että laitossijoituksesta, osalla kummastakin ja osalla vain toisesta. Kiertueen tilaisuuksissa oli mukana nuoria, joiden sijoituspaikka oli vaihtunut useita

kertoja heidän elämänsä aikana sekä nuoria, jotka olivat eläneet koko sijoitusajan samassa sijaisperheessä, perhekodissa tai laitoksessa.

400 vuotta kokemusta lastensuojelusta

Kiertueen tapaamisista vastasi tiimi, johon kuului aikuisia lastensuojelun ammattilaisia kiertueen järjestäneistä organisaatioista sekä *Selviytyjät* -ryhmän nuoria (Ks. Liite 1). Tapaamiset aloitettiin tutustumalla ja muodostamalla janoja erilaisten ominaisuuksien, kuten esimerkiksi iän, mukaan. Yksi kysymys koski sitä, kuinka paljon nuorilla ja aikuisilla oli kokemusta lastensuojelusta.

Osalla kiertuepaikoista laskimme osallistujajoukon kokonaislastensuojeluiän. Tähän laskettiin mukaan myös järjestäjätahojen aikuisten kokemusiät. Tulos oli hämmästyttävä: paikkakunnilla, missä ikä laskettiin, osallistujajoukkoon mahtui lastensuojelukokemusta 150 vuodesta lähes 400 vuoteen, riippuen ryhmän koosta. Yksittäisten nuorten kohdalla kokemus vaihteli muutamasta kuukaudesta yli 20 vuoteen – aivan kuten aikuisillakin.

Yksi kiertueen tarkoituksista oli osoittaa nuorille heidän kokemustensa ja näkemystensä arvokkuus. Moni nuorista ihmetteli kuinka heillä voisi olla asiantuntemusta lastensuojelusta, sillä ”*sitähän saa koulutuksen ja työn kautta*”. Janatyöskentely avasi kuitenkin usean nuoren silmät näkemään, ettei ammatillinen kokemus ole ainoa asiantuntijuuden muoto. Nuorten omat elämäkokemukset tekevät myös heistä lastensuojelun asiantuntijoita.

Kiertueen aikana järjestäjätahojen aikuiset saivat ymmärtää uudella tavalla nuorten kokemusasian-

tuntijuuden arvon ja olla oppimassa heiltä. **Eliisa Jämsén** Lastensuojelun Keskusliitosta kuvaa kokemustaan seuraavasti:

”Olin ensimmäistä kertaa elämässäni mukana tämän tyyppisellä kiertueella. Lähdin mielenkiinnolla mukaan. Oli hienoa huomata, miten luottamalla nuoriin voi lyhyessä ajassa voittaa myös heidän luottamuksensa puolelleen.

Tilaisuudet alkoivat aina janalla, johon ensin sijoituttiin iän mukaan. Siinä sijoituin loppupäähän. Toinen jana tehtiin sen mukaan, miten paljon on kokemusta lastensuojelusta. Siinä sijoituin aina alkupäähän. Uskon, että tämän janan avulla myös nuorille tilanne konkretisoitui: heillä on parhaimmat tiedot lastensuojelun kehittämiseen.

Kohtaamiset olivat antoisia mutta myös rankkoja. Tällaiseen mukaan lähteminen edellyttää avoimuutta ja rohkeutta niin aikuisilta kuin nuoriltakin. On laitettava itsensä likoon. Mitä tahansa voi tulla vastaan ja siihen on oltava valmiina. Näissä kohtaamisissa olin oppilaana ja nuoret opettajina. Asiantuntijuuteni kehittyi roimasti.”

Osa 1

NUORTEN KOKEMUKSIA SIJAISHUOLLON ARJESTA

Miltä lastensuojelu näyttää ja tuntuu?

Ennen kiertueen toteuttamista, niin järjestäjätahojen edustajien kuin monien kiertueesta kuulleiden tahojen keskuudessa epäiltiin, että tilaisuuksista saattaisi tulla valituskokouksia lastensuojelun käytännöistä ja toimintatavoista. Todellisuus osoittautui kuitenkin toisenlaiseksi. Nuorten suusta kuultiin monenlaisia elämäntarinoita, rankkojakin kokemuksia ja kritiikkiä mutta nuoret kertoivat myös suorasanaista, spontaania ja positiivista palautetta lastensuojelusta.

Kiertueen tilaisuuksissa nuorten esiintuomat kokemukset liittyivät pääasiassa lasten ja aikuisten väliseen kohtaamiseen, vuorovaikutukseen, aikuisten luotettavuuteen sekä erilaisten sääntöjen ja sanktioiden oikeudenmukaisuuteen. Palvelujen riittämättömyyteen kohdistuva kritiikki ilmeni lähinnä tyytymättömyytenä liian harvoin tapaamisiin oman sosiaalityöntekijän kanssa ja sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen. Myös Kanadan työpajassa nuoret nostivat nämä samat teemat tärkeimmiksi ja kehittämistä vaativiksi asioiksi. Lastensuojelun asiakkaina olevia nuoria puhuttavat asiat vaikuttaisivat siis olevan maailmanlaajuisesti samoja.

Nuorten ammatillisia kohtaan osoittama kritiikki kohdistui suurimmalta osalta vuorovaikutuksen laatuun, ei siis siihen, että sijaishuoltopaikoissa toimittaisiin lainvastaisesti. Nuoret eivät myöskään odottaneet tai vaatineet aikuisten toiminnalta mahdottomuuksia, ainoastaan tulevansa kohdatuksi ja kuulluiksi yksilöinä. Selkeimmin lakiin liittyvä aihe, josta nuoret valittivat, olivat rajoitustoimenpiteet ja niiden perustelemattomuus.

Älä ole ennakkoluuloinen minua
kohtaan sen perusteella missä olen

Lastensuojelu ei ole mustavalkoista

Aikuisen lupaus nuorelle:

Teen tilaa lasten, nuorten ja vanhempien omille lastensuojeluun liittyville kokemuksille, ajatuksille ja tunteille. Luovun määrittelemästä ulkopuolelta, miltä lastensuojelu tuntuu ja näyttää.

Perustelut:

Nuorten kokemuksissa lastensuojelu voi olla jossain kohtaa mustaa ja jossain kohtaa valkoista, mutta useimmiten se on jotain tältä väliltä. Tapahtumien merkitykset muuttuvat ajan kuluessa. Avohuollon tukitoimet saattavat nuoren näkökulmasta olla epämääräisiä ja niitä on myöhemmin vaikea hahmottaa ja paikantaa. Huostaanoton hetki voi olla synkkä, musta ja häpeän leimaama. Sijaishuollon tarjoamat mahdollisuudet avautuvat vasta myöhemmin ja omaa menneisyyttä voi katsoa uudesta näkökulmasta. Lastensuojelun myötä jotakin on voinut kadota pysyvästi mutta se on myös voinut antaa tilaa asioille, jotka eivät aikaisemmin olleet mahdollisia. Joidenkin hengen lastensuojelu on pelastanut.

Nämä merkitykset ovat yksilöllisesti koettuja eikä niitä voi ulkoapäin tietää, määrittellä, muuttaa tai poistaa. Jokaisella on oikeus nähdä ja kokea lastensuojelu omalla tavallaan, sellaisena kuin se sillä hetkellä näyttää ja tuntuu.

Toimenpide-ehdotuksia:

- Lastensuojelussa pitää kehittää toimintatapoja ja työkäytäntöjä, jotka mahdollistavat asiakkaina olevien nuorten ja heidän vanhempiensa paremman kuulemisen ja osallistumisen työskentelyyn.
- Lastensuojelun asiakkuuden seurauksia ja vaikutuksia nuorten elämään pitää selvittää ja tutkia. Tutkimusten tulee ottaa huomioon sekä positiiviset että negatiiviset vaikutukset.

Kiertueella mukana olleiden nuorten kokemukset lastensuojelun merkityksestä heidän elämäänsä olivat pääsääntöisesti positiivisia. Nuoret kokivat, että lastensuojelun tukitoimet olivat auttaneet heitä pääsemään elämässään eteenpäin. Lastensuojelu nähtiin tärkeänä väliin tulleen tekijänä, joka oli katkaissut ongelmallisen kierteen ja mahdollistanut muun muassa koulunkäynnin, itsenäistymisen sekä turvalliset elin- ja kasvuolot. Eräässä tilaisuudessa nuoret halusivatkin kysyä toisiltaan ”Olisitko voinut saavuttaa unelmiasi ilman lastensuojelua?” Suurin osa nuorista vastasi, ettei olisi.

”Ennen sijoitusta en käynyt paljoa koulussa, mutta sijoitus auttoi ja voin nyt toteuttaa unelmaani.”

Nuoret myös kysyivät toisiltaan kenen kohdalla lastensuojelun asiakkuus on vaikuttanut heidän elämäänsä huonolla tavalla. Nuoret toivat esiin, että lastensuojeluasiakkuudella oli ollut myös negatiivisia vaikutuksia liittyen ihmissuhteiden säilymiseen tai heihin kohdistuneisiin ennakkoluuloihin. Kuitenkin vain muutama nuori koki lastensuojelun heikentäneen hänen elämänlaatuaan pysyvällä tavalla. Suurin osa osallistujista siis oli sitä mieltä, että lastensuojelussa on kysymys heidän tulevaisuudestaan ja toimenpiteet ovat vahvistaneet heidän edellytyksiään pärjätä elämässä.

Nuorten näkemys sijaishuollon merkityksestä on monen kohdalla muuttunut sijoituksen aikana. Erään tilaisuuden nuorista yli puolet ei ollut sijoitushetkellä uskonut tulevaisuuteen, mutta tänä päivänä tilanne on toinen: 4/5 nuorista kertoi katsovansa tulevaisuuteen toiveikkaana. Nuorten viesti oli, että vaikka sijoitus ei välttämättä ole ollut helppo, se on silti antanut heille uskoa ja luottamusta tulevaisuuteen sekä omiin mahdollisuuksiin päästä elämässä eteenpäin.

”Lastensuojelu on osa omaa henkilökohtaista historiaani ja tekee sen ainutlaatuiseksi.”

Nuorten kertomuksista kävi selkeästi ilmi, että he ymmärtävät lastensuojelun tärkeyden, mutta näkevät siinä myös kehittämistä vaativia puolia. Heidän omat kokemuksensa vahvistavat lastensuojelun merkitystä elämän ja turvallisuuden ylläpitäjänä, mutta samalla ne kertovat järjestelmän heikkouksista ja toimimattomuudesta. Seuraavista luvuissa eritellään tarkemmin näitä nuorten esiin nostamia lastensuojeluun liittyviä kehittämiskohteita. ●

Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1 tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2 mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3 taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4 turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5 itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6 mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omista asioistaan; sekä
- 7 kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. Kun sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viivytyksettä. Sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.

4 § Lastensuojelun keskeiset periaatteet (Lastensuojelulaki)

Leiman takana on tavallinen nuori

Aikuisen lupaus nuorelle:

Puran määrätietoisesti lastensuojeluun ja sen asiakkaina oleviin lapsiin ja nuoriin liittyviä ennakkoluuloja. Asiakkaana olevan nuoren pitää saada olla ihan tavallinen nuori.

Perustelut:

Sijoittaminen syntymäkodin ulkopuolelle leimaa nuoren ja altistaa kiusaamiselle. Nuoren hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että hän tulee hyväksytyksi siinä yhteisössä, jossa elää.

Nuoriin kohdistuvat ennakkoluulot johtuvat tietämättömyydestä ja yleistyksistä. Ennakkoluulojen vahvistaminen ja ylläpitäminen ajaa nuoren kohti yksinäisyyttä ja torjutuksi tulemistä. Nuoren kokemus yksinäisyys ja sen peittäminen syventää hänen pahaa oloaan ratkaisevasti. Tästä seuraa se, että nuori hakeutuu sellaisten ihmisten tai ryhmien luokse, joilta saa hyväksyntää ja välttää niitä tahoja, joissa hän kokee tulevansa syrjityksi. Riskinä on, että nuori ajautuu hyväksyntää tarjoavaan ryhmään, joka todellisuudessa on vaaraksi nuorelle itselleen.

Nuoren syyllisyyden ja häpeän kokemuksiin vaikuttaa se, miten lastensuojelusta puhutaan ja miten sen asiakkaina oleviin nuoriin ja heidän vanhempiinsa suhtaudutaan. Miten ajattelemme lastensuojelun asiakkuudesta? Onko kyse lastensuojeluun päättämisestä, joutumisesta vai pääsemisestä? Näemmekö sen merkkinä vanhempien täydellisestä epäonnistumisesta tai nuoren väistämättömästä syrjäytymisestä?

Toimenpide-ehdotukset:

Lastensuojelusta ja erityisesti sijaishuollosta tulee jakaa enemmän yleistä tietoa, jotta lapsiin ja nuoriin kohdistuvat ennakkoluulot saadaan purettua. Lisäksi tarvitaan enemmän asennekasvatusta, jotta ihmiset oppisivat hyväksymään sijoitetut nuoret omana itsenään ja täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä.

- Oikeaa tietoa lastensuojelusta tulee tarjota
 - lapsille ja nuorille sekä heidän vanhemmilleen
 - lasten ja nuorten parissa työskenteleville aikuisille.
- Jokaisen ammattilaisen on arvioitava omia asenteitaan suhteessa lastensuojeluun ja sen asiakkaisiin sekä purettava omia ennakkoluulojaan.
- Aikuisen tulee auttaa sijoitettua nuorta muodostamaan kertomus omasta sijoitushistoriastaan.

Tuomittuna yleistämisen vankilassa

Ennakkoluuloista puhuttiin paljon eri kiertuepaikkakunnilla, erityisesti keskusteltaessa kavereista ja koulusta. Useilla nuorilla oli kokemusta siitä, että kavereiden vanhemmat ovat suhtautuneet heihin epäluuloisesti tai varauksellisesti lastensuojelutaustan vuoksi.

”Olen kohdannut ennakkoluuloja kun ei tiedetty mitä huostaanotto ja sijaishuolto tarkoittaa.”

Sijoitetut nuoret on leimattu etukäteen ja heidän oletetaan edustavan ongelmallisten nuorten ryhmää, jolla on huono vaikutus muihin lapsiin ja nuoriin. Eräälle nuorelle oli hänen kaverinsa vanhempi todennut että: ”Sä olet riski meidän lapsen elämään”. Tästä syystä sijoitetut nuoret joutuvat tekemään toisia nuoria enemmän työtä aikuisten ja muiden nuorten luottamuksen saamiseksi.

”Jos on jotain muita ongelmia, niin sit heti sanotaan, et sä oot jossain laitoksessa ni sä käytät huumeita tai jotain tällaista...”

Osalla nuorista oli kokemusta myös siitä, että heidät tuomitaan herkemmin verrattuna kavereihin, joilla ei ole lastensuojelutaustaa. Normaalina murrosikäisen kuuhunaa ja rajojen hakemista ei välttämättä ymmärrettä osaksi nuoren kasvuprosessia, vaan sen ajatellaan liittyvän nuoren taustaan ja tilanteeseen. Erityisesti biologisten vanhempien ongelmien vuoksi sijoitetut nuoret kokivat hyvin epäoikeudenmukaisena sen, että heidät leimataan automaattisesti huonoksi ja ei-toivotuksi seuraksi.

”Kohtele minua samanarvoisesti, älä korosta erityisyyttäni.”

”Älä ole ennakkoluuloinen minua kohtaan sen perusteella missä asun.”

Ennakkoluuloille kyytiä koulumaailmassa

Jokaisella kiertuepaikkakunnalla oli nuoria, jotka olivat kohdanneet ennakkoluuloja myös koulussa. Osa nuorista oli halunnut tietoisesti vaieta lastensuojelutaustastaan, sillä he pelkäsivät leimaantumista niin muiden oppilaiden kuin myös koulun henkilökunnan taholta. On helpompi olla ns. normaali oppilas. Eräälle nuorelle oli muun muassa todettu että ”et voi olla normaali jos olet sijoitettu ja sinulla on teko vanhemmat”.

”Osa opettajista ylireagoi eli jos koulussa tapahtuu jotain, niin ylireagoidaan sen sijoituksen takia.”

Muutaman nuoren mukaan sijaishuollosta tiedetään vähän ja siksi siihen liittyy paljon erilaisia ennakkoluuloisia käsityksiä niin koulussa ja kuin sen ulkopuolellakin. Eräs kiertueelle osallistunut nuori kertoi pitäneensä koulussa esitelmän sijaishuollosta. Esitelmä oli helpottanut nuoren tilannetta, sillä sen myötä luokkakavereiden ymmärrys oli lisääntynyt ja kiusaaminen vähentynyt huomattavasti. Nuorten oma aktiivisuus ja rohkeus olla oma itsensä sijoitustaustastaan huolimatta vaikuttavat siis ennakkoluulojen väheneemiseen. Juuri huostaanotetun nuoren voi kuitenkin olla vaikea tietää, mitä ja miten asioista tulisi koulussa puhua. Nuoret kaipaavatkin, että myös näistä asioista voitaisiin puhua enemmän aikuisten kanssa.

Nuoresta kouluun annettavat tiedot ovat asia, joka voi lisätä häneen kohdistuvia ennakkoluuloja. Nuorten mielestä oli väärin, että edellisestä koulusta tai sijoituspaikasta tulevat tiedot määrittävät nuoren persoonallisuuden ja luonteen edeltäkäsien. Vastaavasti nuoret toivoivat, että koulun henkilökunta muodostaisi heistä itse mielikuvan. He myös halusivat olla itse mukana vaikuttamassa siihen, mitä tietoja heistä kerrotaan sekä milloin ja kenelle he taustastaan kertovat. Kyse ei ole siitä, että nuori haluaisi valehdella tai peitellä taustaansa vaan ennen kaikkea hän haluaa tulla kohdatuksi tavallisena nuorena.

Kaverit nuorta tukemassa

Vaikka osa kavereista karttaa lastensuojelun asiakkaana olevaa nuorta, ovat kaverit nuorten suuri voimavara. Kavereiden merkitys korostuu sijoituksen jälkeen, sillä ”perheeseen ei saa pitää niin paljon yhteyttä”. Kavereilta voi saada myötätuntoa ja lohdutusta, kun elämä tuntuu vaikealta. Nuoret voivat samaistua toistensa kokemuksiin, joten he ymmärtävät toisiaan paremmin ja tarjoavat aikuisia paremmin vertaistukea. Toisaalta liika myötätunnon määrä saattaa tuntua joskus ahdistavalta.

”Koulusta tulee myötätuntoa. Kavereilta tulee myötätuntoa. On myös ahdistavaa, jos kaikki on tunkemassa sitä myötätuntoa, sillä silloin myötätunnon määrä voi tuntua ahdistavalta.”

Nuoruusiässä sijoitetun nuoren elämäntilanteen vaihtuvuuden takia osa kavereista jää kotipaikkakunnalle. Ristiriitaista nuorten mukaan oli, että laitoksessa asuessaan he kiintyivät ja ystävystyivät muiden nuorten kanssa, mutta itsenäistymisvaiheessa laitoksen työntekijät eivät halua enää tukea nuorten keskinäistä ystävyyttä. Nuoret kuitenkin kokivat tärkeäksi ihmissuhteiden säilymisen niin sijoituksen alkaessa kuin sen päättyessä. Kavereiden kanssa voi ”heittää vapaalle” ja olla ihan tavallinen nuori. Vastaavasti sijoituksen päättyessä muut perheessä tai laitoksessa asuneet lapset ja nuoret voivat olla todella tärkeä osa nuoren muuten ehkä harvaa tukiverkkoa. ●

Vaihtuvat ja pysyvät suhteet

Toimenpide-ehdotukset:

- Lapselle läheisiä ja tärkeitä ihmissuhteita tulee varjella.
- Sijoituksen alkuvaiheeseen ja tukeen on panostettava entistä voimakkaammin.
- Lasten ja nuorten oman työntekijän vaihtuminen pitää hoitaa suunnitelmallisesti ja hallitusti. Nuoren näkökulmasta työntekijän vaihtuminen on yksi katkennut ihmissuhde lisää hylkäämisten ketjussa.
- Lasten ja nuorten kanssa on käsiteltävä sijoituspaikan vaihtumisen syyt ja seuraukset.
- Sijoitusten katkeamisten välttämiseksi sijaishuollossa työskentelevien aikuisten on huolehdittava oman ammattitaitonsa ylläpitämisestä, työnohjauksesta sekä omasta jaksamisestaan.

Aikuisen lupaus nuorelle:

Suojelen kaikin tavoin ja voimin turvallisten olosuhteiden ja tärkeiden ihmissuhteiden jatkuvuutta.

Perustelut:

Lastensuojelun keskeinen tavoite on turvata lapselle ja nuorelle pysyvät elinolosuhteet ja jatkuvat ihmissuhteet. Heillä on oikeus kiinnittyä ja kasvaa pysyvissä ihmissuhteissa.

Aikuisten väsyminen ja liian vähäinen tuki voi johtaa siihen, että nuori siirretään muualle. Sijoituspaikkojen äkillinen vaihtuminen ja ihmissuhteiden katkeaminen voi traumatisoida sekä nuoria että aikuisia.

Nuoren hyvinvointia tukee se, että hänellä on mahdollisimman vakiintuneet kasvuolosuhteet ja vakaat ihmissuhteet. Hän tietää, kenen puoleen kääntyä halutessaan tukea ja apua päivittäisissä asioissaan. Nuoresta välitetään, ja hän tuntee sen. Tällöin nuorella on mahdollisuus rakentaa omaa elämäntarinaansa ja hän voi luottaa siihen, että asiat ovat turvallisissa käsissä.

Ei sijaiskoti- ja laitoskierteelle!

Sijoittaminen syntymäkodin ulkopuolelle herättää kysymyksen, missä nuoren koti on. Kiertueella oli mukana nuoria, joilla nuoresta iästään huolimatta saattoi olla kokemusta yli kymmenestä eri sijaishuoltopaikasta niin perhe- kuin laitoshoidon piiristä tai molemmista.

”Ihan sama mihin nuori sijoitetaan, kunhan aikuisilla siellä on aikaa nuorille.”

Osallistujien selkeä viesti oli, että sijoituksissa he kaipaavat pysyvyyttä, niin fyysisen paikan kuin ihmissuhteiden suhteen. Mikäli nuori joutuu muuttamaan useaan kertaan sijaishuoltopaikasta toiseen, myös hänen lähiverkostonsa ja kaveriporukkinsa ovat vaihtuvia eikä niistä pääse muodostumaan tukiverkkoa nuoren ympärille. Sijaishuoltopaikan ja lähiverkoston vaihtuminen vaikuttavat myös nuoren kokemaan sekä osoittamaan luottamukseen. Koska nuorella ei jatkuvien muutosten vuoksi ole aikaa, halua tai rohkeutta kiintyä uuteen asuinpaikkaansa ja sen ihmisiin, on luottamusta vaikea päästä syntymään.

Perhehoitajaksi voidaan hyväksyä henkilö, joka koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella on sopiva antamaan perhehoitoa. Ennen I momentissa tarkoitetun toimeksiantosopimuksen tekemistä perhehoitajaksi aikovan henkilön on suoritettava tehtävän edellyttämä ennakkovalmennus. Erityisistä syistä ennakkovalmennus voidaan suorittaa vuoden kuluessa sijoituksen alkamisesta.

Perhehoitajalaki (312/1992), 1.2 §

”Mikä takaa, ettei uusi paikka ole entistä pahempi?”

Nuorten mielestä ainoa hyväksyttävä syy nuoren sijaishuoltopaikan vaihtumiselle on hänen kokemansa pahoinvointi. Nuoren etua on siis jokaisessa tilanteessa pidettävä etusijalla. Kuitenkin nuorten kertomasta käy ilmi, että joskus paikan vaihtumisen syy ei ole liittynyt millään tavalla nuoren vointiin. Näissä tapauksissa syynä on ollut esimerkiksi aikuisten väsyminen tai periksi antaminen.

”Aikuisillakin pitäisi olla enemmän kärsivällisyyttä.”

Joidenkin nuorten kokemus oli, ettei sijoituspaikassa ollut tilaa elää normaalia murrosikää, vaan nuoruus- iän kokeilut on tulkittu muuksi oireiluksi. Pahimassa tapauksessa tästä oli seurauksena sijoituspaikan vaihtuminen. Nuoret toivoivatkin aikuisilla olevan enemmän kärsivällisyyttä nuoren kotiutumista ja ikävaiheen kehitystehtäviä kohtaan sekä kykyä asettua nuoren asemaan.

Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää huomioita lapsen tarpeisiin, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen sekä hoidon jatkuvuuteen.

Lastensuojelulaki 50 §

”Nuorten pahaa oloa hoidetaan huonosti eikä siihen keskitytä tarpeeksi.”

Eräessä tilaisuudessa keskusteltiin väliaikaisen sijoituksen määritelmästä. ”Minullekin sanottiin, että minut sijoitetaan väliaikaisesti niinku tuohon sijaiskotiin, et se on jotain kaks, kolme vuotta, niin mä oon ollu siellä jo nyt viis vuotta. On valeheltu niinku päin naamaa.”, kertoi eräs nuori kokemuksestaan. Tämä sai nuoret ja aikuiset miettimään pitkittyneen väliaikaissijoituksen vaikutusta nuoren elämään ja oman paikan löytämiseen. Voiko tällaisessa tilanteessa antaa itselleen luvan kotiutua ja kiintyä, jos ei tiedä milloin on aika siirtyä seuraavaan, mahdollisesti pysyvään sijaishuoltopaikkaan? Varsinkin puhuttaessa sijoituspaikasta karkamisesta mietittiin juurettomuuden ja kodittomuuden tunnetta: ”jos joutuu pakenemaan kodista (sijaispaikasta), ei ole mistään kotoisin.” Tällaiset kokemukset syövät nuoren luottamusta ympärillä olevia aikuisia, erityisesti sosiaalityöntekijää kohtaan.

”Kokemus aiemmasta perhekodista kamala, NYT haluaisin selvittää ja puhua sen asian.”

Nuoren mielipiteen huomiointi

Nuoret peräänkuuluttivat aikuisten sensitiivisyyttä kuunnella ”herkällä korvalla, miten lapset voivat”. Sijoitus laitokseen tai perhehoitoon oli usein keskusteluissa esillä. Laitokseen sijoitettu tyttö totesi, miten ”sijoitus perheeseen olisi voinut olla helpompi kuin laitos, jotta olisi tuntunut, että perhe-elämä jatkuu ja olisi helpompi hyväksyä kotoa muuttaminen.” Toisaalta taas perheeseen sijoitettu nuori olisi halunnut laitokseen. Eräs nuori toi esille, että ”sijaisperhe oli pahempi kuin biologinen perhe.” Vaikka kiertueella oli vain muutama sukulaissijoitukseen sijoitettu nuori, puhutti teema heitä silti.

”Ei pääsyä sukulaissijoitukseen, koska äidin välit ovat sinne huonot.”

Keskustelu osoittaa, että nuoret miettivät sijoituspaikan valintaa sijoituksen jälkeen. Nuoret toivat esille, että jos nuori itse haluaa vaihtaa paikkaa, on se hädästä tai jopa mahdotonta. Nuoria ei oteta todesta, vaan uskotaan helpommin sijoituspaikan aikuisia kuin nuorta itseään. Tässäkin asiassa nuoret nostivat esiin epäilyn, ettei heidän sanaansa luoteta. Kyse on kuitenkin heidän elämästään. Nuoren mielipidettä voidaan kuunnella, mutta liian usein (sijoitus)päätökset ovat vastoin nuoren toiveita. Toisaalta taas tiedon puute vaikuttaa nuorten mahdollisuuksiin osallistua päätöksentekoon. Kiertueella nuoret kertoivat siitä, että varsinkin perhehoidosta vaihtoehtona puhutaan liian vähän.

Sijoituspaikan valinnassa ja sijoituspäätösten perustelemisessa oli nuorten mukaan paljon parantamisen varaa, sillä vain harvalla nuorella oli kokemusta siitä, että päätökset perustellaan riittävän selkeästi niin, että nuorelle myös kerrotaan miksi hänen omia toiveitaan ei voida toteuttaa.

”Laitoksen pitäisi olla koti

Et voi ymmärtää mut voit yrittää!

Ensinnäkin se on väärin, että laitoksesta lähetään karkuun, koska sen pitäisi olla se turvapaikka se kotipaikka se rauhan satama, josta ei haluta lähteä pois. Se on niin väärin, et sieltä lähetään pois, koska siellä on paha olla ja sit sen jälkeen vielä tullaan takaisin ja sit siitä vielä rangaistaan, joka ei tosiaan auta siihen asiaan.

Pahentaa nuoren mielialaa. Jos sä tulet hatkasta ja sulla on asia, jota sä mietit näin et mä en viihdy laitoksessa ja sä lähdit sen takia hatkaan ja sit kun sä tuut ni sä saat niin sanotusti paskaa niskaan. Sen takia koska sä olet rauhoittanut mieles. Jos on paha olla, se heitetään omaan huoneeseen, lukitaan sinne, eikä päästetä rauhoittumaan.

Sit edelleen jos sä tuut hatkasta, ni joku siellä varmasti nauttii siitä, että nyt kun ollaan tultu hatkasta niin sitten pistetään huonehoitoon tai LVR:ään (liikkumisvapauden rajoittaminen) kaks viikkoo. Ei se auta!

Pitäisi olla paljon yksilöllisempiä nämä asiat. Voitais kysyä, et minkä takia sä teit tämän? Et mikä oli se oma motiivi. Jos se on et jee oli hauska käydä kavereiden kanssa vähän ryyppäämässä. No niin, anteeks vain kaikille teille, jotka tätä tekee ni ihan oikein, et saitte paskaa niskaanne. Kuuluu tähän asiaan. Mut jos sulla on oikeasti huono olo ja sä lähdet sieltä ni siin vaiheessa voidaan kysyä, et miksi sä teit tän. No mua ahdisti paljon. Mulla oli huono olla. Just siinä ei välttämättä halua lisää sellaista kökköä.

Tämä liittyy nuoren ainutlaatuisuuteen et käsitellään ihmiset yksilöinä eikä laiteta kaikkia samaan muottiin.

Mä toivon, et ne hoitajat, et ne olisi sellaisia et ne ymmärtää. Mä toivon, että ne ymmärtää ja luo niihin asiakkaisiin sellaisen suhteen, et kaksi karkkia lasketaan yhdeksi, jos ne ovat tosi tiukasti toisissaan kiinni. ... eli pitää saada sellainen hyvä suhde.

Laitos on kuitenkin sellainen koti, perhe, et se olis sellainen, että siellä voisi käydä asiat lävitse ettei tarvitse mennä yksin kadulle kävelemään.”

12 vuotta täyttäneellä on puhevalta lastensuojelussa. Puhevalta tarkoittaa sitä, että lasta tulee kuulla virallisesti tehtäessä häntä koskevia päätöksiä. Esitettyjä päätöksiä voi vastustaa ja niihin voi hakea muutosta.

Kaikkien lasten mielipide ja toivomukset tulee selvittää iästä riippumatta.

Lastensuojelulaki 20 § ja 21 §

Säännöt, rajat ja rakkaus

Aikuisen lupaus nuorelle:

Tunnistan sen, että säännöt, rangaistukset ja rajoitustoimenpiteet ovat vallankäytön muotoja. Kun käytän tällaista valtaa, teen sen oikeudenmukaisesti ja perustellusti.

Perustelut:

Sijaishuoltopaikoissa käytetään sääntöjä, rangaistuksia ja rajoitustoimenpiteitä. Rajoitustoimenpiteet on määritelty lastensuojelulaissa, säännöt ja rangaistukset ovat sijoituspaikkakohtaisia. Perhehoidossa voidaan rajoitustoimenpiteistä käyttää ainoastaan sosiaalityöntekijän tekemää yhteydenpidon rajoittamis päätöstä.

Säännöt, rangaistukset ja rajoitustoimenpiteet kietoutuvat toisiinsa nuorten kokemuksissa ja aikuisten toiminnassa. Niitä on vaikea erottaa toisistaan. Aikuisten toiminnan tavoitteet eivät aina avaudu nuorille. Vaikutukset saattavat olla erilaisia kuin mitä aikuiset toivoivat tai mihin pyrkivät.

Epäoikeudenmukaisuus vetää maton kasvatuksellisten tavoitteiden alta.

Toimenpide-ehdotukset:

- Vallankäytön pitää olla avointa, läpinäkyvää ja oikeudenmukaista.
- Säännöt, kasvatukselliset seuraamukset (rangaistukset) ja rajoitustoimenpiteet on selkeästi erotettava toisistaan. Niistä on keskusteltava ja ne on käytävä läpi lasten ja nuorten kanssa.
- Hylkäämistä, lähisuhteiden katkaisemista, ruokailua tai ruuatta jättämistä ei saa käyttää rangaistuskeinona.
- Perhehoidossa käytettävien sääntöjen ja seuraamusten reunaehdoista suhteessa rajoitustoimenpiteisiin tulee selkiyttää.
- Sijaishuollossa on pyrittävä rakentamaan toimintakulttuuria, jossa rajoitustoimenpiteitä tarvitaan mahdollisimman vähän.

Jokaisella kiertuepaikkakunnalla keskusteltiin säännöistä sekä nuorten kokemista rangaistuksista, rajoituksista ja näihin toimenpiteisiin liittyen myös lasten ja aikuisten välisestä vuorovaikutuksesta.

Nuorilla oli monenlaisia kokemuksia sääntöjen ja rangaistusten laatimisesta sekä toteuttamisesta eivätkä ne olleet pelkästään kielteisiä. Esimerkiksi laitoksissa asuvista nuorista osa ilmoitti, etteivät he olisi enää hengissä ilman rajoitustoimenpiteitä. Kieltojen, rangaistusten ja erilaisten sääntöjen merkitys ymmärrettiin eikä niiden ajateltu olevan vain pahasta.

Näihin aiheisiin liittyi kuitenkin myös paljon sellaista vallankäyttöä, jota nuoret eivät ymmärtäneet tai jonka he arvioivat olevan epäoikeudenmukaista. Tässä yhteydessä otamme esiin erityisesti joukkorangaistusten käytön, läheisten tapaamiseen liittyvät rajoitukset, ruokaan ja ruokailuun liittyvät kokemukset sekä erilaisten rangaistusten ja sääntöjen perustelemisen.

Säännöt

Nuorten selvä viesti oli, että sääntöjen ensisijainen tarkoitus tulisi olla tavallisen elämän opettaminen. Niiden tulisi perustua periaatteisiin, joiden varaan arkielämän toiminnot ja kohtaamiset ihmisten kanssa yhteiskunnassamme rakentuvat. Sääntöjen tulee valmentaa elämään "ihmisten tavoilla" erilaisissa tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Nuoret painottivat näitä asioita, jotta heillä omilleen muuttaessaan olisi valmiuksia selvitä elämässä itsenäisesti.

”Meille sanotaan, että jos kunnioittaa sääntöjä niin teitäkin kunnioitetaan.”

Myös sääntöjen olemassaolo oli suurimmalle osalle nuorista erittäin tärkeää. Säännöt luovat turvallisuutta ja kokemuksen siitä, että nuoret ovat arvokkaita ja heistä välitetään. Nuoret myös myönsivät sääntöjen toisinaan ärsyttävän ja aiheuttavan kapinaa sekä sääntöjen ja aikuisten testaamista.

”Entisessä paikassa sai tehdä mitä tahansa. Ensimmäinen vaikutti rennolta, mutta ei se ollut hyvä.”

Osalla nuorista oli kokemusta elämästä, jossa kaikki oli sallittua eikä aikuinen puuttanut nuoren tekemisiin mitenkään. Kokemus aikuisen välipitämät-

tömyydestä ja rajattomuudesta oli myöhemmin sijoituksen myötä aiheuttanut sen, että nuori on huomannut kaipaavansa ja myös ymmärtävänsä aikuisen asettamia rajoja. Monen nuoren kohdalla tiukat säännöt ovat olleet välttämättömyys, jotta heidän elämänsä on voinut tasapainottua.

”Hyvät säännöt suojelee.”

”Kyse on siitä että kasvatetaan rakkaudella. Pitäisi kasvattaa niin kuin kotona.”

Säännöissä nuoret kaipaivat oikeudenmukaisuutta ja tarvittaessa myös joustavuutta. Nuoret vaativat sääntöihin selkeyttä ja tasa-arvoisuutta; sitä, että kaikkia sijaishuoltopaikan nuoria koskevat yhteiset säännöt.

Yksi syy sääntöjen rikkomiseen onkin, etteivät sijaishuoltopaikassa vallitsevat säännöt ole kaikille samat tai rangaistukset yhteneviä. Tämä aiheuttaa nuorten keskuudessa hämmennystä ja jopa keskinäisiä ristiriitoja. Monet nuorista kertoivat olevansa ajoittain hämillään siitä, mikä heidän käyttäytymisensä tai tekemisensä on ollut vastoin kodin sääntöjä ja aiheuttanut rangaistuksen.

Oikeudenmukaisuuden rinnalle nuoret toivovat myös joustavuutta. Aikuisilla tulee olla kykyä katsoa tilannetta myös nuoren näkökulmasta ja olla valmis neuvottelemaan mahdollisista poikkeuksista sääntöihin. Selitykseksi ei riitä "näin meidän talossa on tapana toimia", vaan nuoret kaipaavat tarkempia perusteluita – perusteluita sääntöjen olemassaololle. Lisäksi nuoret toivoivat aikuisilta ymmärrystä: sääntöjen ja rajojen testaaminen on osa nuoruuden kehitystehtävää ja myös sille tulisi sijaishuollossa olla tilaa. Kun nuori testaa rajoja ja saa huomata aikuisen olevan toisissaan, luo sekin turvallisuuden tunnetta ja vahvistaa luottamusta ympärillä olevia aikuisia kohtaan.

”Kunnioitus tuo kunnioitusta.”

Nuoret myös näkivät, että aikuisten tulisi noudattaa samoja sääntöjä kuin mitä nuorten odotetaan noudattavan. Eräissä tapaamisissa keskusteltiin tupakanpoltoista ja siihen liittyvistä rajoituksista. Nuoret toivat esiin kuinka heistä on väärin, että laitoksen alueella, jossa on tupakointikielto, aikuiset saavat kuitenkin polttaa. Nuorten mielestä myös aikuisten tulee kunnioittaa vallitsevia sääntöjä ja näin kannustaa nuoria toimimaan samoin.

Rangaistukset

Nuoret tiedostavat rangaistusten oikeellisuuden, mikäli he ovat rikkoneet sääntöjä tai toimineet muuten väärin. Usein nuori tällöin myös itse tietää, että on toiminut vastoin talon sääntöjä. Pääsääntöisesti nuorten rangaistuksia kohtaan osoittama kritiikki ei kohdistunut siihen, etteikö väärästä toiminnasta tulisi seurata sanktio. ”Saahan kotonakin arestia, jos tekee jotain väärin.” Kritiikki kohdistui rangaistusten muotoihin ja perusteluihin.

Nuorisokotien ja laitosten kohdalla puhuttiin ”asiakasraadeista” ja niiden vaikutusmahdollisuuksista. Joissain yksiköissä tällaiset raadit toimivat hyvin, kun taas toisissa niiden toiminta on enemmän nimellistä eikä nuorilla ole todellista sananvaltaa. Nuoret kuitenkin vakuuttivat, että mikäli heitä kuunneltiin enemmän ja he saivat olla mukana päättämässä säännöistä ja rangaistuksista, heidän olisi paljon helpompi hyväksyä ne.

”Kaikesta, mikä tuntuu tärkeältä nuorille, rangaistaan.”

Nuorten mielenkiinnon ja mieltymyksen kohteet ovat usein rangaistusten keskiössä. Tämä tarkoittaa että rangaistukset kohdistuvat nuorelle kaikkein tärkeimpiin asioihin. Käytännössä tämä ilmenee esimerkiksi niin, että tupakanpoltosta palavat kotilot, kotiintuloajan ylittämistä nuori menettää nettiajan ja jos ei syö kunnolla, ei pääse illalla treeneihin. Tällainen toiminta ei kannusta nuoria muuttamaan toimintaansa vaan ennemmin kasvattaa uhmaa niin aikuisia kuin sääntöjä kohtaan.

”Kasvatetaanko rahalla vai rakkaudella.”

Usein nuoret ovat myös kokeneet, etteivät he ole tulleet kohdatuksi ongelmansa kanssa. On nähty vain ongelma, ei nuorta sen takana. Nuoret nostivat esimerkiksi tupakoinnin. Heidän kokemuksensa oli, että tällaisessa tapauksessa tavoitteeseen eli tupakoinnattomuuteen pyritään tiukentamalla sääntöjä ja lipsumisista seuraavia rangaistuksia. Rankaiseminen ei ole nuorten mielestä paras keino ongelmien kitkemiseen vaan rohkaisu ja mielekäs tekeminen Tupakoinnin vähentämisestä tai lopettamisesta nuorta voitaisiin palkita esimerkiksi ylimääräisellä nettiajalla tai uudella harrastuksella.

Joukkorangaistukset

Keskustelua käytiin myös joukkorangaistuksista. Kiertueella kuultujen kokemusten mukaan niitä käytetään edelleen, erityisesti silloin, kun sääntöjä rikotaan toistuvasti. Joukkorangaistusta voidaan pitää perusoikeuksia loukkaavana, koska siinä asetetaan seuraamuksia myös nuorelle, joka ei ole rikkonut sääntöjä.*

Nuorten mukaan joukkorangaistukset ovat erittäin ikäviä, sillä ne eivät vain aiheuta epäluottamusta, erimielisyyttä ja ärtymystä nuorten keskuuteen, vaan antavat myös aikuisten ja sijaishuollossa työskentelevien ammattilaisten vallankäytöstä hyvin mielivaltaisen ja epäoikeudenmukaisen kuvan. Sijaishuollossa työskenteleville aikuisille nuoriin kohdistuva joukkorangaistus voi olla helppo ja nopea tapa suorittaa hyvin arnejamainen kurinpalautus ja saada viesti perille; kun yksi mokaa niin kaikki kärsivät. Tästä syytä niitä todennäköisesti edelleen käytetään.

”Yksi rikkonut sääntöä, niin kaikki saa kämppää.”

Joukkorangaistuksiin liittyviä konkreettisia esimerkkejä olivat muun muassa tilanteet, joissa yhden tai muutaman nuoren tupakanpoltto tai karkailu oli aiheuttanut kaikkien rankaisemisen. Esimerkkejä oli useita ja useilla kiertuepaikkakunnilla, joten on todennäköistä, että joukkorangaistuksia käytetään edelleen eri puolilla Suomea.

Ruoka

Ravinnosta ja ruuasta keskusteltiin tavalla tai toisella jokaisella kiertuepaikkakunnalla. Joillakin paikkakunnilla ruoka-aihe kirjoitti enemmän keskustelua ja kokemuksia, toisilla taas vähemmän. Useilla nuorilla oli kokemusta esimerkiksi nälästä ja siitä, että ruokaa on vähän tai sen hankkimisesta on vastuussa itse. Nämä kokemukset liittyivät yleensä aikaan ennen sijoitusta. Tällöin esimerkiksi kouluruuan merkitys on ollut hyvin tärkeä.

* Vrt. perustuslaki 8 §: Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. (Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate)

”Söin joka kerta 'varastoon' koska en tiennyt milloin saa seuraavan kerran ruokaa.”

Muutamissa sijaisperheissä tai laitoksissa ruokaan ja ruokailutilanteisiin on liittynyt omaa erityistä valankäyttöä aikuisten taholta. Ruokaa käytetään rangaistuksena esimerkiksi niin, että nuorelta evätään iltapala tai päivällinen kokonaan, jos hän tulee liian myöhään kotiin.

”Uhkailtiin, että jos en käyttäydy hyvin niin en saa ruokaa.”

”Sijaisperheessä jätettiin ilman iltapalaa jos en tullut ajoissa kotiin.”

Ruokaa on myös käytetty joukkorangaistuskeinona. Eräs nuori kertoi esimerkin, jonka mukaan yksittäisen nuoren rikottua sääntöjä kaikki nuoret olivat syöneet puuroa viikon. Nuoria on myös pakotettu syömään kaiken ottamansa ruuan, vaikka olo olisi ollut jo kylläinen tai ruoka ei maistunut hyvältä. Erään nuoren mukaan hänen entisessä laitoksessaan ruokailutilanteet olivat sellaisia, joissa laitoksen hierarkia esitettiin selkeästi; aikuiset söivät ensin ja sen jälkeen vasta laitoksessa asuvat lapset ja nuoret.

Muutamat nuoret kokivat ahdistavana ruokaan liittyvät rangaistuskäytännöt ja säännöt, sillä heidän mukaansa ruoka on tärkeä osa jokapäiväistä elämää ja osa normaalia arjenhallintaa. Eri asia on erilaisten

herkkujen ja ns. roskaruuan syömisen rajoittaminen. Normaaliala arkiruokaa ei pitäisi käyttää osana rangaistusvalikoimaa. Oman arjen hallinta ei ole kaikille itsestäänselvyys ja joidenkin lasten ja nuorten on myös ruokailujen ja ruuan suhteen opeteltava se alusta saakka.

Muutamilla nuorilla on myös ollut hyvin ongelmallinen suhde ruokaan. Sitä on joko ollut liian vähän tai sen avulla on haluttu hallita omaa elämää niin, että suhde ruokaan on muuttunut sairaalloiseksi. Tällaisissa tilanteissa ruokaan liittyvät rangaistukset vain pahentavat tilannetta eivätkä edesauta sitä, että lapsi ja nuori voisi omaksua normaalin ja terveen suhteen syömiseen.

Nuoren, joka on ennen sijoitusta syönyt mitä sattuu ja koska on sattunut ruokaa saamaan, tulisi saada mahdollisuus omaksua normaali ateriarhythmi ja normaalian annoskokojen syöminen. Tällaisten arkisten asioiden omaksuminen vie aikaa eikä rankaiseminen auta tilannetta yhtään.

Nuorilla oli kuitenkin myös positiivisia kokemuksia ruuasta. Näiden kokemusten syntyyn on vaikuttanut se, ettei nuoria ole pakotettu syömään vaan he ovat saaneet kiirehtimättä ”opetella talon tavoille”. Sijoituksen aikana nämä nuoret ovat oppineet syömään terveellisesti sekä monia uusia ruokalajeja. Aika sijoituspaikassa on opettanut heille oikeanlaista suhtautumista ruokaan sekä antanut mielekkäitä kokemuksia niin ruuan ravinnollisesta kuin sosiaalisesta ulottuvuudesta.

Rajoitustoimenpiteet

Rajoitustoimenpiteistä keskusteltaessa esiin nousivat erityisesti yhteydenpidon sekä liikkumisvapauden rajoittamiseen liittyvät kokemukset. Nuorilla ei välttämättä ollut tietoa siitä, mitä eroa rangaistuksilla sekä rajoitustoimenpiteillä käytännössä oli tai missä tilanteissa rajoitustoimenpiteiden käyttö on sallittua. Heidän kertomiensa kokemusten mukaan vaikuttaisi, että joissain tilanteissa rajoitustoimenpiteitä on käytetty rangaistusten asemasta. Esimerkiksi liikkumisvapautta rajoitettaessa perustelusta tulisi selvittää rajoittamisen syy ja miten rajoittaminen turvaa nuoren kasvua ja kehitystä. Samoin rajoitustoimenpiteen pitää olla yhteydessä sen syyhyn. Esim. nuoren alkoholinkäytöstä ei voi suoraan seurata kotilomien perumista. Toinen asia on, jos kotilomiin liittyy vaikkapa alkoholin hankkiminen nuorelle vanhemman toimesta tai alkoholinkäyttöä, jolla nuori vaarantaa itsensä.

Lastensuojelulaissa säädetään rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleisistä edellytyksistä. Rajoittamispäätöksiä ovat yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilötarkastus ja henkilökatsastus, omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnittäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, eristäminen ja erityinen huolenpito. Rajoitustoimenpiteet tulee olla aina perusteltavissa lastensuojelullisena toimenpiteenä, joka ottaa huomioon nuoren tilanteen.

Lastensuojelulaki 61 §–74 §

Yhteydenpidon rajoittaminen

Kiertueen tilaisuuksissa keskusteltiin jonkin verran siitä, miten läheisten tapaamiset eivät aina suju hyvin. Nuorille kontaktit biologisiin vanhempiin, sisaruksiin, sukulaisiin ja ystäviin ovat hyvin tärkeitä. Välillä yhteydenpito epäonnistuu, koska läheinen peruuttaa sovitun tapaamisen tai ei ilmesty paikalle. Tällaisista ikävistä tilanteista oli monella nuorella kokemusta.

Toisaalta läheisten tapaamisten ja kotilomien peruuttamista käytettiin myös rankaisukeinona tilanteissa, joissa nuori oli esimerkiksi rikkonut sijoituspaikan sääntöjä. Nuorten mukaan ”kotilomien polttaminen” tai yhteydenpidon rajoittaminen läheisiin oli hyvin ankara rangaistuskeino, sillä yhteydenpito ja tapaamiset olivat monelle nuorelle tärkeitä. Esimerkiksi kotilomien perumiselle voi olla muita perusteluita syitä, jolloin kyse on lastensuojelunlain mukaisesta rajoitustoimenpiteestä. Rangaistuskeinona niiden käyttäminen on myös muutaman nuoren kokemuksen mukaan hyvin arveluttavaa, sillä ”läheisiä ei voi pestä meistä pois.”

Liikkumisvapauden rajoittaminen

Osassa rajoitustoimenpiteitä nuoret ajattelivat aikuisten toimivan juuri päinvastaisella tavalla kuin mikä tilanteessa olisi heidän mielestään ollut oikea ratkaisu. Esimerkkinä tuotiin esiin liikkumisvapauden rajoittaminen tilanteessa, jossa nuori olisi kaivannut enemmän keskustelua tilanteestaan kuin seuraamusta luvattomasta hatkareissustaan. Nuoren kokemus oli, että hatka oli johtunut omasta tarpeesta rauhoittua, käyttää hetki omaa aikaa. Kyse ei ollut useiden päivien vaan muutaman tunnin poissaolosta. Nuoret toivat esille myös, että hatkareissulta on ansainnutkin seuraamuksensa, jos sen motiivina on ollut vaikkapa ryyppääminen kaverien kanssa.

Liikkumisvapauden rajoittamisen kokemuksena nuoret toivat esiin myös valvontalaitteistot. Kamerat talon ulkopuolella ja kulunvalvonta ulko-ovissa tai yleisissä tiloissa koettiin tarpeeksi valvoa nuorten liikkumista ja epäluottamukseksi heitä kohtaan.

”Kumpi on parempi kuningas: rakastettu vai pelätty?”

Sääntöjen, rangaistusten ja rajoitustoimenpiteiden perustelevuus

Edellä on kuvattu muutamia tilanteita ja toimintatapoja, jotka nuoret ovat kokeneet epäoikeudenmukaisina. Ne edustavat nuorten ja aikuisten välisen vuorovaikutuksen ongelmallisimpia tilanteita. Nuorten kokemuksista oli aika ajoin kuultavissa, etteivät aikuiset aina ehdi, kykene tai jaksaa perustella sääntöjä tai sanktioita nuorelle. Joskus voi olla kyse myös siitä, että säännöille tai rangaistuksille ei ole löydettävissä järkevää perustelua.

Sääntöjen ja sanktioiden kasvatuksellinen funktio häviää kuin tuhka tuuleen, jos nuori ei tiedä, miksi säännöt ovat olemassa, millaisiin asioihin ne perustuvat, tai miksi toisella nuorella saattaa olla erilaisia sääntöjä kuin itsellä. Juuri tästä asiasta keskusteltiin jokaisessa kiertuetapaamisessa. Sääntöjen ja niiden rikkomisesta aiheutuvien seuraamusten (epä)oikeudenmukaisuus ohjaa nuorten käsitystä oikeussääntöjen merkityksestä yleisesti.

Nuorten kokemuksen mukaan säännöt ja rangaistukset ovat mukana aikuisten keinovalikoimassa lähinnä sen vuoksi, että sijaishuoltopaikan arki rullaisi mahdollisimman sujuvasti. Kyse ei siis ole vain aikuisten pahansuopaisuudesta tai ajattelumattomuudesta, vaan myös resurssien puutteesta. Sijaishuollossa työskentelevillä aikuisilla ei ole aikaa paneutua yksittäisten nuorten tilanteisiin riittävästi, jolloin nuoren oireilu ja hänen todelliset tarpeensa voivat jäädä aikuiselta huomaamatta.

Sijaishuollossa toimivien ammattilaisten on pyrittävä toimimaan tasa-arvoisesti ja eettisesti, mutta samalla jokaisen nuoren yksilöllinen tilanne huomioidaan. Nuoret eivät olettaneet, että heitä olisi joka asiassa kohdeltava täysin samalla tavalla. He kuitenkin kaipasivat perusteluita monille sellaisille säännöille ja rajoitustoimenpiteille, jotka heistä tuntuivat

Lastensuojelunlain mukaisten rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen. - - - **on arvioitava aina yksilöllisesti**, missä laajuudessa on välttämätöntä puuttua kulloinkin kyseessä olevan lapsen perusoikeuksiin. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää **vain lastensuojelunlain tarkoittamissa tilanteissa** ja laissa säädetyillä edellytyksillä. Rajoitustoimenpiteitä **ei esimerkiksi voida käyttää kaavamaisesti toteutettuna kaikkia sijoitettuja lapsia koskevana kasvatuskeinona**. Rajoitustoimenpiteitä **ei saa koskaan käyttää rangaistuksena**.

Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastuskertomus 24.5.2012, Dnro 1001/3/12

mielivaltaisilta. Tällaisia olivat muun muassa yhteydenpidon rajoittamiset läheisiin tai se, että omien asioiden hoitaminen (esimerkiksi sosiaalityöntekijälle soittaminen) on pois myönnetystä puhelinajasta.

Nuoret ymmärsivät sääntöjen ja rajoitusten yleisen merkityksen ja pitivät niitä usein hyödyllisinä ja tärkeinä. Kuitenkin nuoret kaipasivat perusteluita sekä mahdollisuutta osallistua keskusteluun säännöistä, jotta he voivat hyväksyä ja noudattaa niitä. Jos nuoret otettaisiin vahvemmin mukaan keskusteltaessa ja sovitettaessa säännöistä, rajoituksista ja rangaistuksista, heidän olisi helpompi myös hyväksyä ne. ●

Oikeus tietää

Aikuisen lupaus nuorelle:

Ymmärrän, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on suuri ja tärkeä rooli sijoitetun nuoren elämässä. Kun olen tässä roolissa, kuuntelen nuoria aidosti ja perustelen oman toimintani avoimesti ja ymmärrettävästi.

Perustelut:

Sosiaalityöntekijällä on paljon päätösvaltaa nuoren asioissa sijaishuollon aikana. Hänen toimintansa ja päätöksensä vaikuttavat pitkälle nuoren elämään. Sosiaalityöntekijän tehtävä on myös kertoa nuorelle häntä koskevista suunnitelmista, päätöksistä ja oikeuksista. Nuoret tiedostavat tämän ja sen vuoksi odotukset sosiaalityöntekijää kohtaan ovat suuret. Ihannetilanteessa sosiaalityöntekijä on sijoitetun nuoren tuki ja turva, varsinkin nuoren siirtyttyä uuteen kotiin – oli se sitten laitos, perhe koti tai sijaisperhe.

Toimenpide-ehdotukset:

- Sijaishuollossa olevan lapsen tulee tietää, kuka on hänen sosiaalityöntekijänsä ja miten häneen saa yhteyden.
- Sosiaalityöntekijälle täytyy varata riittävästi aikaa jokaiselle hänen vastuullaan olevalle lapselle ja nuorelle ja hänen tulee saada työhönsä tukea, jotta
 - hän voi tavata lasta ja nuorta riittävän usein ja keskustella hänen kanssaan henkilökohtaisesti
 - sijaishuoltoon siirtyvä ja sijaishuollossa oleva lapsi saa tietoonsa kaikki tilanteeseensa liittyvät seikat, päätöksenteon perusteet ja oikeutensa ja
 - sosiaalityöntekijä jaksaa työssään ja on motivoitunut siihen, jolloin työntekijöiden vaihtuvuutta voidaan ehkäistä.
- Sosiaalityöntekijän täydennyskoulutuksesta ja työnohjauksesta tulee huolehtia, jotta
 - hän saa riittävän perehtyneisyyden sijaishuoltoon
 - hän tuntee lapsen oikeudet ja varmistaa lapsen osallisuuden tämän omista asioista
 - hän kykenee vuorovaikutukseen lasten ja nuorten kanssa.

Sosiaalityöntekijät avainroolissa

Sosiaalityöntekijöiden toimintaa käsiteltiin jokaisella kiertuepaikkakunnalla niin kiinnostavasti kuin myös kriittiseen sävyyn. Muutamia nuoret toivat esiin sosiaalityöntekijöiden tärkeyden; he ovat kuulleet ja ymmärtäneet nuorten kokemuksia ja ottaneet nuorten näkemyksiä huomioon tehdessään päätöksiä. Sosiaalityöntekijöiden toimintaa myös kritisoitiin paljon. Voi todeta, että sosiaalityöntekijät ovat lastensuojelun avaintyöntekijöitä, vaikka he eivät osallistu lapsen tai nuoren elämään päivittäin, viikoittain tai edes kuukausittain.

”Aika moni nuori vastustaa sosiaalityöntekijää, mutta myöhemmin tajuaa, että he ajattelevat nuoren parasta.”

Nuorille ei ollut epäselvää se, mikä on sosiaalityöntekijä. Melkein jokainen kiertueelle osallistunut tiesi myös kuka hänen oma sosiaalityöntekijänsä on. Eri asia on kuitenkin se, miten hyvin nuoret tuntevat oman sosiaalityöntekijänsä tai miten usein he häntä tapaavat. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus oli suuri ongelma erityisesti joidenkin nuorten kohdalla. Nuoret toivat esiin esimerkkejä tilanteista, joissa he tapaavat sosiaalityöntekijäänsä vain kerran vuodessa ja tapaamisissa on ollut joka vuosi eri työntekijä paikalla. Nuorten mukaan on erittäin turhauttavaa aloittaa omien asioiden käsittely aina alusta uuden ihmisen kanssa. Sosiaalityöntekijää on vaikea tuntea, jos ”oma sossu on vaihtunut ainakin kymmenen kertaa”.

”Huostaanotto olisi pitänyt tehdä aikaisemmin. Tilannetta seurattiin 12 vuotta. Sosiaalityöntekijä vaihtui puolen vuoden välein.”

Muutama nuori kyseenalaisti sosiaalityöntekijän avainroolin esimerkiksi sijoituspaikkaa määriteltäessä, sillä nuorten mukaan sosiaalityöntekijät eivät tiedä nuorten arjesta ja elämästä mitään. Heidän päätöksensä perustuvat pääasiassa muilta aikuisilta hankittuun ja siten toissijaiseen tietoon.

Nuoret ehdottivat muun muassa, että sijoitusten perusteita tulisi arvioida useammin kuin kerran vuodessa. Lisäksi esimerkiksi asiakassuunnitelmapalaverista muutama nuori huomautti, että ne ovat tilanteita joissa hän ”tappelee aikuisia vastaan”. Muutama nuori kommentoi, että palavereissa on vaikea sanoa mitään, sillä se vaatii rohkeutta. Palavereissa on myös

Jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jolla on ammatillinen kelpoisuus.

Lastensuojelulaki 13b §

Lastensuojelua toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti.

Lastensuojelulaki 29 §

Lapselle on järjestettävä asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä tai muuta lastensuojelun työntekijää muiden läsnä olematta ja keskustella häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista.

Lastensuojelulaki 53.2 §

tullut tunne, että aikuiset eivät ole kiinnostuneita nuoren ajatuksista vaan erityisesti sosiaalityöntekijät ovat päättäneet etukäteen miten nuoren kohdalla toimitaan. Nuori ei siis tule oikeasti kuulluksi.

Lastensuojeluun ja sijoitukseen liittyvät perusteet puhuttivat myös. Nuorten mukaan sosiaalityöntekijän velvollisuutena on kertoa sijoituksen perusteet avoimesti ja rehellisesti, mutta myös lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Nuoret kuitenkin kannattivat mahdollisimman suoraa ja rehellistä puhetta, sillä heidän kokemustensa mukaan lapsi syyttää tilanteesta hyvin herkästi itseään, ellei asioita kerrota ja perustella selvästi. Nuorten mukaan sosiaalityöntekijöiden velvollisuutena on kertoa heille heidän oikeuksistaan, mutta tällaista tietoa sosiaalityöntekijät eivät välttämättä oma-aloitteisesti tuo esiin. Sosiaalityöntekijän tulee myös olla puolueeton, hän ei saa asettua suoraan kenenkään puolelle.

Nuoret toivat esiin myös sosiaalityöntekijän erilaisen roolin laitos- ja perhesijoitusten yhteydessä:

”*Sossuja ei tarvita perheissä niin paljon kuin laitoksessa, koska laitoksissa porukka vaihtuu koko ajan. Sijaisperheessä aikuinen pysyy, joten ei tarveta ulkopuoliseen apuun. Jos sijaisperheessä menee huonosti, niin toinen juttu.*”

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että sijaishuollossa olevalle lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla, miksi hänet on otettu huostaan sekä selostettava niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä.

Lastensuojelulaki 53.1 §

Laitoksissa sosiaalityöntekijä nähtiin selvemmin nuoren asioiden hoitajana, kun taas perheessä asioiden nähtiin ratkeavan hyvin perhepiirissä. Muutaman nuoren näkemyksen mukaan laitoksessa asuvilla nuorilla sosiaalityöntekijä voi olla se pysyvin ihmissuhde ja taho, joka tuntee nuoren asiat parhaiten. Tämän vuoksi he näkivät sosiaalityöntekijän roolin tärkeänä nuoren asioita hoidettaessa.

”*Kerran vuodessa tapaaminen on liian harvoin, mutta kerran päivässä liikaa.*”

Kuitenkin nuorten kokemukset sosiaalityöntekijän tavoitettavuudesta olivat samankaltaiset sijoituspaikasta riippumatta. Noin puolet nuorista ilmoitti, että omaa sosiaalityöntekijää on todella vaikea tavoittaa. Joskus kyse on ollut siitä, että lastensuojelulaitoksen ohjaaja ei ole antanut soittaa sosiaalityöntekijälle tai että hänelle soittaminen on ollut pois nuorelle myönnetystä puhelinajasta. Tällöin puhelinaikaa käytetään mieluummin kavereille ja läheisille soittamiseen kuin sosiaalityöntekijän tavoittelemiseen. Puhelinajat olivat nuorten mukaan ylipäänsä hankalia, sillä silloin on vaivalloista päästä läpi ja saada työntekijää puhelimen päähän. Lisäksi soittajat ovat usein kouluaikana, jolloin soittaminen on vaikeaa, sillä se edellyttää poissaoloa tunnilta sekä sellaista tilaa, jossa voi puhua rauhassa.

Osallisuus omassa elämässä

Nuorten kokemus mahdollisuudesta osallistua oman elämänsä suunnitteluun oli kiertueen yksi keskeisimmistä teemoista. Kokemus osallisuudesta vaihteli nuorten keskuudessa paljon. Kaikilla osallistujilla ei myöskään ollut tietoa tavoista vaikuttaa omaan elämäänsä. Niiden nuorten kohdalla, jotka kokivat voivansa vaikuttaa asioihinsa, sosiaalityöntekijä oli pysynyt samana pitkään tai sijaishuoltoipaikka tuki nuoren mahdollisuuksia osallisuuteen.

Tapaamisissa nuoret määrivät osallisuuden kuulluksi tulemisena ja todeksi ottamisena: sosiaalityöntekijä tai muu nuoren lähellä oleva aikuinen osoittaa olevansa kiinnostunut nuoren mielipiteistä ja arvostaa niitä. Aikuinen voi olla nuoren kanssa eri mieltä, mutta on silti valmis kuuntelemaan nuoren näkökulman asioihin. Tällaisen arvostuksen osoittaminen saa myös nuoren arvostamaan aikuista ja kuuntelemaan mitä aikuisella on hänelle sanottavana.

Lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin.

Lastensuojelulaki 5 §

Yksi asia, jossa nuoret erityisesti kokivat jääneensä ulkopuolisiksi, oli sijaishuoltoipaikkojen valinta ja vaihtuminen. Lähes kaikkien nuorten kokemus oli, että he eivät ole pystyneet vaikuttamaan siihen, missä saavat asua ja elää. Heidän mielipidettään esimerkiksi siihen haluavatko he itse sijaishuoltoipaikan vaihtuvan, ei ollut kysytty. Myöskään syitä muutolle ei ole aina selitetty. Oli myös tilanteita, joissa nuoren mielipidettä oli kysytty, mutta se oli sivuutettu saman tien. Nuorille ei myöskään aina ollut kerrottu mihin he seuraavaksi muuttaisivat.

”*Kun olin osastolla, minulta kysyttiin, haluanko perheeseen, sanoin etten halua, mutta silti jouduin sinne.*”

”*Täytyy tietää miksi täytyy vaihtaa paikkaa.*”

Sosiaalityöntekijän vaihtuminen vaikuttaa myös nuoren kokemukseen mahdollisuudesta osallistua päätöksentekoon omissa asioissaan. Sosiaalityöntekijän vaihtuessa kerran vuodessa, tai jopa useammin, nuoret kokevat raskaaksi aloittaa aina alusta ja kertoa oman elämäntarinansa uudelleen ja uudelleen. Luottamuksen rakentaminen omaan työntekijään vie aikaa, minkä vuoksi nuoren ei välttämättä ole alusta alkaen helppo ottaa sitä paikkaa, joka hänelle kuuluu.

Yhteenvetona voi todeta, että sosiaalityöntekijän tavoitettavuudessa, vaihtuvuudessa, vuorovaikutuksen säännöllisyydessä sekä päätösten perusteluissa oli nuorten mukaan runsaasti toivomisen varaa.●

Hyvä sosiaalityöntekijä:

- on läsnä; ”*hänellä on aikaa ja hän jaksaa kuunnella*”
- on tavoitettavissa
- auttaa ja opastaa tarvittaessa
- käy tapaamassa vähintään 2–3 kertaa vuodessa sekä aina pyydettyäessä
- perustelee sijoituksen ja sijaishuoltoipaikan vaihtumisen syyt ja kertoo nuoren oikeuksista sijaishuollossa
- on kiinnostunut siitä, mitä nuori oikeasti ajattelee; ei ole ”*etäinen ja virallinen*”, ”*pelottava auktoriteetti*” eikä ”*kiinnostunut pelkistä lakipykälistä*”
- on nuoren puolella silloinkin, kun tämä on mokannut
- on puolueeton

Sijoituksen jälkeen

Toimenpide-ehdotukset:

- Nuoren siirtymistä jälkihuollon asiakkaaksi on valmisteltava hyvissä ajoin ennen sijoituksen päättymistä.
- Lasten ja nuorten lähi- ja tukiverkostot on kartoitettava ennen jälkihuoltoon siirtymistä.
- Ennen jälkihuollon päättymistä on huolehdittava siitä, että jokaisella lapsella ja nuorella on elämässään aikuinen, johon hän voi aina ottaa yhteyttä.
- Jälkihuollon käytäntöjä tulee yhtenäistää niin, etteivät nuoren saamat tuen muodot määräydy sijoittajakunnan resurssien mukaan.
- Jälkihuollon päättymiskäyrä nostetaan 21 vuodesta 25 ikävuoteen.

Aikuisen lupaus nuorelle:

En päästä nuorta sijoituksen jälkeen maailmalle ilman yhteistä suunnitelmaa ja tukea.

Perustelut:

Lastensuojelun kaikkien toimenpiteiden tarkoituksena on mahdollistaa lapsen ja nuoren elämän edellytykset niin, että hän voi elää turvassa, varttua itsestään huolta pitäväksi ja pärjääväksi yhteiskunnan jäseneksi.

Muutto sijoituspaikasta takaisin syntymäkotiin tai oman itsenäisen elämän aloittaminen on jälleen uusi murros nuoren elämässä. Nuoren taustat ja sijoitushistoria eivät ole loppuun käsitelty sijoituksen päättyessä, vaan hän tarvitsee yhä apua niiden läpikäymiseen. Henkisen tuen lisäksi nuori voi tarvita apua käytännön asioissa, kuten laskujen maksamisessa tai vuokrasopimuksen tekemisessä.

Sijoituksen päättyminen on joidenkin nuorten kohdalla riski syrjäytymiseen. Mikäli sijoituksen aikana ei ole kyetty huolehtimaan nuoren läheis- ja tukiverkoston rakentamisesta ja ylläpitämisestä, on vaarana, että nuori tippuu yhteisöjen ja yhteiskunnan ulkopuolelle. Jälkihuollon nuorella tulee olla elämässään pysyviä ihmissuhteita, joiden tukemana hän voi turvallisesti rakentaa omaa elämäänsä.

Jälkihuolto – tukea, mutta millaista tukea?

Jälkihuolto nousi keskusteluaiheeksi erityisesti yhdellä kiertuepaikkakunnista. Nuorten näkemykset ja kokemukset jälkihuollon toteuttamisesta vaihtelivat jonkin verran, mutta myös samankaltaisia kokemuksia oli havaittavissa. Keskustelusta kävi ilmi, ettei nuorilla ole selkeää käsitystä siitä, mitä jälkihuolto todellisuudessa tarkoittaa. He esittivätkin toisilleen sekä paikalla olleille aikuisille kysymyksen: "Mitä jälkihuoltoon tulisi kuulua?"

Jälkihuolto oli sanana monille nuorille tuttu. Muutamat heistä olivat jo siirtyneet sijaishuollosta jälkihuollon asiakkaiksi. Kuitenkaan nuoret eivät tarkalleen tienneet, mitä oikeus jälkihuoltoon todellisuudessa tarkoittaa. Varsin yleinen käsitys oli, että jälkihuollolla tarkoitetaan sosiaalitoimesta saatavaa taloudellista apua eli sitä, että "sossu maksaa vuokran ja puhelinlaskun", kuten eräs nuori kuvasi. Nuoret kaipasivatkin tietoa siitä mihin muuhun konkreettiseen apuun heillä jälkihuollon asiakkaina on oikeus.

Sijaishuollon päättymisen jälkeen lapselle tai nuorelle on järjestettävä jälkihuoltoa joko vähintään viisi vuotta sijoituksen päättymisen jälkeen tai siihen saakka, kunnes nuori täyttää 21 vuotta. Lapsen tai nuoren tukemisen lisäksi on velvollisuus tukea hänen huoltajaansa tai muuta hänen kasvatuksestaan vastannutta henkilöä.

Jälkihuolto voi sisältää riittävää taloudellista tukea, taloudellista ja muuta tukea koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa sekä läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä. Myös jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet tulee turvata.

Lastensuojelulaki 75 § ja 76 §

Jotkut nuorista olivat kuulleet tai saaneet myös muunlaisia jälkihuollon palveluja, kuten terapia- ja tukihenkilöpalveluja. Tällöin nuori oli joko itse osannut pyytää sosiaalityöntekijänsä selittämään, mitä jälkihuollolla tarkoitetaan tai jälkihuollosta oli muuten keskusteltu enemmän. Keskustelu sosiaalityöntekijän kanssa oli auttanut nuorta pyytämään ja saamaan tarvitsemiaan palveluita.

”Täysin itsenäisiä ei vielä olla vaan itsenäisyyttä vasta harjoitellaan”

Nuoret toivat selkeästi esiin tarpeensa ja toiveensa jälkihuollon toteuttamisen suhteen. Vaikka omaa itsenäistä elämää odotetaan kovasti, nuorten mielessä on kysymyksiä, jotka liittyvät elämässä pärjäämiseen. Erityisesti nuoruusikäisinä sijoitetut pohtivat syntymäperheestä saatua mallia selviytymiseen. Vanhempien elämänhallintataidot ja heidän käyttämänsä selviytymiskeinot olivat olleet sellaisia, joita nuoret eivät halua lähteä toistamaan. Nuoret kokivat erittäin tärkeäksi sen, että olivat sijaishuollon aikana voineet harjoitella toimivia selviytymiskeinoja, jotka tukevat heidän elämässä jaksamistaan ja pärjäämistään.

”Pitäisi aina olla joku, jolta saa tukea.”

”Lakiin pitäisi kirjata, että jälkihuollon tehtävänä on taata, että myös jälkihuollon päättyessä on sosiaalisia suhteita.”

Taloudellisen tuen rinnalle, tai vielä sitäkin enemmän, nuoret kaipaivat sosiaalista ja henkistä tukea. Erityisesti nuoret pohtivat, kenestä tulisi huostaanoton päättymisen jälkeen heidän elämäänsä se pysyvä aikuinen, jolle voisi soittaa milloin vain. Tämä kysymys kosketti erityisesti niitä nuoria, joiden suhde biologisiin vanhempiin ja sukuun oli syystä tai toisesta heikentynyt tai katkennut kokonaan. Osallistujat miettivät myös, voiko sijaishuoltopaikkaan palata vielä myöhemmin kysymään apua tai ”vain pistäytymään päiväkahville”.

Jälkihuollossa olevaa lasta tai nuorta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle tai nuorelle sekä hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille hänen hoidostaan ja kasvatuksestaan vastaaville henkilöille.

Lastensuojelulaki 30.4 §

”Alkaa yllättäen ja loppuu kuin seinään”

Jälkihuoltoon siirtymistä ja sen päättymistä tulisi nuorten mukaan valmistella nykyistä enemmän. Valmistautuminen tulisi aloittaa hyvissä ajoin ennen itsenäiseen elämään siirtymistä. Nuoren kanssa tulisi käydä läpi esimerkiksi hänen unelmiaan, pohtia opiskelumahdollisuuksia sekä opetella arkielämän kannalta oleellisia taitoja, kuten rahankäyttöä ja laskujen maksamista.

”Suunnitelma: mitkä ovat henkilökohtaiset tavoitteesi.”

”Jälkihuollon pitää tukea nuoren tavoitteiden toteutumista.”

Suunniteltaessa jälkihuollon sisältöjä tulisi kuunnella nuorta ja hänen toiveitaan. Nuoret korostivat yksilöllisyyden merkitystä tarjottavien palveluiden kohdalla. Jokainen nuori ei välttämättä tarvitse taloudellista apua tai opastusta rahankäyttöön, mutta kaipaisi sitäkin enemmän tukea elämäntapahtumiensa käsitteilyyn tai arjen askareista suoriutumiseen. ”Käytännön apua, esim. voisi mennä pesemään pyykkiä sijaishuoltopaikkaan”, kuten eräs nuori toivoi.

Tilaisuuksissa käsiteltiin myös jälkihuollon päättymisikärajaa. Lakiin kirjattu 21 vuoden ikä oli nuorten mielestä liian alhainen, sillä siihen mennessä lukion käynyt ei ole vielä voinut saada itselleen ammattia. Monen ”tavallisessa” perheessä kasvaneen nuorten kohdalla vanhemmat avustavat nuorta taloudellisesti koko opintojen ajan, mutta sijoitettujen nuorten kohdalla tämä ei läheskään aina ole mahdollista.

”Jälkihuollon ikärajaa tulisi nostaa 25 vuoteen; esim. jos käy lukion ja lähtee korkeakouluun, ei ole vielä ehtinyt hankkia ammattia.”

Nuoret esittivät jälkihuollon päättymisen uudeksi rajaksi 25 ikävuotta. Tällä voitaisiin turvata nuoren mahdollisuudet käydä koulunsa loppuun, keskittyen opiskeluun ja oman elämänsä haltuun saamiseen. Nuoret toivat myös esiin, että monet taustaan liittyvät asiat palautuvat mieleen tai niiden seuraukset omaan elämään voivat ilmetä vasta vähän vanhemmalla iällä. Jos jälkihuolto jatkuisi pidempään, turvaisi se osaltaan, että nuori pääsisi käsittelemään näitä asioita ja saisi tarvittavat tukipalvelut ilman pitkiä jonotusaikoja.

Jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, johon kirjataan jälkihuollon päättymisen jälkeen nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet.

Lastensuojelulaki 76.2 §

Sama laki, eri käytänteet

Jälkihuollosta keskusteltaessa huomattiin, kuinka erilaisia käytänteitä sen järjestämistä koskien eri puolilla Suomea vallitsee. Nuorilla oli toiveena saada tietää, mitä jälkihuolto pitää sisällään, mutta he saivatkin todeta, ettei yksiselitteistä vastausta näytä olevan. Eri kunnissa jälkihuoltoon resursoidaan eri tavoin, mikä tuntui nuorista epäoikeudenmukaiselta.

”Eri kunnissa tuki erilaista.”

”Mitä itsenäistymisvarat oikeasti tarkoittavat?”

Nuorten esitys oli, että lastensuojelulakiin tulisi saada tarkempi kuvaus kunnan velvollisuuksista jälkihuollon järjestämisessä. Tämä asettaisi jälkihuollossa elävät nuoret samaan asemaan ja turvaisi vahvemmin heille kuuluvien oikeuksien toteutumisen koti- tai asuinkunnasta riippumatta. ●

Kuka on sosiaaliasiamies? Mikä on aluehallintovirasto? – Lastensuojelun valvonta

Aikuisen lupaus nuorelle:

Tiedän, että jokaisella lastensuojelua valvovalla viranomaisella on tärkeä rooli ja tehtävä lasten suojelijana. Kun olen tässä tehtävässä, kuuntelen lapsia tarkasti.

Perustelut:

Lähtökohtana ja oletuksena on, että kaikki lastensuojelussa toimivat ammattilaiset noudattavat lakia ja toimivat lapsen edun mukaisesti. Koska kyse on ihmisistä, tapahtuu kuitenkin joskus virheitä, erehdyksiä ja väärinkäytöksiä. Tästä syystä myös lastensuojelussa tarvitaan valvontaa. Valvonnasta vastaavat viranomaiset on määritelty lainsäädännössä. Kuntien tulisi itse valvoa, että niiden käyttämät lastensuojelun palvelut vastaavat lasten ja perheiden tarpeita. Varsinaisia valvontaviranomaisia ovat aluehallintovirastot, jotka vastaavat kuntien lastensuojelutyön ja laitoshoidon valvonnasta. Perhehoidon osalta tärkein valvontavastuu on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Valtakunnallisesti lastensuojelun laillisuutta valvovia viranomaisia ovat Valvira, eduskunnan oikeusasiamies ja oikeuskansleri.

Lastensuojelun viralliset valvojat ovat lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten näkökulmasta kaukaisia ja tuntemattomia. Väärinkäytöksiin puuttuminen voi olla sijoitetulle lapselle ylivoimainen ja mahdoton tehtävä. Erityisesti sijaisperheisiin sijoitetut lapset saattavat jäädä yksin, jos ongelmat liittyvät sijaisvanhempien toimintaan.

Toimenpide-ehdotukset:

- Kaikille sijoitetuille nuorille pitää antaa perustiedot lastensuojelun valvonnasta vastaavista viranomaisista sekä siitä, miten ja kenelle epäkohdista voi valittaa.
- Valvovien viranomaisten on oltava aktiivisia suhteissaan valvottavia palveluja käyttäviin nuoriin ja tavattava heitä luottamuksellisesti valvonnan yhteydessä.
- Nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on oltava tietoinen roolistaan perhehoitoa valvovana viranomaisena.

Kenelle kerron ongelmistani?

Yhtenä teemana jokaisessa tilaisuudessa oli, kenelle voi kertoa epäkohdista tai omien oikeuksien loukkaamisesta. Kysymystä käsiteltiin niin, että jokainen osallistuja sai käyttää kolme ääntä ja antaa ne haluamallaan tavalla eri tahoille. Vaihtoehtoina olivat: kerron kaverille tai sukulaiselle / sijaisperheen vanhemmalle tai ohjaajalle / sosiaalityöntekijälle / valvovalle viranomaiselle / biologiselle vanhemmalle / en kerro kenellekään. Ennen valintaa kaikki vaihtoehdot käytiin läpi ja nuorille kerrottiin, mitkä tahot ovat lastensuojelun valvovia viranomaisia. Valintojen tulokset on esitetty kootusti taulukossa sivulla 43.

Yleisin valinta olivat ystävät, kaverit ja sukulaiset, esimerkiksi sisarukset.

”Kaveri ymmärtää, siihen voi luottaa.”

”Ainakin kaveri kuuntelee ja sille sais purkaa tunteet.”

”Kun kertoo kaverille, niin saa ainakin tunteen ulos ja olo helpottuu.”

Nuoret luottavat ystäviinsä ja sukulaisiinsa, joten näille on vieraita aikuisia helpompi kertoa vaikeistakin asioista. Ystävät eivät juoruile tai kerro asioista eteenpäin eikä tarvitse pelätä kertomisen aiheuttavan ikäviä seurauksia. Lisäksi kaverit ovat yleensä nuoren puolella ja ymmärtävät hänen tilannettaan ja ongelmiaan. Erityisesti samassa tilanteessa eli sijoitettuna olevat ystävät toimivat vertaistukena ja heille on helppo kertoa omista ongelmista. Toisaalta nuoret myös tiedostivat, ettei ystäville kertominen välttämättä auta asioiden viemisessä konkreettisesti eteenpäin.

”Äiti tuntee mut ja usko muhun.”

”Kun äidille kertoo niin äiti auttaa.”

Edellä mainituista syistä asioita kerrotaan myös biologisille vanhemmille tai aikuisille sisaruksille. Erotuksena tosin on se, että heiltä nuori voi saada myös konkreettista apua vaikeaan tilanteeseensa. Vanhemmat tai aikuiset sisarukset voivat auttaa esimerkiksi valituksen tekemisessä tai ajan saamisessa sosiaalityöntekijälle. Tällaista apua saa harvoin kavereilta.

Harvemmin asioista kerrotaan sijaisvanhemmille tai laitospaikan ohjaajille, sillä heihin ei aina luoteta.

Lapsen sijoittaneen kunnan tehtävänä on valvoa, että lapsen sijoitus perhehoitoon tai laitoshuoltoon toteutuu tämän lastensuojelulain mukaisesti ja lapsi saa sijoituksen aikana tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. Sijaishuoltopaikan toimintaa valvovat lisäksi sijoituskunta ja aluehallintovirasto.

Aluehallintoviraston on seurattava lastensuojelulaitosten toimintaa myös omasta aloitteestaan tapahtuvien tarkastuskäyntien avulla ja erityisesti rajoitustoimenpiteiden käyttöä lastensuojelulaitoksissa. Aluehallintovirasto voi valvontaa toteuttaessaan varata lapselle tilaisuuden luottamukselliseen keskusteluun aluehallintoviraston edustajan kanssa.

Lastensuojelulaki 79 § ja 80 §

”Miten ohjaajiin voi luottaa, jos he puhuvat kaikille sun asioista. Kerrot yhdelle niin pian kaikki tietävät sun asiat, luottamus pitää ansaita.”

”Jos kertoo ohjaajalle, niin he tulevat jonossa huoneeseen...”

Ohjaajat saattavat esimerkiksi kertoa asioita eteenpäin, juoruilla ja tehdä asioista ”ison numeron”. Tämä puolestaan tarkoittaa, että ongelmaa hoitamassa voi olla monta asiantuntijaa ja ammattilaista, vaikka nuori olisi nimenomaan toivonut asian jäävän ohjaajan tai sijaisvanhemman tietoon. Tämän nuoret kokivat loukkaavana ja epäammattimaisena toimintana.

Nuoret nostivat molemminpuolisen luottamuksen toimivan suhteen keskeiseksi elementiksi. Avoin toiminta lisää luottamusta: vaikka joskus ohjaajan tai sijaisvanhemman on kerrottava asiat eteenpäin, tulee nuoren olla tästä tietoinen etukäteen. Kun asia on puhuttu yhdessä, on nuoren helpompi hyväksyä sen kertominen muillekin aikuisille.

Osalla nuorista oli myös toisenlaisia kokemuksia.

”Voin kertoa yhdelle ohjaajalle, häneen voin luottaa eikä hän kerro muille, hän kysyy aina luvan siihen että mitä kertoo.”

”Mulle sosiaalityöntekijä on ollut aina kaukainen ja auktoriteetti, mutta laitoksessa on ollut aikuisia jotka ovat auttaneet ja tukeneet. On asiat muuttuneet, kun on kertonut.”

Vaikka karkeasti arvioiden noin puolet kiertueelle osallistuneista nuorista ei ainakaan suoraan tai ensimmäisenä kerro ongelmistaan ohjaajille tai sijaisvanhemmille, olivat nämä tahot joillekin nuorille hyvin tärkeitä. Muutama nuori kertoi, että heillä on ohjaajien joukossa yksi luottohenkilö, jolle he ovat voineet kertoa kaiken. Lisäksi osa kuvasi sijaisvanhempien olevan tärkeitä ja luottamuksen arvoisia, joille voi kertoa kaikista ongelmista.

Osallistujista monet kertoivat myös suojelevansa biologisia vanhempiaan.

”Sijaisvanhemmat ovat 'mun vanhemmat', mutta omalle äidille valitin normaaleista asioista, mutta loppuun asti piti suojella häntä, hän ei olisi kestänyt vakavampia asioita eli hänelle ei voinut kertoa sellaisista ongelmista.”

Kun biologisille vanhemmille ei voi tai uskalla kertoa kaikista ongelmista, niistä kerrotaan mieluummin sijaisvanhemmille tai ohjaajalle. Ohjaaja tai sijaisvanhempi kestää kuulla myös hankalia asioita, joita biologiset vanhemmat eivät välttämättä pysty vastaanottamaan.

Ongelmista ja vaikeista asioista kerrotaan jonkin verran myös sosiaalityöntekijöille. Noin viidesosa nuorista mainitsi sosiaalityöntekijän yhtenä tahona, jolle he kertovat ongelmistaan. Kuten edellä on esitetty, kiertueen aikana kävi selväksi, että nuorten mukaan sosiaalityöntekijät ovat avainasemassa lasten ja nuorten asioista päätettäessä. Tämän vuoksi on pulmallista, että heille kerrotaan hankaluuksista kohtuullisen harvoin.

”Sosiaalityöntekijä ei tiedä tilannetta eikä usko.”

”Sosiaalityöntekijä ei tee mitään, vaikka yrittää kertoa että kohdellaan väärin.”

”Sosiaalityöntekijät ei oo mun puolella vaan ne on järjestelmän puolella... noissa on kauhee byrokratia aina... sano sille ja sano sille... eikä ne arvostele laitosta tai toista työntekijää.”

Nuorten on ollut vaikea kertoa joistain asioista omalle sosiaalityöntekijälle, koska heillä oli kokemusta siitä, ettei sosiaalityöntekijä ole aina uskonut nuoren puheeseen. Tämä liittyy ylipäätään nuorten kokemukseen kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta omassa elämässään, mitä hankaloittaa sosiaalityöntekijän etäisyys nuoren arjesta.

Valvovat viranomaiset

Kaikkein vähiten mainintoja saivat valvovat viranomaiset (aluehallintovirasto, eduskunnan oikeusasiamies) ja valitusten teossa opastava sosiaaliasiamies. Hyvin harva nuori tiesi tällaisten viranomaisten olemassaolosta saati siitä, miten heihin saisi yhteyden ja millaisissa asioissa heihin voi olla yhteydessä. Reilun sadan lapsen ja nuoren joukosta sosiaaliasiamies ja valvovat viranomaiset saivat vain muutamia yksittäisiä mainintoja. Tämä kertoo lapsille ja nuorille suunnatun oikeusturvatiédottamisen puutteellisuudesta.

”Ei tunneta tahoja eikä tiedetä mihin valitetaan.”

Koska nuoret eivät tunteneet eri viranomaistahoja, eivät he myöskään tiedäneet mitä näiden tahojen työhön kuuluu. Tilaisuuksissa osallistujille jaettiin tätä tietoa. Heille kerrottiin muun muassa, että jokaisella kunnalla on oma sosiaaliasiamies, jonka tehtävänä on neuvoa ja ohjata alaikäisiä erilaisissa ongelmatilanteissa. Lisäksi he saivat tietoa aluehallintoviraston ja eduskunnan oikeusasiamiehen toiminnasta ja tehtävistä.

Nuoret selkeästi kaipasivat tietoa sijaishuollon valvonnasta. Erityisesti joukkorangaistuksista puhuttaessa nuoret kysyivät, miten niiden käyttö voi

olla mahdollista, vaikka se ei ole sallittua. Joissain tilanteissa nuoret myös kyseenalaistivat lastensuojelun valvonnan toimivuuden. ”Miten valvovat ei huomaa lasten käyttäytymisestä, että jokin on pielesä?” kysyi nuori eräässä tilaisuudessa. Nuoret nostivat esiin myös kokemuksia, jolloin laiminlyönnin ilmetessä valvovat viranomaiset ovat haastatelleet laitoksen tai perheen aikuisia, eivätkä nuoria itseään. Tämä on antanut nuorille kuvan, ettei heidän sanomisellaan ole merkitystä tai heihin ei uskota, varsinkin jos aikuiset ovat saaneet puhua ennen heitä.

Valvoville viranomaisille kertomiseen on joissain tapauksissa liittynyt myös uhkailua sijaishuoltotapauksien aikuisten taholta. Mikäli nuori kertoisi asioista eteenpäin, saisi hän rangaistuksen tai pahimmassa tapauksessa joutuisi vaihtamaan sijoituspaikkaa.

Yksin ongelmiansa kanssa

Jokaisessa kiertuetilaisuudessa osa nuorista ilmoitti myös, etteivät he aina kerro asioistaan tai ongelmistaan kenellekään, sillä luotettavia tahoja ei ole saatavilla. Näiden nuorten osuus kuitenkin vaihteli suuresti paikkakuntien välillä.

”Olen yrittänyt kertoa, mutta ne ei kuuntele.”

”Sosiaalityöntekijä ei tee mitään, vaikka yrittää kertoa, että kohdellaan väärin.”

Monet nuorista olivat kokeneet liian monta kertaa, että heidän asioistaan on puhuttu eteenpäin tai ettei heidän sanomaansa ole otettu vakavasti. Usean nuoren kokemus oli myös, ettei aikuisia välttämättä edes kiinnosta mitä heille kuuluu tai mitä he asioista ajattelevat. Tämän seurauksena nuorten luottamus aikuisia tai sukulaisia kohtaan oli mennyt ja he ajattelivat, että on turha edes yrittää saada äänensä kuuluviin. On siis asioita, joita nuoret eivät kerro kenellekään, vaikka ne tuntuvatkin nuoresta vaikeilta yksin käsiteltäviksi. Tämän perusteella voi todeta, että nuoret pitävät sisällään paljon sellaisia asioita, joista olisi hyvä puhua jonkun kanssa ja kaipaavat lähelleen luotettavia aikuisia.

Vierellä olevaan taulukkoon on tiivistetty *Kenelle kerron?* -diagrammitehtävän tulokset kultakin kiertuepaikkakunnalta. Vasemmanpuolimaisessa sarakkeessa on nimetty tahot, joille nuori ongelmistaan

Kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies, jonka tehtävänä on mm. neuvoa ja tiedottaa asiakkaita heidän oikeuksistaan sekä avustaa muistutuksen, kantelun tai valituksen tekemisessä.

Laki sijaishuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 24 §

kertoo ja lopuissa sarakkeissa on esitetty paikkakuntakohtaiset tulokset satunnaisessa järjestyksessä.

Eräässä tilaisuudessa nuoret toivat esiin myös sen, että joskus epäoikeudenmukaisesta käytöksestä haluaa kertoa suoraan sille henkilölle, joka on toiminnallaan loukannut nuorta. Tällainen ajatus ei tullut yhteenvedon tekijöille mieleen eikä näin ollen löytynyt diagrammitehtävän vaihtoehdoista. ●

Kenelle kerron ongelmiani?

Yhteenlasketut paikkakuntakohtaiset tulokset

1. Kaverit (139 mainintaa)
2. Sijaisperhe/ohjaaja (54 mainintaa)
3. Biologinen vanhempi (53 mainintaa)
4. En kellekään (45 mainintaa)
5. Sosiaalityöntekijä (36 mainintaa)
6. Valvova viranomainen (12 mainintaa)

Syrjäyttämisenestä selviytymiseen

Aikuisen lupaus nuorelle:

Jos huomaan, että nuori on luovuttamassa, menen apuun. Kukaan ei syrjäydy tahallaan.

Perustelut:

Selviytymisen vastakohtana voidaan pitää nuoren ulkopuolisuuden kokemusta. Nuori kokee, ettei hän kuulu tai kelpaa lähipiiriinsä (perhe, kaveripiiri, koulu). Syrjäytymisen ja pahan olon kierre ei synny hetkessä. Usein se alkaa nuoren lähipiirissä sattuvien tapahtumien myötä.

Selviytymiseen liittyy aina tilannetekijät, nuoren ajatukset ja tunteet sekä se, kenen puoleen nuori voi avun hetkellä kääntyä. Nuoret haluavat selviytyä.

Selviytyminen rakentuu ihmissuhteissa syntyvän turvan ja luottamuksen varaan. Nuori tulee tarpeidensa, tunteidensa ja ajatuksiensa kanssa kuulluksi ja huomioituksi. Hänet otetaan osaksi siihen yhteisöön, jossa hän elää. Hän tuntee olevansa arvokas.

Selviytymiskeskustelun haasteena on, kuka ja mikä määrittää selviytymisen tai syrjäytymisen.

Toimenpide-ehdotukset:

Lasten ja nuorten osallisuus tukee heidän selviytymistään.

- Aikuisen tulee ottaa huomioon nuoren itsensä määrittelemät selviytymiskeinot.
- Osallisuuden kokemukset tukevat selviytymistä. Nuorelle pitää antaa mahdollisuus vaikuttaa asioidensa käsittelyyn lastensuojelussa sekä osallistua lastensuojelun kehittämiseen.

Selviytynyt sijaishuollosta huolimatta / ansiosta

Selviytyminen, paha olo, unelmat ja identiteetti olivat suosittuja puheenaiheita nuorten keskuudessa. Kaikki nämä teemat liittyivät siihen, mikä auttaa nuorta jaksamaan sijaishuollossa.

Sijoittaminen syntymäkodin ulkopuolelle herätti nuorissa kysymyksen, onko selviytynyt sijoituksesta huolimatta vai sijoituksen ansiosta. Vaikka suurin osa nuorista oli kokenut pahaan oloa sijaishuollossa, vain pieni osa ilmoitti, ettei lastensuojelu ole kyennyt autamaan heitä. Suurin osa nuorista kertoi, että he ovat saaneet apua ja tukea sijoituksen aikana.

”Ilman rajoituksia en olisi selvinnyt hengissä.”

Sijoituksen alkuvaihe vaikuttaa olevan nuorille ratkaiseva aikajakso. Tottuminen ja sopeutuminen uusiin sääntöihin, tapoihin ja rooleihin on haastavaa. Nuoret halusivat sijoituksen alkuun *”rauhoittumisaikaa”*.

”Aluksi huostaanotto tuntui vaikealta, mutta sitten totuin pian kun tutustuin ihmisiin.”

Eräs nuori pohti, onko lastensuojelu auttanut häntä. Hän mietti, miten voi tunnistaa sen kohdan ja kerran, kun lastensuojelu on oikeasti auttanut. *”... kun mä kävelen koulusta lastenkotiin, niin pohdin onko lastensuojelu silloin auttanut?”* Nuori viittasi siihen, ettei pysty asumaan kotonaan. Lastensuojelu ei ole voinut auttaa hänen perhettään.

- Nuorta pitää motivoida tuen vastaanottamiseen. Motivaatio herää kuulluksi tulemisesta, siitä, että nuori on arvokas ja hänen asiansa tärkeitä.
- Nuoren syntymäperheelle on tarjottava apua ja tukea.
- Jokaiselle nuorelle on taattava vähintään yksi turvallinen aikuinen, jotta hänen ei tarvitse selviytyä yksin.
- Sijoitettujen nuorten yhteiset foorumit on vakiinnutettava osaksi lastensuojelun rakenteita.

Nuoret ymmärsivät ja toivat esille myös sen, että tapahtumat ja asiat voivat olla *”liian lähellä ettei vielä näe sijaishuollon ansiota”*.

”Selviytyminen on itsestä kiinni”

Useat nuoret korostivat sitä, ettei selviytymistä määritä kukaan muu kuin yksilö itse. *”Selviytyminen on kiinni pienistä asioista”*, totesi nuori ja korosti sitä, miten pitää itse ottaa itseään niskasta kiinni. Lähes kaikki kiertueelle osallistuneet nuoret uskoivat itseensä ja kykyynsä selviytyä turvautuen omiin voimavaroihin.

”Mä vain turvaudun itseeni.”

Nuorilla oli vahva kokemus siitä, että selviytyminen on heidän omalla vastuullaan. Heidän tulee löytää itsestään ne voimavarat, joiden avulla voivat selvitä vaikeuksista ja jatkaa eteenpäin. Ulkopuolista apua ei ehkä haluta tai edes osata pyytää, sillä se voi olla häpeällistä tai nuorella ei ole tietoa mitä tukea hän voisi hakea.

”Kun minut otettiin huostaan niin ajattelin että äiti haluaa päästä musta eroon, että ei välitä ollenkaan. Mutta sitten oon ajatellut ja ymmärtänyt että äiti haluaa mulle paremman elämän että se kuitenkin välittää ja sen vuoksi mut on huostaan otettu.”

Oikeudenmukaisuuden tunne ja tarve ovat elementtejä, jotka vaikuttavat siihen, millaisena nuori itsensä kokee. Nuoret korostivat sitä, että on tärkeä kokea olevansa samanarvoinen kuin muutkin ja saada samanlaista kohtelua. Eriarvoistuminen oli nuorille tuttua. Eräs nuori kertoi *”tulleensa koulussa kiusatuksi ja joutuneensa sijoitetuksi vaikka ei ole itse syyllinen tilanteeseen.”* Jos nuori joutuu jatkuvasti kokemaan olevansa alempiarvoisempi kuin muut tai taistelemaan omien oikeuksiensa toteutumisen eteen, ei ole ihme että joskus väsy. Vaikka nuoret näkivät selviytymisen olevan heistä itsestään kiinni, heille oli tärkeää, että vierellä on joku, joka uskoo heihin. Kannustuksen ja rohkaisun saaminen auttaa jaksamaan ja yrittämään uudelleen epäonnistumisista huolimatta.

”Mikä auttaisi itsenäiseen elämään?– Se ettei huumeita olis koskaan keksitty.”

Pahan olon käsittely

Nuorten mukaan pahan olon käsitteleminen on heille vaikeaa. Omat ratkaisumallit perustuvat kokemukseen ja ovat heidän mielestään suppeita. Esimerkkinä tästä on paikalta pakeneminen. Pahan olon työstöön he toivoivat aikuisilta empaattisia ratkaisumalleja.

”Pelottaa, että jos ilmaisen tunteita niin siitä rangaistaan.”

”Minulla oli niin paha olla mutta en pystynyt purkamaan sitä joten tein pikku ilkeyksiä.”

Kiertueella nousi keskusteluun normaaliin murrosikään liittyvien tunnekuohujen yhteys sijoitusajan kohtaan. Vahvojen tunteiden kanssa pärjääminen on haastavaa. Nuoret miettivät, että nuoruusikäisenä sijoitettua nuorta rangaistaan herkemmin murrosikään liittyvistä rajojen koettelemisista, uhmakkuudesta ja kielteisistä tunteista. Osa kertoi, etteivät he ole pystyneet elämään murrosikää lainkaan, sillä rangaistuksien pelko on estänyt heitä näyttämästä tunteitaan.

Nuoret listasivat keinoja, jotka masentavat ja houkuttavat luovuttamaan sekä tapoja, jotka kannustavat selviytymään.

Vertaisuus

Tapaamisten ehkä suurin anti nuorille oli kokemus vertaisuudesta – siitä, että heitä ymmärrettiin jopa ilman sanoja ja kunnioitettiin kokemuksineen ja mielipiteineen. Monelle nuorelle kiertuetapaaminen oli ensimmäinen tilaisuus päästä kohtaamaan vertaisiaan ja puhumaan omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan lastensuojelusta. Nuoret kokivat tapaamiset erittäin voimauttavina ja toivoivat tällaisia tilaisuuksia järjestettävän jatkossa lisää.

Kiertueella nuoret saivat kokea olevansa sekä rohkaistumassa että rohkaisemassa toisia. Nuorten toisilleen antama tuki, neuvot ja ohjeet sekä myös suora palaute toiminnasta olivat tehokkaampia kuin aikuisten puheet. Toisten nuorten kokemusten kuuleminen antoi joillekin nuorille uudenlaisen vapauden tuntea erilaisia tunteita, olla ylpeä itsestään, kokea surua epäoikeudenmukaisesta käytöksestä sekä luvan jatkaa elämää. Jakaminen auttoi myös nuoria näkemään tilanteet uusista näkökulmista

käsin sekä lisäsi joidenkin nuorten uskoa tulevaisuuteen ja omaan pärjäämiseen. Kokemus hyväksytyksi tulemisesta ja arvokkuudesta omine ajatuksineen ja näkökulmineen oli nuorten kertoman mukaan ensiarvoisen tärkeää ja rohkaisevaa. ●

”Elämään mahtuu niin paljon muutakin kuin lastensuojelu. Haluan vaikuttaa kuitenkin siihen asiaan, koska se on ollut niin iso osa elämää.”

Keinot, jotka kannustavat selviytymään:

- Ympärillä on ihmisiä, jotka auttavat.
- Nuorta rauhoitetaan.
- Tarjotaan ruokaa.
- Yritetään ratkaista asia eikä heti rangaista. Rangaistukset lietsovat vain kapinahenkeä.
- Keskustellaan, jutellaan ja otetaan kontaktia nuoreen. ”Ottakaa selvää niistä nuorista!” Nuoret haluavat selvittää asiat keskustellen.
 - Osoita olevasi kiinnostunut nuoresta. Yritä ymmärtää. Kun joku ymmärtää tulee nuorelle tunne, että on tärkeä.
 - Nuoret kertoivat, että heidän paha oloaan on ymmärretty ja he ovat saaneet sen käsittelyyn apua.
 - Kysytään esimerkiksi: ”Mikä olisi saanut sinut jäämään? Miten voidaan jatkaa tästä paremmin?”
 - Omien asioiden käsittely ja selviytyminen liittyvät nuorten mielestä vahvasti yhteen.
- Tehdään lista siitä mitä voi tehdä, kun on paha olla.
- Toimiva suhde sosiaalityöntekijään auttaa.
- Tavoitteiden pitää olla realistisia.

Keinot, jotka houkuttavat luovuttamaan:

- Huutaminen: jos lapsille ja nuorille huudetaan, menevät he siitä ”lukkoon”. Useat nuoret ovat kokeneet sijaishuollossa perusteetonta huutamista. Nuoret korostivat sitä, että ”huutaminen ei auta sellaista lasta, jota on pienenä pahoinpidelty.”
- Rangaistukset ja paha olo: jos nuorella on paha olla, rangaistuksista ei ole mitään hyötyä. Ahdistus vain syvenee ja kasvaa.
- Kun aikuinen ei ymmärrä, tulee sellainen olo, ettei häntä kiinnosta. Silloin yksinäisyyden tunne vain syvenee. ”On niin yksin.” Riskinä on, että tekee jotain pahaan itselleen ja, että ”laitetaan pahempaan mestaan.”
- Häpeä ja syyllisyys: Nuoremmat osallistujat kokivat vanhempia osallistujia enemmän häpeää oman menneisyytensä vuoksi. Suurin osa nuorista kokee kuitenkin syyllisyyttä lastensuojelutaustan vuoksi.
- Epävarmuus omasta arvokkuudesta: ”Minä olen tärkeä ja ainutlaatuinen. En tiedä, kai?”

Toivon ja unelmien tärkeys

Aikuisen lupaus nuorelle:

Suojelen nuorten unelmia ja vaalin toivoa.

Perustelut:

Elämän merkityksellisyys vahvistuu, kun ihminen saa elää todeksi haaveitaan ja unelmiaan. Unelmat ovat maaleja, jotka kannattelevat nuorta silloinkin, kun elämässä on vaikeaa. Ne antavat voimaa yrittää ja selviytyä läpi haastavista tilanteista. Ne motivoivat. Ne auttavat kanavoimaan energian tärkeisiin asioihin. Ne antavat toivoa.

Menneisyyden tapahtumat ovat voineet viedä lapselta tai nuorelta kyvyn unelmoida. Aiemmat elinolosuhteet ovat vaatineet keskittymään meneillään olevaan hetkeen ja tulevaisuuteen katsominen on tuntunut mahdottomalta. Tällöin nuori tarvitsee elämäänsä ihmisen, joka auttaa häntä löytämään unelmia, asettamaan tavoitteita niiden saavuttamiseksi sekä jaksaa valaa nuoreen uskoa vastoinkäymisten keskellä.

Toimenpide-ehdotus:

- Lastensuojelun parissa työskentelevät aikuiset pitävät yllä toivon ilmapiiriä ja omalla toiminnallaan vahvistavat lasten ja nuorten uskoa unelmiinsa ja tulevaisuuteensa.

Unelmat auttavat eteenpäin

Unelmat olivat keskeinen teema jokaisella kiertuepaikkakunnalla. Unelmat nähtiin tärkeänä osana elämää; ne muun muassa luovat toivoa silloin, kun elämässä muuten on vaikeaa. "Kaikilla kuuluu olla unelmia" oli erään nuoren vastaus kysyttäessä unelmien tarpeellisuudesta. Valtaosa nuorista oli hänen kanssaan samaa mieltä. "Jos ei ole unelmia, mätänee oravanpyörässä", jatkoi toinen nuori.

Unelmien tarkoituksena on auttaa katsomaan elämässä eteenpäin. Useat nuorista kertoivat ymmärtäneensä tämän vasta sen jälkeen, kun sijoitus oli tuonut kaivattua vakautta heidän elämäänsä. He näkivät, että sijoituksen kautta heille on avautunut uusia mahdollisuuksia paitsi unelmoida, myös konkreettisesti lähestyä unelmiaan. Sijoituksen kautta nuori on saanut rinnalleen aikuisia, jotka ajattelevat hänen parastaan ja valavat uskoa myös nuoreen itseensä.

"Kun on ollut vaikea lapsuus ja ei ollut unelmia, mutta sitten on saatu apua joltain aikuiselta ja sitä kautta on saatu elämälle päämääriä."

"Jonkun pitäisi auttaa, jos ei ole mitään unelmia. On oltava unelma siitä, että pääsee eteenpäin."

Toisaalta jotkut nuorista kertoivat unelmien myös olleen ainut syy jaksaa elämää sijaishuoltopaikassa, jossa lapsen hyvinvoinnista ei ollut huolehdittu. Me-

nestyminen harrastuksessa tai koulunkäynnissä motivoi nuorta, koska se saattoi mahdollistaa esimerkiksi opiskelupaikan saamisen toiselta paikkakunnalta ja muuton omaan asuntoon mahdollisimman pian.

Tilaa unelmille

Nuorten viesti oli, että sijoituspaikassa tulee olla tilaa unelmoimiselle ja mahdollisuuksia unelmien saavuttamiselle. Yksin raha ei saisi olla niiden esteenä, mutta kokemusta tästäkin joillakin nuorilla oli. Eräs nuori kertoi, kuinka aikuiset eivät olleet tukeneet hänen ratsastusharrastustaan sen kalleuden vuoksi. Ehdotettuaan jotain muuta vastaus oli, ettei sosiaalityöntekijä uskonut nuoresta olevan kyseiseen harrastukseen. Kolmannen ehdotuksen kohdalla nuorelta oli kysytty, eikö tämä osannut päättää mitä halusi. Tässä tilanteessa nuori koki, ettei hän tullut kuulluksi saati saanut tukea unelmien toteuttamiseen.

"Nuorelle pitää antaa mahdollisuus, vaikka nuori joutuisi tekemään töitä se eteen."

"Jos ei ole unelmaa, se on vähän paskempi homma."

Nuoret pitivät tärkeänä, että heillä on oikeus ja mahdollisuus muuttaa unelmiaan, kokeilla erilaisia asioita ja sitä kautta löytää "omat juttunsa". He myös jakoivat toisilleen vinkkejä siitä, mikä auttaa pääsemään lähemmäksi omia unelmiaan.

Mikä auttaa saavuttamaan unelman?

- Osallistu, ole itse aktiivinen.
- Ole oma itsesi.
- Ota vastaan toisilta tuleva apu ja tuki.
- Ole sinnikäs, pidä kiinni haaveistasi ja unelmistasi.
- Älä anna periksi!

Ei yksin vaan yhdessä

Keskustelleessaan unelmista nuoret kertoivat, kuinka heistä joskus tuntuu, etteivät aikuiset jaksa uskoa heidän mahdollisuuksiinsa saavuttaa unelmia. Erityisesti niiden nuorten kohdalla, jotka ovat kiertäneet monia sijaishuoltopaikkoja tai käyttäytyneet haastavasti saaden vaikean nuoren leiman, aikuisten uskoheitä kohtaan on voinut palaa kerrasta. Joidenkin nuorten kokemus oli, että aikuisten luottamusta on todella vaikea saada takaisin. Tämä heijastuu myös siihen, millaista tukea he saavat lähiaikuisiltaan unelmiensa toteuttamiseksi.

Kokemus ajatustensa ja tunteidensa kanssa yksin jäämisestä voi johtaa siihen, että ihminen kokee, että hänen täytyy selvittää kaikkea yksin. Monen sijoitetun nuoren kokemus oli juuri tällainen. He keskittyvät selviämään yksin, turvautuen omiin voimavaroihinsa, kykenemättä näkemään ympärillä olevien ihmisten tarjoamaa tukea. Opittuaan selviämään yksin tai menetettyään luottamuksen aikuisia kohtaan nuori ei useinkaan tule itse pyytämään apua tai tukea aikuisilta. Kuitenkin nuori kaipaa rinnalleen jonkun, joka uskoo häneen ja kannustaa kohti unelmaa. Aikuisten tulee siis olla aktiivisia ja sinnikkäitä nuoren rinnalla kulkijoita, silloinkin, kun nuori ei sitä suoraan pyydä.

”Nuoren itsetunto voi olla koetuksella unelmia saavutettaessa.”

Mahdollisuus mokata – ja oppia virheistä

Aina unelmat eivät toteudu tai ne osoittautuvat vääriksi. Nuori voi huomata haaveilleensa jostain sellaisesta, mikä ei ole mahdollista tai mikä ei tuokaan hänelle hyvää oloa. Tämä voi raastaa nuoren itsetuntoa ja hän voi kokea epäonnistuneensa. Tällöin tilannetta eivät yhtään auta aikuisten syyllistävät sanat tai ”kyllä minä tiesin tämän” -kommentit. Nuoret toivoivatkin, että syyllistämisen sijaan aikuiset miettivät yhdessä nuoren kanssa, kuinka tilanteesta jatketaan eteenpäin ja millaisia uusia tavoitteita ja unelmia nuori voi elämälleen asettaa.

Unelman saavuttaminen voi olla nuorelle joko mahdollisuus näyttää aikuisille olevansa enemmän kuin nämä luulevat tai kiittolisuudenoitus saamastaan tuesta ja avusta. Nuoret kertoivat, että monissa tilanteissa heillä on ollut halu näyttää aikuisille ole-

vansa luottamuksen arvoisia ja kykeneviä saavuttamaan asettamia tavoitteita. Saadessaan mahdollisuuden unelman toteuttamiseen nuoret ovat valmiita tekemään töitä sen eteen ja osoittavat aikuiselle kiittolisuutta saamastaan tuesta ja avusta.

”Unelman toteutuessa nuori myös haluaa näyttää olleensa sen kaiken arvoisen!”

”Ei syyllistetä, vaikka nuoren unelma osoittautuisi vääräksi.”

Tavallisia unelmia

Elämäkokemuksistaan huolimatta nuoret katsoivat tulevaisuuteensa varsin odottavin ja innostunein mielin. Suurimmalta osalta nuorista lapsuuden tapahtumat eivät olleet vieneet kykyä katsoa eteenpäin ja nähdä tulevaisuutta mahdollisuutena. Niidenkin nuorten kohdalla, jotka olivat joutuneet pettymään, usko uusiin mahdollisuuksiin ei vaikuttanut kuolleen.

Kertoessaan unelmistaan lähes jokainen nuori pystyi nimeämään ainakin yhden unelman. Asiat, joista nuoret unelmoivat, olivat hyvin tavallisia ja arkisia. Nuorilla oli hyvin realistinen kuva elämästä sekä omista mahdollisuuksistaan siinä. Yleisimmät ääneen lausutut unelmat olivat oma perhe, ammatti ja asuminen ulkomailla.

”Asettua ja perustaa oma perhe.”

”Opiskella lisää ja muuttaa ulkomaille.”

”Rauhallinen oma talo landella.”

Usean nuoren unelmista välittyi myös halu auttaa toisia samassa tilanteessa eläviä lapsia ja nuoria.

”Niitä on paljon, lähihoitajaksi ja haluan työssä jakaa omat kokemukset sijaishuollossa koska olen itse selvittänyt ne.”

Monet nuorista kokivat lastensuojelun tuoneen heidän elämäänsä paljon hyvää ja mahdollistaneen unelmien toteutumisen. Tämän vuoksi he halusivat tulevaisuudessa olla tavalla tai toisella mahdollistamassa samaa myös vertaisilleen. ●

”Kaikki on mahdollista, kunhan vain uskoo ja yrittää.”

Nuorten ääni ja lastensuojelun reunaehdot YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista

3 artikla

1. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.
2. Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiessään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin.
3. Sopimusvaltiot takaavat, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa.

9 artikla

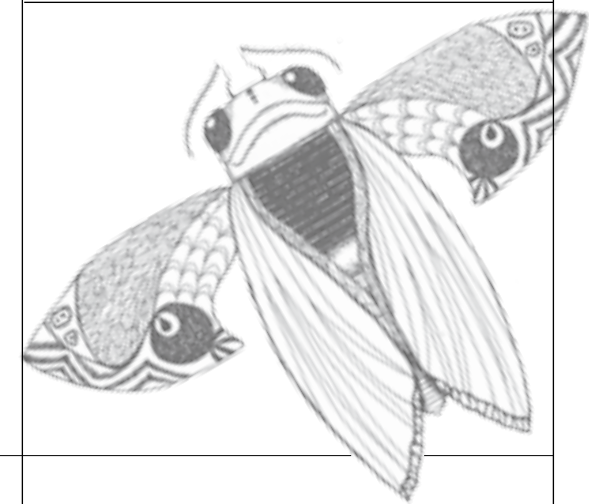
1. Sopimusvaltiot takaavat, ettei lasta eroteta vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti paitsi, kun toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista. Tällainen päätös saattaa olla tarpeellinen erityistapauksessa, kuten lapsen vanhempien pahoinpidellessä tai laiminlyödessä lasta tai kun vanhemmat asuvat erillään ja on tehtävä päätös lapsen asuinpaikasta.
2. Kaikille asianosaisille on annettava mahdollisuus I. kappaleessa tarkoitetuissa toimissa osallistua asian käsittelyyn ja tuoda siinä julki näkökantansa.
3. Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmistaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista.
4. Mikäli tällainen ero aiheutuu sopimusvaltion aloittamista toimenpiteistä, kuten lapsen vanhemman tai vanhempien pidätyksestä, vangitsemista, maanpakoon määräämisestä, karkotuksesta tai kuolemasta (mukaanlukien valtion huostassa olevan henkilön mistä tahansa syystä aiheutuva kuolema), tämän sopimusvaltion on annettava pyynnöstä lapselle, hänen vanhemmalleen tai milloin aiheellista, muulle perheenjäsenelle olennaiset tiedot poissaolevan perheenjäsenen olinpaikasta, paitsi jos tiedon antaminen saattaisi vahingoittaa lapsen hyvinvointia. Sopimusvaltioiden on edelleen varmistettava, ettei tällaisen pyynnön esittäminen sinänsä aiheuta epäedullisia seurauksia asianosaisille.

12 artikla

1. Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.
2. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

20 artikla

1. Lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen.
2. Sopimusvaltiot takaavat tällaiselle lapselle vaihtoehdoisen hoidon kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti.
3. Tämä hoito voi muun muassa olla sijaisperhehoito, islamin lain mukainen kafala, lapseksiotto tai tarvittaessa sijoitus sopivaan lastensuojelulaitokseen. Ratkaisua harkittaessa on asianmukaista huomiota kiinnitettävä jatkuvuuden toivottavuuteen lapsen kasvatuksessa ja lapsen etniseen, uskonnolliseen, sivistykselliseen ja kielelliseen taustaan.

25 artikla

Sopimusvaltiot tunnustavat lapselle, jonka toimivaltaiset viranomaiset ovat sijoittaneet hänen huoltonsa järjestämiseksi, hänen suojelemisekseen tai hänen ruumiillisen tai henkisen terveytensä hoitoa varten, oikeuden hänelle annetun hoidon ja hänen sijoitukseensa liittyvien muiden olosuhteiden ajoittaiseen tarkistamiseen.

”Rahastus seis!
Lapsilla ja
nuorilla ei saa
rahastaa. Arjessa
huomaa kuinka
kiinnostuneita
aikuiset on
lapsista.”

Yleistä

Suomen lastensuojelulakia säädettäessä huomioitiin lapsen oikeuksia koskevat kansainväliset velvoitteet. Niistä tärkein on YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus (LOS), jonka periaatteita ovat lapsen etu, lapsen oikeus osallistua, syrjimättömyys ja oikeus elämään. Sopimus ja sen noudattamista valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea painottaa huomion kiinnittämistä erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin syrjimättömyyden periaatteen toteuttamiseksi; tällaisessa asemassa ovat esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset.

LOS 9 artikla edellyttää perheen erottamattomuuden kunnioittamista, ellei tämä ole lapsen edun vastaista. Syntymävanhemmistaan erossa olevilla lapsilla tulee olla oikeus pitää yhteyttä näihin, ellei se ole lapsen edun vastaista. LOS 20 artiklan mukaan lapsella on oikeus suojeluun, jos hän on vailla perheen turvaa. Lisäksi 25 artikla velvoittaa sijoitetun lapsen hoidon ja muiden olosuhteiden ajoittaiseen tarkastamiseen.

YK:n yleiskokouksen päätöslauselma *Guidelines for the Alternative Care for Children*¹ sisältää suositukset koskien lapsen oikeuksia sijaishuollossa. Myös päätöslauselmassa korostetaan lapsen näkemysten huomioinnin merkitystä lasta koskevassa päätöksenteossa. Lisäksi painotetaan yksilökohtaisen harkinnan merkitystä määriteltäessä lapsen etua.

Muita periaatteita ovat:

- sijaishuoltopaikan valinta lapsen edun perusteella ja siten, ettei siitä ole haittaa yhteydenpidolle syntymäperheeseen ja muihin lapselle läheisiin henkilöihin
- lapsen olosuhteiden ja kiintymyssuhteiden pysyvyys
- lapsen oikeus arvokkaaseen ja kunnioittavaan kohteluun sekä suojeluun kaltoinkohtelulta ja laiminlyönniltä myös sijaishuollossa
- lapsen sijaishuollon tarpeen ja jatkumisen säännöllinen arviointi
- sisarusten erottamattomuus, paitsi jos erottaminen on lapsen edun mukaista
- huolehtiminen siitä, että lapsella on aina laillinen edustaja; jos vanhempi tai huoltaja on kykenemätön huolehtimaan lapsen edusta, tulee määrätä edunvalvoja
- pyrkimys sijoittaa pienet, erityisesti alle 3-vuotiaat lapset perhehoitoon
- suurten laitostyösköiden välttäminen
- valtakunnallisten laatustandardien luominen sijaishuoltopaikoille, jotta niiden laatua voidaan yhtenäisesti arvioida.

Kuuleminen

YK:n päätöslauselman artiklat 53 ja 54 liittyvät lapsen kuulemiseen erotettaessa lapsi syntymävanhemmistaan ja sijaishuollossa. Tehtäessä päätöstä lapsen sijoittamisesta syntymäperheensä ulkopuolelle tulee ottaa huomioon lapsen omat näkemykset, jotta voidaan määritellä lapsen etu. Artiklassa 54 suositellaan vielä, että lapsen näkemysten huomiointi varmistetaan lainsäädännössä tai ohjeilla tehtäessä sijoituspäätöstä, päätöstä yhteydenpidosta vanhempien ja muun perheen kanssa sekä asiakassuunnitelmia laadittaessa ja tarkistettaessa. YK:n lapsen oikeuksien komitea on huomauttanut Suomea siitä, että kuu-

lemisessä noudatetaan tiukkoja ikärajoja (15 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan kanssa rinnakkaista puhevaltaa hallintoasiassa ja 12 vuotta täyttäneellä lastensuojeluasiassa). Komitea on suositellut, että kaikkia lapsia tosiasiallisesti kuullaan heitä koskevassa hallinto- ja oikeudenkäyntimenetelyssä iän ja kehitystason mukaisesti.

LOS 12 artikla sisältää yhden pääperiaatteista, lapsen oikeuden osallistua. Artiklan mukaan lapsella on oikeus ilmasta vapaasti näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa ja lapsen näkemykset on velvollisuus ottaa huomioon iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. YK:n lapsen oikeuksien komitea on antanut vuonna 2009 yleisen huomautuksen nro 12² koskien lapsen oikeutta tulla kuulluksi. Siinä korostetaan lapsen osallistumisoikeuden tarkoittavan sekä yksittäisen lapsen että lapsiryhmän oikeutta tulla kuulluksi.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (812/2000) 10.1 § sisältää velvollisuuden selvittää ja ottaa huomioon alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.

Lapsen oikeus tulla kuulluksi itseä koskevissa asioissa tarkoittaa, että hänelle tulee antaa tietoa asian taustoista ja merkityksestä sekä näkemysten esittämisen vaikutuksista. Kuulemisen on oltava vapaaehtoista ja siihen on saatava valmistautua rauhassa. Tilanteen ja vuorovaikutuksen tulee olla molemminpuolista ja luottamusta herättävää. Julkisia kuulemistilaisuuksia, kuten tuomioistuimen suullisessa käsittelyssä tapahtuvaa kuulemistä tulisi välttää.³

Lapsen itsemääräämisoikeus vahvistuu asteittain iän ja kehitystason myötä. Itsemääräämisoikeuden vahvin muoto on itsenäinen päätösvalta omissa asioissa. Lapsen edun periaate ja lapsen oikeus suoje-

luun kuitenkin asettavat rajat itsemääräämisoikeudelle; lapsen etu saattaa vaatia lapsen itsemääräämisoikeuden rajoittamista, jos hänen suojelutarpeensa sitä edellyttää.⁴

Kiertueella usean nuoren kokemus oli, ettei ollut tullut kuulluksi tehtäessä häntä koskevia päätöksiä. Tällä he eivät tarkoittaneet sitä, että LSL 20 § 2 momentin ja hallintolaki 34 §:n mukaista kuulemisvelvollisuutta olisi laiminlyöty, vaan että kuuleminen on ollut mekaanista ja on tullut tunne, että asioista on päätetty jo etukäteen. Nuorten kokemusten mukaan kuuleminen nähdään juridisena toimenpiteenä, jolla selvitetään vastustaako 12 vuotta täyttänyt lapsi aiottua päätöstä, eikä vuorovaikutukseen perustuvana, lapsen aitona mielipidettä kartoittavana dialogina.

Nuorten kokemusten perusteella yksi epäkohta lain ”hengen” lapsen osallisuutta koskien ja käytännön välillä on, että lapsi ei saa tietoa asiastaan; oman asiansa taustoista, omista oikeuksistaan, käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista ja eri ratkaisujen vaikutuksista. Tiedon puute nähtiin kiertueen aikana toistuvasti suurena epäkohtana.

Mitä rahalla saa?

Vuonna 2010 oli Suomessa 10 003 huostaanotettua lasta. Heistä puolet oli perheissä, mukaan lukien ns. läheis- ja sukulaissijoitukset. Huostaanotettujen lasten lukumäärä laski vuonna 2010 ensimmäistä kertaa vuoden 1991 jälkeen, mutta kiireellisten sijoitusten määrä on noussut voimakkaasti. Ikäryhmässä 16–17-vuotiaat oli suhteellisesti eniten huostaanotettuja lapsia. Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevien lasten määrä on kasvanut vuosittain lukumäärän ollessa 78 588 lasta vuonna 2010.⁵

Valtiontalouden tarkastusviraston raportin⁶ mukaan lastensuojelun laitos- ja perhehoidon käyttökustannukset olivat kunnissa 619 miljoonaa euroa vuonna 2010. Valtakunnallisella tasolla ei pystytty esittämään tarkkaa tietoa lastensuojelun kokonais-

2 CRC/C/GC/12. Yleinen huomautus nro 12 (2009); Lapsen oikeus tulla kuulluksi. Saatavissa osoitteessa: http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=97173&name=DLFE-15691.pdf

3 CRC/C/GC/12.

4 Lapsen asema potilasamiesten työssä – lapsen oikeus osallistua ja tulla kuulluksi. Kirsi Pollari. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2011:9. 12–13; Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa. Suvianna Hakalehto-Wainio. Defensor Legis 2011/4. Ks. myös Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulainsäädännön muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 252/2007 vp, 20 § Yksityiskohtaiset perustelut.

5 Lastensuojelu 2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

6 Tuloksellisuustarkastuskertomus. Lastensuojelu. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012.

kustannuksista eikä siitä, mikä on valtion kuntien lastensuojeluun osoittaman taloudellisen tuen suuruus. Tämä johtuu tilastointiin liittyvistä esteistä sekä siitä, että valtion taloudellinen tuki ei kohdennu suoraan kuntien lastensuojeluun vaan valtioapuna kuntien peruspalveluihin ja kehittämishankkeiden kautta⁷.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on huomauttanut Suomea kuntien välisistä suurista eroista lapsille ja nuorille tarkoitettujen palveluiden resursoinnissa. Lapsen oikeuksien komitea on suositellut, että valtion tulee tehokkaasti seurata määrärahoja kunnittain ja varmistaa määrärahojen riittävä taso. Komitea on ilmaissut huolensa siitä, että sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten oikeus yleisopetukseen ja mielen-terveysuollossa palveluihin ei toteudu riittävästi. Samoin komitea on vielä suositellut, että lastensuojelun sijaishuollossa tulee tehokkaammin tukea sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten biologisia perheitä.⁸ Samoihin seikkoihin on kiinnittänyt huomiota myös Valtiontalouden tarkastusviraston lastensuojelua koskeva tarkastuskertomus. Edellä mainittujen epäkoh-
tien korjaaminen vaatii muutoksia valtionhallinnon tasolla, jotta mm. riittävät henkilöresurssit voitaisiin kunnissa taata.

Kiertueella tavattujen nuorten toivomus, että heidän asioistaan päättävillä aikuisilla olisi parempi tun-
tuma nuorten asioihin, vaatii aikaa. Lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden ajan puute osoit-
tui myös edellä mainitussa tarkastuskertomuksessa lapsen edun toteutumista eniten hankaloittavaksi tekijäksi. Kuntien lastensuojelun sosiaalityönteki-
jillä on liian suuri asiakasmäärä, muodolliset päte-
vyysedot täyttäviä työntekijöitä on vaikea saada ja
työntekijät vaihtuvat liian usein.

Työntekijöiden saatavuutta parannettaisiin lisää-
mällä taloudellisia resursseja kuntiin tai siten, että
kunnat ohjaisivat riittävästi taloudellisia resursseja
lastensuojeluun. Toisaalta raha ei takaa, että työnteki-
jä kohtaa lapsen aidosti kiinnostuneena. Kiertueen
lapset ja nuoret toivoivat, että alalle hakeutuvien

kiinnostusta työhönsä ja lapsiin yleensä selvitet-
täisiin tarkemmin. Resurssien riittävyyden lisäksi
olisikin tarpeen pohtia, onko lastensuojelun työn-
tekijöillä (myös esim. laitosten ohjaajilla) riittävästi
ihmissuhdeosaamista: onko aihetta muuttaa alalle
aikovien pääsyvaatimuksia oppilaitoksiin tai onko
täydennyskoulutus riittävää. Samoin tulisi varmistaa
riittävä työnohjaus. Lisäksi lasten kanssa työskentele-
viä ammattilaisia tulisi Suomessa paremmin koulut-
taa lapsen oikeuksista ja lasten kohtaamisesta, kuten
YK:n lapsen oikeuksien komiteakin on suositellut⁹.

Lapsen osallistumisoikeutta voivat estää tai hanka-
loittaa myös organisaatioiden asettamat rajat (esim.
oikeiden tahojen vaikea hahmottaminen rakenteiden
vaikeaselkoisuuden vuoksi) sekä aikuisten arvot ja
asenteet, koulutuksen puute lapsen oikeuksista ja
mielipiteen selvittämisestä sekä rakenteellisen tason
puutteellinen vuorovaikutus lasten ja nuorten kanssa
(esim. lasten osallistuminen ammattilaisille tarkoi-
tettujen ohjeiden ja oppaiden laatimiseen).¹⁰ Las-
tensuojelussa on viime aikoina tapahtunut kehitystä
viimeisen tekijän osalta; esimerkiksi on perustettu
sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten kehittäjä- ja
vaikuttajaryhmiä. *Selviytyjät* -ryhmä julkaisi alku-
vuodesta 2012 oppaan nuorilta aikuisille¹¹.

Valitukset

YK:n lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut huo-
lensa siitä, että sijaishuollossa olevilla lapsilla ja nu-
rilla ei ole riittävän tehokkaita valitusmenettelyjä
käytettävissään tilanteissa, joissa heidän oikeuksiaan
on loukattu¹². Lisäksi Euroopan ihmisoikeussopi-
muksen 13 artiklan mukaan jokaisella, jonka sopi-
muksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on
loukattu, on oltava käytettävissään oikeussuojakei-
no siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauk-
sien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa
olevat henkilöt.

Lapsiasiavaltuutettu on kehittämässä lapsiystä-

vällistä tiedottamista kantelu- ja valitusmenette-
lystä. Yhteistyötä tehdään laillisuusvalvontaviran-
omaisten, erityisesti eduskunnan oikeusasiamiehen
kanssa. Yksilövalituksia käsittelevien viranomaisten
lisäksi tulisi myös sosiaaliasiamiestoiminnasta tie-
dottaa enemmän lapsille ja nuorille. Kunnan nimeä-
mä sosiaaliasiamies olisi luonteva taho auttamaan
ja neuvomaan lasta tai nuorta hänen pohtiessaan,
onko häntä kohdeltu oikein.

Kiertueen aikana tuli selkeästi esille, että lapset ja
nuoret eivät tunne oikeuksiaan riittävästi eivätkä juu-
ri ollenkaan viranomaistahoja, joille oikeudenloukka-
uksista voi valittaa tai tehdä kanteluita. Yleisesti aja-
tellaan, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä
valvoo lapsen etua ja huolehtii hänen oikeuksiensa
toteutumisesta. Lastensuojelulaki velvoittaa lapsen
asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää varmistamaan,
että lapsella on riittävä mahdollisuus tavata sosiaali-
työntekijää muiden läsnäolematta (53.2 §). Lisäksi
myös lapsen sijoittaneella kunnalla on sijaishuolto-
paikkojen valvontavelvollisuus (79 §). Kiertueen
aikana kävi kuitenkin ilmeiseksi, että monen lapsen
ja nuoren kohdalla sosiaalityöntekijä on etäinen ja
aina ei edes tiedetä omaa sosiaalityöntekijää eikä sitä,
miten tähän saa yhteyden.

Kiertueella tavatut nuoret kuvailivat tilanteita,
joissa saattaa olla tapahtunut oikeudenloukkaus.
Luonnollisestikaan näitä tilanteita ei voitu lähteä
tarkemmin selvittämään eikä niihin otettu kantaa.
Erityisesti nämä koskivat rajoitustoimenpiteitä. Sel-
västi enemmän oli kuitenkin kokemuksia lastensuo-
jelulain hengen vastaisesta kohtelusta (esimerkiksi
LSL 20.1 §: Lapsen mielipiteen selvittäminen; LSL
53.2 §: Riittävä mahdollisuus tavata sosiaalityönteki-
jää henkilökohtaisesti; LSL 52 §: Lastensuojelun
työntekijän ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vas-
taavan välinen yhteistyövelvoite).

Kiertue osoitti selvästi käytännön ongelmakohtia
laitosten sääntöjen ja lain mukaisten rajoitustoimen-
piteiden välisessä rajanvedossa. Tyypillisiä tilanteita
olivat yhteydenpidon rajoittaminen ja liikkumisva-
pauuden rajoittaminen. Useat nuoret kertoivat, että
heiltä on peruutettu asiakassuunnitelmassa sovittu
”kotiloma” nuoren rikottua sääntöjä. Lisäksi kerrot-
tiin laitosten säännöistä, joista tulisi tosiasiallisesti
tehdä yksilökohtaisen harkinnan perusteella rajoitus-
toimenpidepäätös. Edelleen vaikuttaa, että joissakin
laitoksissa on uudelle tulokkaalle rutiininomainen

”rauhottumisjakso”, jonka aikana ei ole ”kotilomia”
ja liikkumisvapautta on rajoitettu. Kaksi eri laitokses-
sa asuvaa nuorta kuvasi laitoksen ”ulkonaliikkumis-
kieltoa”: ulkona saa käydä kaksi kertaa vuorokaudes-
sa ja enintään puolesta tunnista tuntiin. Useat nuoret
harmittelivat puhelimen käytön rajoittamista. Myös
omaisuuden ja lähetysten tarkastamista ilmeni.

*”Vanhemmille saa soittaa kaksi kertaa
viikossa, muuten puhelinta ei saa
käyttää.”*

*”Kun saan kirjeen, luen sen ensin itte
ja sitten ohjaaja lukee.”*

Nuorten kertomusten perusteella vaikuttaakin, että
rajoitustoimenpiteitä käytetään myös rangaistuksena
sääntöjen rikkomisesta, vaikka rajoitustoimenpiteet
eivät saisi toimia rangaistuksena. Myös nuoret itse
kokevat nämä usein rangaistuksena.

Rajoitustoimenpiteiden käytön yksilökohtaisten
edellytysten puutteellisen selvittämisen lisäksi vai-
kuttaa, että menettely toimenpiteistä päätettäessä
on ongelmallinen. Muutoksenhakukelpoisia pää-
töksiä ei välttämättä tehdä tai lapsilla ja nuorilla on
käsitys, ettei niistä kannata valittaa, vaikka sellaisen
saisivatkin.●

*”Yks juttu, mistä en kertonut ... lvr-rajoitus
... pitäisi antaa lappu kun tuomio alkaa
mutta sain vasta kun päättyi ... kysyttiin
haluatko valittaa tästä mutta tuntui, että
kun oli ollut jo sisällä 30 vrk ... niin miksi
kannattaa valittaa?”*

7 Vuonna 2011 valtionosuutta myönnettiin kuntien peruspalveluihin 8 miljardia euroa. Vuosille 2008–2013 on Kaste-ohjelman lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehittämishankkeisiin osoitettu 33,29 miljoonaa euroa.

8 CRC/C/FIN/CO/4, kohdat 15–16 ja 32–33.

9 CRC/C/FIN/CO/4, kohdat 19 ja 20.

10 Lapsen asema potilasasiamiesten työssä – lapsen oikeus osallistua ja tulla kuulluksi. Kirsi Pollari. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:9.

11 *Uskomme Siniin – Usko Sinäkin. Aikuisien opas.* Pesäpuu ry ja Lastensuojelun Keskusliitto. 2012. http://www.lskl.fi/files/1273/Us_Us_aikuisien_opas_nettil.pdf

12 CRC/C/FIN/CO/4, kohdat 32 ja 33.

Toimenpide-ehdotukset lastensuojelun laadun parantamiseksi

Tähän lukuun on koottu nuorten sijaishuollon kiertueen perusteella laaditut toimenpide-ehdotukset lastensuojelun laadun parantamiseksi. Toimenpide-ehdotukset tukevat nuorten vaalimishjelman toteuttamista. Ehdotukset on kohdistettu lastensuojelun valtiollisille ja kunnallisille päättäjille, sosiaalihuollon valtion ja kuntien viranomaisille, valvontaviranomaisille sekä sijaishuollon yksiköiden aikuisille.

Lastensuojelu ei ole mustavalkoista

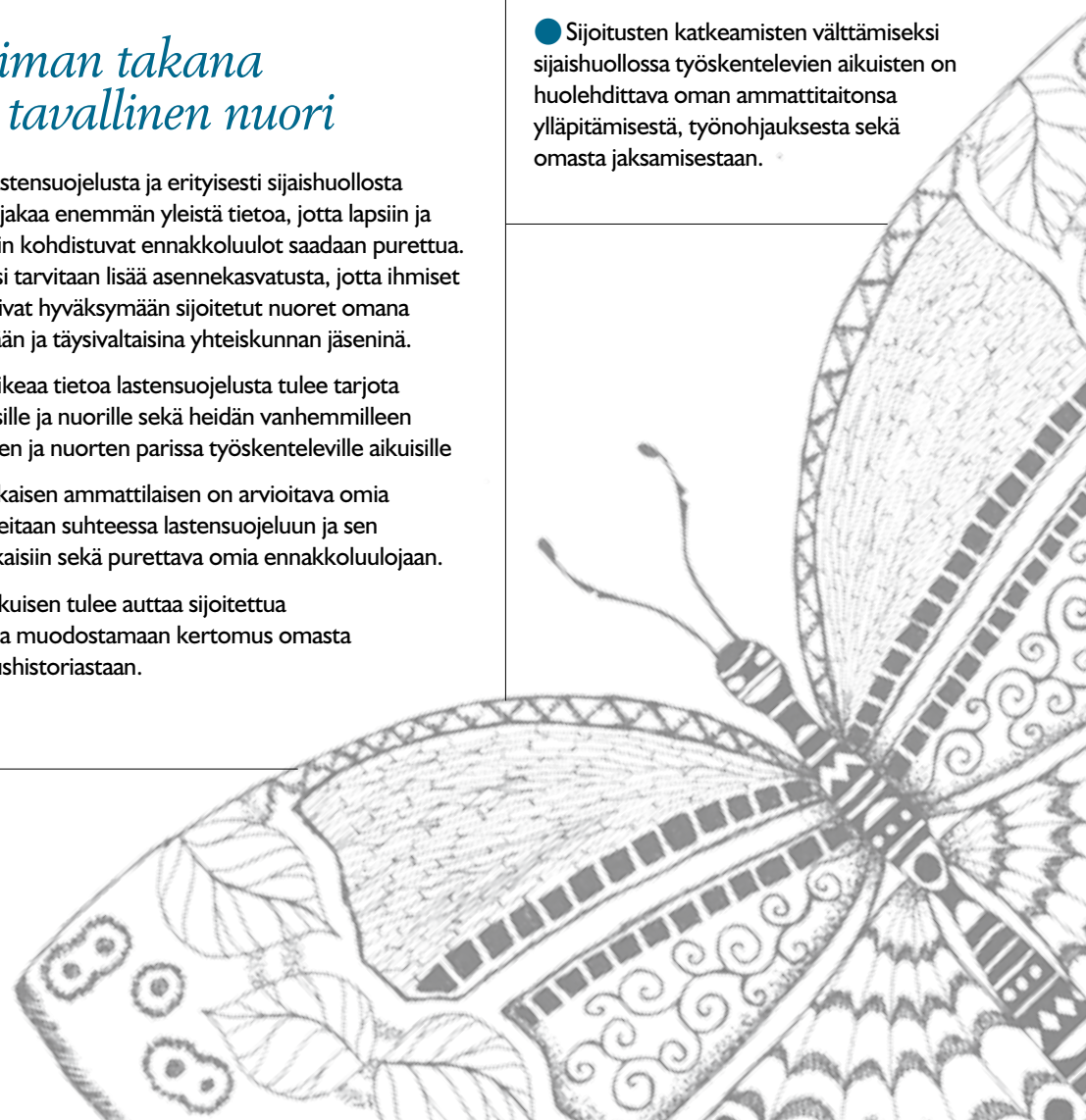
- Lastensuojelussa pitää kehittää toimintatapoja ja työkäytäntöjä, jotka mahdollistavat asiakkaina olevien nuorten ja heidän vanhempiensa paremman kuulemisen ja osallistumisen työskentelyyn.
- Lastensuojelun asiakkuuden seurauksia ja vaikutuksia nuorten elämään pitää selvittää ja tutkia. Tutkimusten tulee ottaa huomioon sekä positiiviset että negatiiviset vaikutukset.

Leiman takana on tavallinen nuori

- Lastensuojelusta ja erityisesti sijaishuollosta tulee jakaa enemmän yleistä tietoa, jotta lapsiin ja nuoriin kohdistuvat ennakkoluulot saadaan purettua. Lisäksi tarvitaan lisää asennekasvatusta, jotta ihmiset oppisivat hyväksymään sijoitetut nuoret omana itsenään ja täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä.
- Oikeaa tietoa lastensuojelusta tulee tarjota
 - lapsille ja nuorille sekä heidän vanhemmilleen
 - lasten ja nuorten parissa työskenteleville aikuisille
- Jokaisen ammattilaisen on arvioitava omia asenteitaan suhteessa lastensuojeluun ja sen asiakkaisiin sekä purettava omia ennakkoluulojaan.
- Aikuisen tulee auttaa sijoitettua nuorta muodostamaan kertomus omasta sijoitushistoriastaan.

Vaihtuvat ja pysyvät suhteet

- Lapselle läheisiä ja tärkeitä ihmissuhteita tulee varjella.
- Sijoituksen alkuvaiheeseen ja tukeen on panostettava entistä voimakkaammin.
- Lasten ja nuorten oman työntekijän vaihtuminen pitää hoitaa suunnitelmallisesti ja hallitusti. Nuoren näkökulmasta työntekijän vaihtuminen on yksi katkennut ihmissuhde lisää hylkäämisten ketjussa.
- Lasten ja nuorten kanssa on käsiteltävä sijoituspaikan vaihtumisen syyt ja seuraukset.
- Sijoitusten katkeamisten välttämiseksi sijaishuollossa työskentelevien aikuisten on huolehdittava oman ammattitaitonsa ylläpitämisestä, työhönsästä sekä omasta jaksamisestaan.

Säännöt, rajat ja rakkaus

- Vallankäytön pitää olla avointa, läpinäkyvää ja oikeudenmukaista.
- Säännöt, kasvatukselliset seuraamukset (rangaistukset) ja rajoitustoimenpiteet on selkeästi erotettava toisistaan. Niistä on keskusteltava ja ne on käytävä läpi lasten ja nuorten kanssa.
- Hylkäämistä, lähisuhteiden katkaisemista, ruokailua tai ruuatta jättämistä ei saa käyttää rangaistuskeinona.
- Perhehoidossa käytettävien sääntöjen ja seuraamusten reunaehdoista suhteessa rajoitustoimenpiteisiin tulee selkiyttää.
- Sijaishuollossa on pyrittävä rakentamaan toimintakulttuuria, jossa rajoitustoimenpiteitä tarvitaan mahdollisimman vähän.

Oikeus tietää

- Sijaishuollossa olevan lapsen tulee tietää, kuka on hänen sosiaalityöntekijänsä ja miten tähän saa yhteyden.
- Sosiaalityöntekijälle täytyy varata riittävästi aikaa jokaiselle hänen vastuullaan olevalla lapsella ja nuorella ja hänen tulee saada työhönsä tukea, jotta
 - hän voi tavata lasta ja nuorta riittävän usein ja keskustella hänen kanssaan henkilökohtaisesti
 - sijaishuoltoon siirtyvä ja sijaishuollossa oleva lapsi saa tietoonsa kaikki tilanteeseensa liittyvät seikat, päätöksenteon perusteet ja oikeutensa ja
 - sosiaalityöntekijä jaksaa työssään ja on motivoitunut siihen, jolloin työntekijöiden vaihtuvuutta voidaan ehkäistä.
- Sosiaalityöntekijän täydennyskoulutuksesta ja työhönsä tulee huolehtia, jotta
 - hän saa riittävän perehtyneisyyden sijaishuoltoon
 - hän tuntee lapsen oikeudet ja varmistaa lapsen osallisuuden tämän omilla asioilla
 - kykenee vuorovaikutukseen lasten ja nuorten kanssa.

Syrjäyttämisen selviytymiseen

- Lasten ja nuorten osallisuus tukee heidän selviytymistään.
- Aikuisen tulee ottaa huomioon nuoren itsensä määrittelemät selviytymiskeinot.
- Osallisuuden kokemukset tukevat selviytymistä. Nuorelle pitää antaa mahdollisuus vaikuttaa asioidensa käsittelyyn lastensuojelussa sekä osallistua lastensuojelun kehittämiseen.
- Nuorta pitää motivoida tuen vastaanottamiseen. Motivaatio herää kuulluksi tulemisen kokemuksesta, siitä, että nuori on arvokas ja hänen asiansa tärkeitä.
- Nuoren syntymäperheelle on tarjottava apua ja tukea.
- Jokaiselle nuorelle on taattava vähintään yksi turvallinen aikuinen, jotta hänen ei tarvitse selviytyä yksin.
- Sijoitettujen nuorten yhteiset foorumit on vakiinnutettava osaksi lastensuojelun rakenteita.

Kuka on sosiaaliasiamies? Mikä on aluehallintovirasto? – Lastensuojelun valvonta

- Kaikille sijoitetuille nuorille pitää antaa perustiedot lastensuojelun valvonnasta vastaavista viranomaisista sekä siitä, miten ja kenelle epäkohdista voi valittaa.
- Valvovien viranomaisten on oltava aktiivisia suhteissaan valvottavia palveluja käyttäviin nuoriin ja tavattava heitä luottamuksellisesti valvonnan yhteydessä.
- Nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on oltava tietoinen roolistaan perhehoitoa valvovana viranomaisena.

Toivon ja unelmien tärkeys

- Lastensuojelun parissa työskentelevät aikuiset pitävät yllä toivon ilmapiiriä ja omalla toiminnallaan vahvistavat lasten ja nuorten uskoa unelmiinsa ja tulevaisuuteensa.

Nuoren ehdottamia lakimuutoksia

Kiertueella nuoret toivat esiin myös muutamia, selkeästi lainsäädäntöön liittyviä muutosehdotuksia. Nuoret esittivät, että:

- asiakassuunnitelma ja sijoituksen perusteet tulee tarkastaa useammin kuin kerran vuodessa (LSL 30 § 1 mom)
- jos sosiaalityöntekijän päätösvalta lapsen asioissa säilyy entisellään, tulee sosiaalityöntekijän tavata lasta henkilökohtaisesti useammin (LSL 53.2 §:n terävöittäminen)
- lakiin tulee lisätä, että lasten kanssa työskentelevien motivaatio ja soveltuvuus alalle on tarkistettava
- jälkihuollon päättämiskäraja tulee nostaa 25 ikävuoteen (LSL 75 §)

Sijoituksen jälkeen

- Nuoren siirtymistä jälkihuollon asiakkaaksi on valmisteltava hyvissä ajoin ennen sijoituksen päättymistä.
- Lasten ja nuorten lähi- ja tukiverkostot on kartoitettava ennen jälkihuoltoon siirtymistä.
- Ennen jälkihuollon päättymistä on huolehdittava siitä, että jokaisella lapsella ja nuorella on elämässään aikuinen, johon hän voi aina ottaa yhteyttä.
- Jälkihuollon käytäntöjä tulee yhtenäistää niin, etteivät nuoren saamat tuen muodot määräydy sijoittajakunnan resurssien mukaan.
- Jälkihuollon päättämiskäraja nostetaan 21 vuodesta 25 ikävuoteen.

EPILOGI | *Marjatta Bardy*

Näköaloja selviytymiseen!

Kantavaksi arvoksi sijaishuollon kiertueella nousi se, että nuorten puheet ja ajatukset otettiin todesta.

Istun takan ääressä mökillä varhain aamulla. Osa muuttolinnoista on saapunut, ja niillä on paljon asiaa toisilleen. Luen uudestaan *Uskomme sinuun – Usko sinäkin*. Opasta nuorilta nuorille. Se on monen ihmisen yhteistyön tulos. Sen tekijöillä on ollut paljon jaettavaa keskenään ja meille muille. Kirjaa on hyvä lukea toisten kanssa jos kohta yksinkin.

Hämmästelän jälleen, miten 49 pieneen sivuun mahtuu niin paljon! *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* on viisasten kirja elämäntaidoista. Se on lastensuojelun käsikirja nuorilta nuorille. Se tarjoaa ”eväitä elämään ja tahtoa selviytymiseen” kenelle tahansa. Kirjan vakaa filosofia rakentuu parhaille perinteille yksilön tarpeista ja oikeuksista tulla kuulluksi ja nähdyksi sosiaalisissa suhteissaan. Ja kaikki tämä mahtuu rintataskuun!

Kirja on käänteen tekevä lasten ja nuorten osallisuutta koskevassa pitkässä keskusteluperinteessä. Se sanoittaa eloisesti vaihtoehtoja päähenkilöiden tunnoille ja ongelmille. Kirjasta saa apua mm. siihen pulmaan, kelle kertoa lastensuojelun taustaansa. Jos ei halua, ei tarvitse kertoa kellekään, ja halutessaan voi kertoa niin paljon kuin haluaa ja kelle haluaa. Ohjeet osallistumisesta oman elämänsä suunnitteluun ovat konkreettisia. Ne ovat asioita, joita jokaisen on pohdittava niin tykönään kuin yhdessä toisten kanssa. Samalla ohjeet ja vinkit auttavat nuoren läheisiä ja lastensuojelua valmistautumaan ratkottaviin asioihin. Kovista kokemuksista selviytymisen keinot ovat monet, ja kirja opastaa etsimään

itse kullekin parhaiten sopivat tavat.

Kantavaksi arvoksi sijaishuollon kiertueella nousi se, että nuorten puheet ja ajatukset otettiin todesta. Niitä kuunneltiin ja niistä keskusteltiin, niitä ei torjuttu tai väistely, niitä kehiteltiin yhdessä eteenpäin.

Toivorikkaus on kiinnostava ilmiö: mistä se oikein syntyy? Ja mitä se on? Todellisuuteen paneutumisen, kokemusten tutkiminen ja uskallus unelmiin, muun muassa niitä tarvitaan. Toivorikkaus on ehkä hereillä oloa, jotta voi sanoa elämälle KYLLÄ!

Lastensuojelua koskeviin yleistyksiin täytyy suhtautua varovaisesti pitäen tiukasti mielessä tutkimuksin todennettu havainto: olipa ongelmien kuorma (lue: riskitekijöiden suma) kuinka suuri tahansa, yksilötasolla ei voida etukäteen tietää, kuka apua saadessaan selviää. Se tarkoittaa sitä, että apua pitää olla tarjolla kaikille, ja mielellään tietysti varhain mutta myös pahimmissa umpikujanomaisissa tilanteissa.

Olisi hyvä saada pikaisesti käyntiin myös tutkimusta, joka kertoisi miten pitkäjänteinen ja sinnikäs luottamus selviytymiseen vaikuttaa selviytymiseen. Tarvitaan monenlaista kerrontaa yhteiseen jakoon siitä, miten *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* on toiminut käytännön työssä perhehoidossa, laitoksissa ja sosiaalitoimistoissa – ja toki myös laajemmissa yhteistyösuhteissa.

Uskomme sinuun – Usko sinäkin osoittaa tietä kestävään lastensuojeluun, jossa pidetään hyvää huolta inhimillisistä resursseista. ●

Pesäpuu ry:n ja Lastensuojelun Keskusliiton julkaisemat kirjat on suunnitellut ja toimittanut Pesäpuu ry:n Selviytyjät -tiimi.

Uskomme sinuun – Usko sinäkin – lastensuojelun käsikirja nuorilta nuorille on ensimmäinen Suomessa julkaistu sijoitetuille nuorille tarkoitettu käsikirja. Kirjassa käsitellään teemoittain sijoitetun nuoren elämän kannalta tärkeitä aiheita, kuten mitä lastensuojelu tarkoittaa, mitä lastensuojelulaissa sanotaan ja mitä oikeuksia ja velvollisuuksia nuorella sijaishuollossa on. Kirjan kautta nuori saa tietoa myös sosiaalityöntekijän roolista sekä omista mahdollisuuksistaan osallistua elämänsä suunnitteluun. Näiden lisäksi käsikirjassa puhutaan unen, ruuan, unelmien ja kavereiden merkityksestä ja keinoista purkaa pahaa oloa.

Aikuisten opas on tehty nuorten käsikirjan tueksi ja sen tarkoituksena on antaa aikuisille valmiuksia käsitellä nuorten käsikirjassa olevia asioita yhdessä nuorten kanssa. Oppaan kirjoittajat ovat kotimaisia asiantuntijoita ja mukana on myös nuorten kirjeitä aikuisille.

”ISÄ, minulta on sinusta vai-
okuvaa tällaista. Sinne on tallennettu
arvokkaita muistoja ajasta, jolloin
kaikki oli vielä hyvin. Ymmärrän
rättää, että kuorinon äänen
riittänyt.
Ei en halua riittää sitä
huonoista kuvista sinusta.”

Lue lisää:
www.lskl.fi/usus

Marjatta Bardy toimii Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa tutkimusprofessorina. Hänen työnsä ovat koskeneet lapsuutta yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä, lapsuuden politiikkaa ja lastensuojelua, josta mainittakoon *Lastensuojelun ytimissä* (2009) kirjan toimittaminen. Hän on tutkinut myös taidetta tiedon ja kehittymisen lähteenä ja hyvinvoinnin ulottuvuuksia sekä kestävä kehityksen tematiikkaa.

Osa 2

SUUNNITELMISTA KÄYTÄNTÖÖN – NÄIN KIERTUE TOTEUTETTIIN

Mitä kiertueen toteuttamiseen tarvittiin?

Uskomme sinuun – Usko sinäkin -sijaishuollonkiertue suunnittelu, toteutus ja raportointi oli noin puolentoista vuoden projekti. Tähän raportin toiseen osaan on koottu tiivistetty kuvaus kiertueen toteutuksesta: sen etukäteisvalmisteluista, yksittäisen tilaisuuden rakenteesta sekä valmiuksista, joita kiertueen järjestäminen vaati. Osaksi on tuotu myös järjestäjätahojen edustajien/järjestäjien kokemuksia kiertueen toteuttamisesta. Näiden henkilökohtaisten kuvausten tarkoituksena on avata niitä moninaisia merkityksiä, joita kiertueella kunkin mukana olleen lastensuojelualan ammattilaisen työhön ja näkemyksiin oli.

Tämän osion keskeisenä tavoitteena on antaa myös muille sijoitettujen lasten ja nuorten kanssa työtekeville ammattilaisille uusia valmiuksia ja ideoita toteuttaa nuorten kanssa työskentelyä. Tavoitteena on jakaa testattu ja toimivaksi havaittu toimintamalli, jota hyödyntämällä tai soveltamalla aikuiset voivat vahvistaa nuorten osallisuutta lastensuojelun käytännöissä.

Kutsukirjeet

Niin nuorille kuin aikuisille tehtiin jokaista tilaisuutta varten oma kutsukirje. Lisäksi mainostusta varten tehtiin kaikkia tilaisuuksia koskeva yleinen kutsukirje (ks. Liite 2). Kirjeiden teosta vastasivat järjestäjätahojen toimijat. Valmiit kutsukirjeet välitettiin sähköisesti paikkakuntien yhteyshenkilöille, jotka puolestaan, omia kontaktejaan hyödyntäen, välittivät kutsut sähköpostitse tai paperiversiona oman alueensa sijoitetuille nuorille.

Yhteyshenkilöiden kautta välitettyjen kutsujen lisäksi kutsuja oli jaossa niissä tilaisuuksissa, joissa kiertueen järjestäjätahot vuoden aikana esiintyivät. Kiertueesta ja sen kohteista sekä ilmoittautumisohjeista oli saatavilla tietoa myös lapsiasiavaltuutetun nettisivuilta.

Kustannukset

Työn ja kustannusten jaosta sovittiin, että kiertueen järjestäjätahot vastaavat materiaalikustannuksista (kuten kutsukirjeiden suunnittelu ja teko sekä tilaisuuksissa käytetyt työskentelymateriaalit), vetäjien kuluista (palkat ja matkakulut) sekä kiertueen raportoinnista aiheutuvista kuluista.

Paikalliset yhteistyökumppanit vastasivat ryhmien kokoamisesta (kutsujen lähettäminen, rohkaiseminen ja innostaminen, ilmoittautumisten vastaanotto) sekä tilajärjestelyiden tekemisestä ja tarjoilun järjestämisestä.

Valmiudet ja haasteet

Hyvä ja toimiva yhteistyöverkosto oli edellytys tämänkaltaisen kiertueen järjestämiseen. Näiden lisäksi onnistunut toteutus vaati kaikilta osapuolilta uskoa työn merkityksellisyyteen sekä vahvaa sitoutumista sen toteuttamiseen.

Yhtenä rekrytinnin haasteena voitiin pitää sitä, kuinka nuorten kanssa työskentelevät aikuiset saataisiin uskomaan kiertueen tärkeyteen. Kiertueen aikana havaittiin, että on äärimmäisen tärkeää, että aikuiset ovat sitoutuneita ja innostuneita tämän kaltaisesta toiminnasta, sillä aikuisten aktiivisuus oli avainasemassa nuorten rekrytinnissa. Ilman lähiaikuisen aktiivisuutta nuoren oli vaikea saada tietoa kiertueesta tai rohkaistua osallistumaan siihen.

Kiertueen markkinoinnissa havaittiin myös, että sähköisesti lähetetyt kutsut ja mainokset eivät tavoittaneet aikuisia tai saaneet heitä tarttumaan mahdollisuuteen. Erityisesti joukkopostitus havaittiin toimimattomaksi tavaksi markkinoida tilaisuuksia, sillä kutsut hukkuivat sähköpostivirtaan. Lisäksi hitaat rattaistot ja byrokraatia vaikuttivat viestien ja kutsujen kulkemiseen kaupunkien toimijoiden välillä. Jos kukaan aikuisista ei koe asiaa omakseen, on vaarana, että tärkeä asia jää kokonaan huomioimatta. Mikäli tilaisuuksille ei olisi ollut nimettyä asialle omistautuneita yhteyshenkilöitä, jotka aktiivisesti puhuivat kiertueen puolesta, olisi moni tapaamisista jäänyt toteutumatta.

Lasten ja nuorten ottaminen mukaan lastensuojelun käytäntöjen kehittämiseen on vielä tuore asia. Kiertueen aikana havaittiin, ettei kaikille lasten ja nuorten kanssa työskenteleville tahoille ollut itseltään selvää, että nuoria kuullaan lastensuojeluun liittyvissä asioissa. Esiin tuli, etteivät kaikki pitäneet nuorten sanomaa tärkeänä tai pelkäsivät, mitä nuoret sijaishuollon todellisuudesta mahdollisesti kertovat.

Toisaalta työskentelyn yhteydessä kuultiin myös, että jotkut nuorista oli pakotettu osallistumaan tilaisuuksiin. Tämä ei millään muotoa ollut kiertueen järjestäjien tarkoitus, vaan nuorten osallistumisen edellytyksenä korostettiin vapaaehtoisuutta. Tällä tavoin haluttiin, ettei kukaan nuorista kokisi joutuvansa itselleen epämieluisiin tai ahdistaviin tilanteisiin.

Tulevaisuudessa on hyvä miettiä, kuinka nuoret voitaisiin tavoittaa suoraan, ilman välikäsiä: millaisten foorumeiden kautta nuorille voitaisiin välittää suoraan tietoa tämän kaltaisista tilaisuuksista sekä millä keinoin heitä voitaisiin motivoida ja rohkaista osallistumaan. ●

Kiertuetilaisuuksien rakenne

Kiertueen tilaisuudet olivat kestoltaan noin neljän tunnin mittaisia ja niiden aikana keskusteltiin, kuultiin nuorten kokemuksia sijaishuollosta, tehtiin toiminnallisia harjoituksia sekä syötiin välipalaa. Vetäjät kertoivat osallistujille lastensuojelulaista, YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta, viranomaisten toiminnasta ja velvollisuuksista sekä lasten ja nuorten oikeuksista ja velvollisuuksista. Vetäjinä tilaisuuksissa toimivat *Selviytyjät* -ryhmän nuorten sekä järjestäjätahojen aikuisten muodostama tiimi.

Kiertuetilaisuuksien rakenne:

1. Tilaisuuden esittely: mikä ja miksi
2. Vetäjien esittely
3. Yhteistyösopimukset
4. Tutustuminen – janat
5. Karkkikierrros
6. Välipala
7. Kenelle kerron – diagrammi
8. Pienryhmätyöskentely – *Us-Us* -korttien avulla
9. Lopetus – lennokit

Kunkin tilaisuuden rakenne (Kanadan työpajaa lukuun ottamatta) noudatti samaa kaavaa. Nuoret saapuivat tilaisuuksiin joko itsenäisesti tai saatettuina. Osallistujat toivotettiin jo ovelta tervetulleiksi ja he saivat itselleen nimilaput. Kiertueen aikana havaittiin,

että tilaisuudet tulisi pyrkiä järjestämään ”puolueetomalla maaperällä”, jotta nuorten luottamus vetäjiä kohtaan syntyisi helpommin. Puolueeton maaperä voi myös vaikuttaa nuorten kykyyn ja mahdollisuuksiin riisua omat roolinsa, jotka heillä tietyissä paikoissa tai porukoissa on ja antaa näin nuorille tilaisuuden työskennellä vapaammin.

Tilaisuudet aloitettiin esittelemällä mikä *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* -kiertue on ja miksi se on järjestetty. Nuorille kerrottiin, että kiertueen tarkoituksena oli kuulla heidän kokemuksiaan sijaishuollosta yleisellä tasolla ja pyrkiä siten vaikuttamaan sen epäkohtiin.

Johdantopuheen yhteydessä esittäytyivät myös kaikki paikalla olleet vetäjät – ensin *Selviytyjiin* kuuluvat nuoret ja tämän jälkeen järjestäjätahojen aikuiset. *Selviytyjät* toivat esiin omakohtaisen kokemuksensa lastensuojelusta. Kun tilaisuuden vetäjinä toimivat osallistujien vertaiset – itsekkin sijoitettuina olleet nuoret – oli osallistujien liittyminen joukkoon helpompaa, kuin jos vetäjinä olisi ollut ainoastaan lastensuojelualan työntekijöitä. Vertaisuuden nähtiin luovan siltaa nuorten välille ja saavan nuoret kiinnostumaan toiminnasta sekä osallistumaan siihen aktiivisemmin.

Aikuiset kertoivat myös edustamistaan taustatahoista, jotta nuoret ymmärtäisivät viestiensä menävän myös päättäjien tietoon. Tässä yhteydessä nuoret

saivat myös tietoa lastensuojelun kentällä vaikuttavista toimijoista ja heidän toimintansa tarkoituksista. Kiertueen järjestäjätahot toivat kuitenkin esiin, että lainsäädäntöön ja viranomaisten toimintaan vaikuttaminen on hidasta ja parannuksia tuskin saadaan välittömästi kiertueen jälkeen aikaan.

Tilaisuuksien alussa tehtiin *yhteistyösopimukset*. Nämä olivat sopimuksia siitä, kuinka päivän aikana toimittaisiin, jotta kukin osallistuja voisi kokea olonsa mahdollisimman turvalliseksi. Osallistujille kerrottiin tilaisuuden järjestämisen peruseriaatteista, joista tärkein oli luottamuksellisuus. Yksittäisten osallistujien kokemuksia ei raportoida eteenpäin niin, että nuori olisi tunnistettavissa. Samalla korostettiin sitä, että kiertueen tarkoituksena ei ole tutkia nuorten tilanteita tai yksittäisiä sijoituspaikkoja, vaan kuulla yleisemmällä tasolla kuinka nuoret sijaishuollossa voivat. Yhteistyösopimukseen kuuluivat myös sopimukset kännyköiden ja mp3-soitinten käytöstä tilaisuuksien aikana ja oikeus osallistua oman tahdon mukaan. Lisäksi jokaisella oli oikeus käydä lukemassa, mitä tilaisuuksien etenemisestä tietokoneelle raportointiin.

Ennen varsinaisen työskentelyn aloittamista oli tärkeää, että paikallaolijat tulisivat jollain tapaa toisilleen tutuiksi. *Tutustumisessa* hyödynnettiin jana-työskentelyä, jossa tarkoituksena on toisten kanssa keskustelemalla löytää oma paikkansa annetun kriteerin mukaan muodostettavalta janalta. Tilaisuudesta riippuen muodostettiin kahdesta kolmeen erilaista janaa. Janat käsittivät osallistujien biologisen iän, lastensuojelun eli kuinka kauan oli ollut lastensuojelun asiakkaana, sekä kiinnostuksen lastensuojelusta (asteikolla 1–10). Ensimmäisen janan kohdalla jokainen paikalla olleista kertoi myös oman nimensä sekä mistä (kaupungista tai kaupunginosasta) oli tilaisuuteen saapunut. Myös vetäjät ottivat osaa jana-työskentelyyn siinä missä nuoretkin.

Karkkikierron toteutettiin (ensimmäistä tilaisuutta lukuun ottamatta) hyödyntämällä *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* -käsikirjan pohjalta tehtyjä työskentelykortteja. Kukin osallistujista sekä vetäjistä sai itselleen lakun, jonka ympärille oli kääritty yksi kyseisistä korteista. Kortit käsitelivät faktatietoa liittyen lastensuojeluun, sijaishuoltoon ja lapsen oikeuksiin. Noin puolet korteista käsiteli tunteita ja ajatuksia, joita nuoret mieltivät sijoituksen aikana. Kortit oli otsikoitu käsikirjan aukeamien mukaan,

esimerkiksi: *Sosiaalityöntekijä, Ei sijaiskoti- ja laitostieteelle, Koulu, Ruoka, Paha olla?* ja *Tilaa unelmille*. Ensimmäisessä tilaisuudessa käytettiin korttien sijasta lapsen oikeuksien yleissopimuksen artikloja, sillä *Us-Us* -työskentelykortit eivät olleet vielä tuolloin valmistuneet.

Karkkikierroksella jokaiselle osallistujalle annettiin hetki aikaa miettiä saamansa kortin tekstiä. Tämän jälkeen kukin paikallaolijoista luki tekstin ääneen ja halutessaan jakoi ajatuksensa, joka sitä lukiessa heräsi. Ajatus saattoi olla esimerkiksi kokemus liittyen aiheeseen tai asia, josta oli kortin kanssa samaa tai eri mieltä. Mahdollista oli myös kysyä toisilta nuorilta tai aikuisilta kysymys, jonka kortti itsessä herätti. Myös vetäjät esittivät nuorille aiheisiin liittyviä kysymyksiä.

Kysymykset olivat luonteeltaan sellaisia, joihin pystyi vastaamaan viittaamalla, esimerkiksi:

- Kuinka moni on joutunut vaihtamaan koulua sijoituksen takia?
- Kuinka moni on miettinyt yhdessä aikuisen kanssa kuinka kertoa taustastaan toisille?
- Kenen mielestä sijoitus on auttanut saavuttamaan unelmia?

Tilaisuuspaikkakunnasta riippuen ohjelmaan kuulunut välipala nautittiin joko karkkikierroksen tai seuraavana esiteltävän diagrammi-tehtävän jälkeen. Välipalan ajoittumiseen vaikuttivat, kuinka kauan karkkikierrokseen oli kulunut aikaa ja miltä osallistujien vireystila sen päättyessä näytti.

Välipala oli tilaisuuden elementeistä se, josta ei koskaan tingitty. Työskentelyn keskellä on erittäin tärkeää, että myös nuorten fyysiset tarpeet tulevat täytetyiksi. Jos nuoret kokevat olonsa nälkäisiksi, on heidän mahdotonta keskittyä työskentelyyn. Välipala antoi tilaa myös syvemmälle tutustumiselle sekä nuorten keskinäiselle verkostoitumiselle. Monella paikkakunnalla kahvikupin ääressä käydyt keskustelut syvensivät aiemman työskentelyn tasoa ja toimivat pohjustimena loppupäivän pienryhmätyöskentelyyn.

Kenelle kerron -diagrammin tarkoituksena oli saada tietoa siitä mille tahoille nuoret kertovat mieltään painavista asioista. Kukin nuorista sai itselleen kolme puuhelmeä, jotka he kävivät tiputtamassa niiden tahojen kohdalle, joille kertovat ensimmäisenä, jos kokevat oikeuksiensa tulleen rikotuiksi.

Vaihtoehdot olivat:

- valvova viranomainen
- sosiaalityöntekijä
- sijaisperhe/ohjaaja
- biologinen vanhempi
- kaveri/sukulainen
- en kenellekään.

Nuori sai halutessaan laittaa kaikki helmet joko eri putkiloihin tai samaan putkiloon, sen mukaan kuinka hän on toiminut tai tulisi toimimaan. Diagrammin tulosta tarkasteltiin yhdessä nuorten kanssa ja heillä oli mahdollisuus perustella miksi olivat valinneet luottaa kyseiseen tahoon. Tässä yhteydessä nuorille myös kerrottiin sijaishuollon valvonnasta ja siitä, kehen nuori voi ottaa yhteyttä, mikäli hän kokee oikeuksiensa tulleen rikotuiksi.

Sijaishuoltoa ja lastensuojelua koskevat kysymykset eivät ole helppoja käsitellä. Asiat itsessään ovat monimutkaisia ja lisäksi jokaisen nuoren yksilölliset kokemukset tunteineen voivat vaikeuttaa asioista puhumista. Osalle nuorista tämä oli ensimmäinen mahdollisuus, jossa he pääsivät puhumaan kokemuksistaan, jakamaan ajatuksiaan sekä kuulemaan vertaistensa kokemuksia. Osana tilaisuuksia oli pienryhmätyöskentely, jonka tarkoituksena oli paitsi päästä syvemmälle lastensuojelun kysymyksiin ja kokemuksiin, myös tarjota mahdollisuus kokemusten jakamiselle pienemmässä, turvallisemmassa ryhmässä.

Pienryhmätyöskentelyssä käytettiin karkkikierroksella tutuksi tulleita *Us-Us* -kortteja. Tavat muodostaa pienryhmät vaihtelivat paikkakunnittain. Oli mahdollista, että kukin osallistujista valitsi itse kortin, joka puhutteli häntä eniten ja ryhmät muodostettiin näiden valintojen mukaan. Toisena vaihtoehtona oli, että osallistujajoukko jaettiin ensin satunnaisesti ryhmiin ja kukin ryhmä päätti keskenään mitä aiheita he halusivat käsitellä. Keskustelun aikana jokainen ryhmä pohti kahta erillistä aihetta. Kussakin ryhmässä oli nuorten lisäksi mukana ainakin yksi vetäjästä, joko *Selviytyjät* -ryhmän nuori tai joku aikuisista.

Aikataulusta ja keskusteluvilkkaudesta riippuen pienryhmätyöskentelylle varattiin aikaa 20–40 minuuttia. Ryhmille ei annettu kortteihin liittyviä valmiita kysymyksiä tai teemoja, vaan he saivat itse päättää, kuinka ja mistä näkökulmista aihetta tarkastelisivat. Tällä pyrittiin nuorilähtöiseen työskentelyyn

sekä siihen, että keskusteluissa nousisivat esiin nuoria oikeasti puhuttavat asiat.

Vetäjien tehtävänä oli osallistua keskusteluun nuorten tavoin, tarvittaessa herätellä keskustelua valituista aiheista sekä varmistaa kunkin ryhmän jäsenen kuulukuksi tuleminen. Ryhmässä esiin nousseet ajatukset kirjattiin ylös ja purettiin päivän päätteeksi yhteisesti. Jokainen pienryhmä sai itse päättää millä tavoin he esittelivät omat aiheensa ja ajatuksensa toisille. Tuotokset olivat yleensä julisteita tai ajatuskarttoja, mutta myös draamaan ja pöytäteatteria hyödynnettiin. Ryhmän esitettyä omat ajatuksensa oli tilaa yleiselle keskustelulle, kysymyksille ja kommentteille.

Tilaisuuksien lopuksi kokoonnuttiiin vielä vetämään päivä yhteen. Lopetuksessa hyödynnettiin palauteleikkokkeja. Jokainen paikalla ollut sai itselleen A4-kokoisen tyhjän paperiarkin, johon hän kirjoitti vastauksen kysymykseen mikä oli ollut päivässä parasta. Tämän jälkeen kukin taitteli omasta paperistaan lennokin. Kun kaikki olivat valmiita, lennot heitettiin ilmaan. Jokainen osallistuja otti kiinni yhden lennokeista ja luki vuorollaan mitä siihen oli kirjoitettu. Sama toistettiin myös kysymyksillä viesti toisille paikalla olleille nuorille sekä viesti päätäjille. Nuorten antama palaute päätäjille on sisällytetty raportin ensimmäiseen osioon, keskusteluun nuorten kokemuksista sijaishuollon arjesta.

Suunnitelmallisuus ja selkeä rakenne tilaisuuden etenemisestä mahdollistivat toiminnan varioinnin kunkin tilaisuuden erityisluonteen mukaan. Myös osallistujajoukon koko, järjestämispaikka sekä nuorten taustojen samankaltaisuus tai erilaisuus vaikuttivat osaltaan siihen, kuinka päivän ohjelma oli hyvä järjestää. Tämän vuoksi jokaisesta kiertueen tilaisuudesta muodostui samojen rakenteiden sisällä omanlaisensa kokonaisuus.

Rakenteita muutettiin tarvittaessa myös sen mukaan, mitkä työskentelytavat ja aihealueet toimivat kussakin kohteessa. Osalla paikkakunnista jätettiin joitain edellä esitetyistä asioita kokonaan väliin. Tämä johtui siitä, että nämä osiot eivät olisi toimineet kyseisessä osallistujajoukossa ja nähtiin paremmaksi keskittyä tiettyihin nuoria erityisesti puhuttaneisiin aiheisiin. ●

Dokumentointi

Kiertuetilaisuuksien tapahtumat pyrittiin dokumentoimaan mahdollisimman tarkasti. Tässä hyödynnettiin valokuvia ja videokuvaa, kirjallista dokumentointia tilaisuuksien aikana sekä pienryhmätyöskentelyn tuotoksia ja palautelennokkeja. Tilaisuuksien alussa nuorille kerrottiin dokumentointitavoista ja kysyttiin heidän suostumustaan näiden käyttöön. Kuvaustilanteissa jokaiselta nuorelta kysyttiin vielä uudestaan heidän suostumustaan siihen. Osallistujille myös kerrottiin, ettei materiaalia tulla käyttämään missään sellaisenaan tai muodossa, josta nuoret olisivat tunnistettavissa.

Tilaisuuksissa otetut valokuvat keskittyivät tuotosten sekä toimintatapojen dokumentointiin. Valokuvista on tunnistettavissa ainoastaan *Selviytyjät*-tiimin nuoret sekä järjestäjätahojen aikuiset. Tilaisuuksissa kuvattiin myös videopätkiä, ”palopuheita”, joiden tarkoituksena oli tallentaa nuorten autenttiset sanomiset sanatarkasti. Videoissa oltiin kiinnostuneita nimenomaan nuorten ajatuksista, ei kasvoista sanojen takana. Nuorten identiteetin suojaamiseksi kuvaus toteutettiin useimmissa tapauksista niin, että kuva oli kohdistettuna johonkin vetäjästä, ei osallistujina olleisiin nuoriin.

Jokaisessa tilaisuudessa oli mukana tietokone,

jolle tilaisuuden vetäjät raportoivat päivän kulusta reaaliaikaisesti. Yhteistyösopimusten yhteydessä nuorille kerrottiin kirjaamisen tapahtuvan yleisellä tasolla. Lisäksi heille kerrottiin oikeudesta käydä missä vaiheessa tahansa lukemassa mitä koneelle on kirjattu. Nuorilla oli myös oikeus lisätä sinne omia huomioitaan sekä huomaamatta jääneitä ajatuksia. Mikäli nuori löytäisi tiedostosta jotain, mitä ei haluaisi sinne kirjattavan, se tulitaisiin poistamaan.

Pienryhmätyöskentelyn tuloksena syntyneet kirjalliset tuotokset, videokuvat sekä palautelennokit kerättiin talteen ja niiden sisältö kirjoitettiin puhtaaksi tilaisuuksien jälkeen. Helmikuussa 2012 kiertueen työryhmä kokoontui yhteen kahden päivän ajaksi käymään läpi tätä aineistoa ja kokoamaan yhteen kiertueella esiin nousseet keskeisimmät teemat ja havainnot. Nämä havainnot ovat tämän raportin keskeisin sisältö ja ne on esitelty raportin aiemmassa osiossa. ●

Kiertueen dokumentointitavat:

- Valokuvat
- Videopätkät ja palopuheet
- Julisteet ja lennokit
- Työskentelyn on line-memo

Kiertuetapaamisten ohjaaminen ja vetovastuut

Yleisiä periaatteita

Kiertuetapaamisten vetämisessä hyödyksi olivat yleiset ryhmän ohjaamiseen liittyvät taidot. Hyvät vuorovaikutustaidot ja tilanteenlukutaito ovat tärkeitä missä tahansa toiminnan ohjaamisessa, eikä kiertue tehnyt tässä poikkeusta. Luontevuus ja omana itsenä toimiminen rentouttavat ilmapiiriä ja saavat osallistujan tuntemaan olonsa turvalliseksi. Rauhallisuus esiintymisessä ja omassa toiminnassa rauhoittaa myös muita paikalla olevia.

Jokainen tilaisuuksissa mukana ollut *Selviytyjät*-nuori ja aikuinen toimi omasta persoonastaan ja roolistaan käsin. Tällaisessa työskentelyssä niin ihmisten erilaiset lähtökohdat kuin roolit ovat rikkaus. Erilaisuus lisää työskentelyn voimavaroja, sillä jokaisesta ei ole juontamaan tilaisuutta tai vetämään pienryhmätyöskentelyä, eikä näin tarvitsekaan olla. Kiertueen aikana jokaiselle vetäjälle ja aikuiselle löytyi oma roolinsa kuuntelijana, lohduttajana, kyselijänä, raportoijana tai rajojen asettajana. Saatiin huomata, että juuri näitä rooleja nuoret kaipasivat.

Kiertueen aikana huomattiin myös olevan tärkeää, että tilaisuuksien vetäjinä toimii molempien

sukupuolten edustajia. Kun vetovastuussa ovat sekä tytöt että pojat, naiset että miehet, antaa se samaistumiskohdan niin osallistujissa oleville tytöille kuin pojillekin. Myös pienryhmätyöskentelyssä on hyödyksi, että vetäjinä on molempien sukupuolten edustajia. Tällöin esimerkiksi yhteiset kiinnostuksen kohteet, kuten pojilla joukkueurheilu, ja asioiden lähestyminen niiden kautta, voivat olla avaimia työskentelyn käynnistymiseen.

Nuorille vaikutti merkitsevän kaikkein eniten se, että vetäjät osoittivat kiinnostuksensa nuorten kokemuksia, mielipiteitä ja ajatuksia kohtaan olevan aitoa.

”Koska puhutaan huonoistakin asioista.”

”Puhutaan siitä, että joku muukin voi tehdä väärin kuin nuori, ei syyllistetä.”

”Te vaikutatte, että ootte oikeasti kiinnostunut miten meillä menee.”

Vaikutelma aidosta kiinnostuksesta syntyy pienistä asioista: kuuntelemisesta, tilan antamisesta ja siitä, ettei nuoren sanomista torjuta välittömästi. On tilaa esittää ja lausua ääneen omat tunteensa, negatiivisetkin. Tällä tavoin toimiminen mahdollisti tilaisuuksissa molemminpuolisen jakamisen sekä eri näkökulmien esittämisen ja eriävienkin mielipiteiden kuuntelemisen. Arvonanto nuorten näkemyksille sai myös heidät kuuntelemaan mitä aikuisilla oli sanottavaa.

Nuoret työskentelyn ohjaajina

Kiertueella tilaisuuksien vetämisestä vastasivat pääosin *Selviytyjät* -ryhmän nuoret. *Selviytyjät* -ryhmä on valtakunnallinen lastensuojelun kehittäjäryhmä, jonka jäsenillä on laaja-alaista kokemusta lastensuojelun asiakkaana olemisesta 1990-, 2000- ja 2010-luvulta. Näitä kokemuksia on ryhmän sisällä työstetty jo vuosia ja moni kehittämisidea onkin lähtenyt juuri näistä omista kokemuksista.

Nuorten valitseminen tilaisuuksien vetäjiksi oli tietoinen valinta. Aikaisemman nuorten kanssa työskentelyn perusteella on huomattu nuorten olevan vastaanottavaisempia ja innostuneempia toiminnasta, mikäli sitä ohjaavat aikuisten sijaan heidän vertaisensa. Sen lisäksi, että vetäjänä toimii samaan ikäryhmään kuuluva nuori, joka puhuu osallistujien kanssa ”samaa kieltä”, yhdistää heitä myös tausta – kokemus lastensuojelun asiakkuudesta. Kiertueen aikana pystyi vahvasti aistimaan, kuinka nuorten oli helppo kertoa omista tilanteistaan ja kokemuksistaan ympäristössä, jossa kuluneen fraasin ”mä tiedän miltä susta tuntuu” sijasta tilaisuuden vetäjällä olikin yhteneväisiä kokemuksia osallistujien kanssa. Tämän kautta tilaisuuksiin osallistuneet nuoret pystyivät kokemaan tulevansa ymmärretyiksi myös tunnetasolla.

Jotta sijaishuollossa elänyt nuori voi toimia tällaisen työskentelyn vetäjänä, on nuoren tullut käsitellä omaa menneisyyttään. Pystyäkseen katsomaan tilanetta vetäjän näkökulmasta ja ohjaamaan tilaisuuden etenemistä, uppoutuminen liian syvälle omien kokemusten käsittelyyn ei ole vetäjälle mahdollista. Lisäksi tilaisuudet on järjestetty niihin osallistuvia nuoria varten, ei vetäjien omien kokemusten prosessoimiseksi. Kuitenkin, motivoidakseen ja rohkaistakseen tilaisuudessa mukana olevia nuoria osallistumaan, vetäjällä tulee olla valmius avata omaa tarinaansa

tarpeen mukaan. Myös tämä edellyttää sitä, että vetäjä on sinut oman taustansa kanssa.

Avoimuuden lisäksi vetäjältä vaaditaan tilanteenlukutaitoa siinä, mitä on hyvä sanoa ja mitä jättää sanomatta. Tämä koskee omien kokemusten lisäksi nuorten oikeuksia ja velvollisuuksia. Vetäjänä toimivan nuoren sanoja kuunnellaan tarkasti ja ne otetaan todesta. Tämän vuoksi vetäjä ei voi lausua ääneen lupauksia tai kehottaa vaatimaan sellaista, mitä ei lue laissa tai mitä ei mainita muissa ohjaavissa asiakirjoissa. Tilanteenlukutaidon lisäksi vetäjällä tulee siis olla myös jonkinasteista tietämystä lastensuojelusta ja sen käytännöistä.

Selviytyjät -ryhmän jäsenet osoittivat omaavansa ensiluokkaiset taidot tällaisten tapahtumien vetämiseen. *Selviytyjien* neljävuotisen historian aikana he ovat saaneet mahdollisuuden käsitellä omia kokemuksiaan, kohdata sijaishuollossa eläneitä nuoria eri tilaisuuksissa sekä oppia lisää, mitä lastensuojelu on ja miten sitä toteutetaan tai tulisi toteuttaa. Lisäksi muutamilla ryhmäläisistä oli ennestään kokemusta nuorten foorumeiden ja muiden tilaisuuksien juontamisesta sekä kouluttamisesta, mikä on omalta osaltaan valmentanut nuoria toimimaan tilaisuuksien vetäjinä.

Ryhmän tapaamisissa on käsitelty paljon samoja kysymyksiä, joista kiertueellakin keskusteltiin. Koska aiheet olivat *Selviytyjille* tuttuja, tämä helpotti heidän asettumistaan työskentelyn vetäjiksi esimerkiksi pienryhmissä. Lisäksi tiimissä keskusteltiin työskentelyn periaatteista ennen kiertueen alkua sekä ennen jokaista yksittäistä tilaisuutta.

Kokemusasiantuntijoina toimivia vetäjiä ei voi vastuuttaa toiminnasta samalla tavoin kuin alan ammattilaisia. Juuri vastuukysymysten vuoksi tilaisuuksissa oli mukana myös järjestäjätahojen aikuisia, joilla on tarkkaa tietoa lastensuojelun lainsäädännöstä ja käytännöistä. ●

Aikuiset tiimissä nuorten kanssa

Kiertue oli myös kaikille mukana olleille aikuisille uusi kokemus. Lastensuojelussa ei ollut aikaisemmin toteutettu näin laajamittaista asiakkaina olevien nuorten kuulemisen ja osallistumisen mahdollistavaa hanketta. Uutta oli myös se, että kokonaisuudesta vastannut vetäjätiimi koostui tasavertaisesti aikuisista ammattilaisista ja nuorista kokemusasiantuntijoista. Kiertueen suunnittelu, yksittäisiin tapahtumiin valmistautuminen ja tilaisuuksien jälkipuinti toteutettiin tiimissä yhdessä. Oheiset tekstit kertovat mukana olleiden aikuisten kokemuksista ja kiertueen merkityksestä heille.

Jaana Tervo
Lapsiasia-
valtuutetun
toimisto/THL

”Kiertuetta suunniteltaessa päätavoitteeni oli kuunnella sijaishuollossa olevien tai olleiden nuorten viestiä lastensuojelusta, itselläni kun on kokemusta vain viranomaisnäkökulmasta. Sosiaalityöntekijänä ja lakimiehenä olin erityisen kiinnostunut nuorten kokemuksista sosiaalitoimen toiminnasta ja lastensuojelulain toimivuudesta käytännössä.

Toisaalta ajattelin, että en voi toimia passiivisena kuuntelijana vaan nuorille tulee vastavuoroisesti jakaa mahdollisimman paljon tietoa lasten ja nuorten oikeuksista, erityisesti sijaishuoltoon liittyen. Tilaisuuksissa ei varmastiakaan ollut mahdollisuus riittävästi jakaa jokaiselle tarpeellista informaatiota, mutta uskoisin, että saimme vietyä viestiä siitä, mistä tietoa löytyy lisää. Suurena apuna tässä on kiertueen aikana ilmestynyt *Uskomme Sinuun – Usko Sinäkin* -käsikirja nuorilta nuorille.

Koin ennen kiertuetta, ettei itselläni ole valmiuksia osallistua esim. tunteista ja unelmista puhumiseen. Kiertueen aikana havaitsin kuitenkin, että toisaalta nuorten arkielämän kokemukset, tunteet sekä unelmat ja toisaalta viranomaistoiminta säännöksineen ja käytäntöineen ovat läheisessä vuorovaikutuksessa. Tämä avasi silmiäni sen suhteen, kuinka tärkeää viranomaisten olisi tuntea se nuori, jonka asioista tekee kauaskantoisiakin päätöksiä. Toivon, että tämä kiertue ja sen sisältämät terveiset voisivat auttaa kaikkia lasten ja nuorten asioista päättäviä työntekijöitä havaitsemaan saman ja ehkä olemaan enemmän läsnä nuorten elämässä...

Suurin osa nuorten kokemuksista ja toiveista voidaan tiivistää nuorta kohti käytettävissä olevan ajan määrään ja siten henkilöresursseihin. Sen vuoksi toivon myös, että rahasta päättävät ymmärtäisivät varmistaa lastensuojelun toimijoille riittävät resurssit. Mutta kaikkea ei rahalla saa, myös toimijan tulee olla kiinnostunut asiakkaistaan ja motivoitunut tekemään työtään.”

”Olen kehitellyt, pohtinut ja tutkinut lasten ja nuorten yhteiskunnallista osallistumista yli kymmenen vuoden ajan. Osa tutkijan 'ammattitautia' on ilmiöiden näkeminen usein hyvin monimutkaisina ilmiöinä. Usein käy myös niin, että mitä läheisemmäksi jokin asia tulee, sitä mutkikkaampana sen näkee.

Vuosien myötä yksi asia on kuitenkin kirkastunut. Lasten ja nuorten osallistumisessa on ensisijaisesti kyse vuorovaikutuksesta. Osallistuessaan nuoret haluavat muutosta asioihin ja tällöin toimiva, vastavuoroinen ja toista kunnioittava vuorovaikutus on kaiken ydin. Toimiva vuorovaikutus ei liity vain nuorten ja aikuisten välisiin suhteisiin vaan myös nuorten keskinäiseen sekä eri ammattiryhmien väliseen kanssakäymiseen. Tämä 'osallistumisen ydinaineksen' tärkeys tuli esiin kaikilla kiertuepaikkakunnilla.

Kiertueella saimme kuulla suoraa puhetta ja jaettuja kokemuksia asioista, jotka tuovat iloa ja kantavat elämässä. Kuulimme myös asioista jotka tekevät elämästä entistä raskaampaa. Erityisesti mieleeni jäivät näkemykset siitä, että nuoria tulee kohdella tasa-arvoisesti mutta samalla huomioiden heidän yksikölliset tarpeensa. Tämä joskus jopa ristiriitainen periaate toi konkreettisesti esiin sen haastavan kentän, jolla lastensuojelun ammattilaiset ja nuoret kohtaavat toisiaan.

Tällä kohtaamisten kentällä ammattilaisilla on valtaa määritellä aikataulujen, sääntöjen ja sanktioiden muodossa nuorten elämän perusasioista. Osa nuorista kaipasi sellaista vuorovaikutusta, jossa arjen asioista keskustellaan luottamuksellisesti ja konfliktitilanteissa säännöt ja sanktiot perustellaan kunnolla. Nämä olivat nuorten mukaan toimivan vuorovaikutuksen perusperiaatteita. Mikään ei murena luottamusta itseän ja toisiin ihmisiin enempää kuin toistuvat kokemukset perusteettomista ratkaisuista ja epäoikeudenmukaisesta kohtelusta.

Kiertue on ollut tärkeä ja antoisa kokemus omalla urallani niin tutkijana, opettajana kuin virkamiehenä. Erityisesti kiertueella käytettyjen toiminnallisten menetelmien onnistuneisuus vahvistaa käsitystäni siitä, että näiden menetelmien tulisi olla osa jokaisen 'ihmis-ammattilaisen' työkalupakkia. Jos sanoja ei löydy, voi asiansa tuoda esiin toimimalla. On eettisesti tärkeää, että omien kokemusten 'sanoittamiseen' on olemassa vaihtoehtoisia tapoja.

Kiertueen jälkeen olen kiitollinen ja samalla toiveikas. Kiitos nuorille jaetuista kokemuksista, nyt on meidän aikuisten vastuulla viedä viestiämme eteenpäin.”

”Kiertueella mukana olemisen on ollut minulle koskettava ja tunteita herättävä matka lastensuojelun ytimeen.

Omassa mielessä ja omassa työssä lastensuojelu näyttäytyy usein hallinnollisena toimintana ja toimenpiteinä, joita on vaikea kuva muutoin kuin lain määrittämänä prosessina. Ehkäisevää lastensuojelua seuraavat lastensuojelu ilmoitukset, selvitykset ja avohuollon toimenpiteet. Niiden perässä marssii sijaishuolto laitoksineen ja perheineen. Jossain hämmöttää jälkihuolto, johon virallinen vastuu päättyy.

Kiertueen tilaisuuksissa kaikki tämä näyttäytyi toisessa valossa ja toisesta kulmasta nuorten kokemuksina, todellisten tilanteiden kuvauksina, tunteina, ideoina ja mielipiteinä. Lastensuojelu on jotakin joka aina tapahtuu joillekin ihmisille jossain. Jokainen toimenpide ja päätös järjestyttää jonkun lapsen tai nuoren elämää vähän ja väliaikaisesti tai paljon ja pysyvästi. Tämän tajuaminen taas uudestaan oli terveellinen kokemus virkamiehelle.

Kuuntelemaan asettuminen ei aina ollut helppoa. Ammattilaisena tunsin välillä olevani vastuussa kaikkien ammattilaisten toiminnasta ja häpeä hyökyi yli nuorten puhuessa. Kun joku kertoi omaa kokemustaan lastensuojelusta, alkoi mieleen tunkea selityksiä ja perusteluja sille, miksi asiat ovat niin kuin ne ovat. Vaihtoehtoiset tavat tulkita tilannetta alkoivat elää omaa elämänsä ennen kuin nuori oli edes päässyt juttunsa loppuun. Miksihän sitä on usein niin vaikea vain kuunnella toisen kokemusta sellaisena kuin se on?

Vaikka asiat olivat vakavia, kiertue oli myös iloinen elämys. Työskentely vetäjätyöissä yhdessä Selviytyjät-ryhmän nuorten kanssa oli yksinkertaisesti mukavaa ja hauskaa. Oli hykerryttävää nähdä, miten osallistujanuorten ryhmä jähmettyi kuuntelemaan vetäjänuoren puhetta ja miten tunnelma usein muuttui, kun aikuiset olivat äänessä. Vertaisuuden voima oli käsin kosketeltavissa.

Kiertueen tilaisuudet eivät olisi olleet mahdollisia ilman niitä ammattilaisia, jotka kertoivat nuorille mahdollisuudesta osallistua tilaisuuksiin, jotka motivoivat, kannustivat ja käytännössä toivat tai opastivat nuoret oikeaan aikaan oikeaan paikkaan. Taustalla oleva kannattelu näkyi ja tuntui ryhmien olemisessa ja toiminnassa ja sen merkityksen tajuaminen pysäytti. Miten paljon lastensuojelussa onkaan aikuisia, jotka oikeasti välittävät! Tämä oli tärkeää tajuta.

Kiertueen tilaisuudet eivät myöskään olisi olleet mahdollisia ilman niihin osallistuneita nuoria, jotka tulivat paikalle ja olivat valmiita jakamaan kokemuksiaan ja ajatuksiaan. Jonkun puhe tuli otsatukan alta kahden sanan lauseina, toisen ääni väräsi jännityksestä ja kolmannen kiihtymyksestä. Tukan väri vaihteli ja ketjut kilisivät. Mutta paikalle oli tultu ja sanottavaa oli, vaikka ympärillä oli tuntemattomia ihmisiä ja kyse erittäin henkilökohtaisista asioista. Tällaista rohkeutta oli pakko kunnioittaa.”

”Kiertuetta valmisteltaessa tunsin kuuluvani etuoikeutettuun joukkoon päästä tapaamaan eri puolelle Suomea sijoitettuja nuoria. Olen toiminut työtehtävissä sijaishuollossa parikymmentä vuotta ja toiminut lähellä ja hiukan kauempana suorasta asiakastyöstä nuorten kanssa. Kuitenkin kohtaamiset ja luottamuksen rakentamiset jokaisella kerralla, jokaisella paikkakunnalla, jokaisen nuoren kanssa olivat haastavia ja jännittäviä.

Ennen kiertuetta mietin omaa rooliani kiertueella ja ajattelin sen olevan tuki kiertuetta vetäville nuorille ja olla luotettava aikuinen niille nuorille, jotka kiertuepaikkakunnilla meitä tuli tapaamaan. Toisaalta ajattelin tehtävänäni olevan myös toimia aikuisista sijaishuollon laitospuolen tuntijana.

Kiertueella nuoret yllättivät minut jälleen täysin. Asiaan perehtyneet asiantuntijat, siis nuoret, haastoivat todella minut sijaishuollon ammattilaisena miettimään omaa suhtautumistani omaan työhöni. Huomasin kiertueen aikana joskus ärsyyntyväni nuorten antamasta kritiikistä, 'parhaammehan me yritetään, pitäisi riittää', ajattelin. Toisaalta aika nopeasti palasin ajatukseen nuorten omasta asiantuntijuudesta heidän omassa asiassaan. Tehtäväni oli kuunnella, antaa nuorten kertoa, kehittää, herättää meidät aikuiset muutettaviin asioihin.

Nuoret haastoivat minut ajattelemaan omia toimintatapoja, lastenkotien sääntöjä, rangaistuksia, kohtaamisia nuorten kanssa, välittämistä. Kuinka paljon todella sääntöjä tarvitaan, jos kohtaamisen taso nuorten kanssa on

oikea ja luottamus syntyy puolin ja toisin? Nuoret ymmärsivät sääntöjen tarpeellisuuden, mutta eivät aina perusteluja.

Kiertueella meillä oli aikaa kohdata nämä nuoret. Sijaishuollossa työskentelevänä ja siitä omalta osaltani vastaavana tärkein tehtäväni on mahdollistaa kohtaaminen myös arjessa."

» *Avaan kiertuemuistivihkoni ja luen ensimmäiselle sivulle kirjoitettuja muistiinpanoja. Nuorten kasvot avautuvat pikkuhiljaa eteeni. Sivulle on kirjoitettu sana 'samanarvoinen', ja heti sen perään nuoren ajatus: 'ei liity mitenkään meihin'. Kiertueen aikana tuntui pahalta kuulla yhteisöstä poissulkevaa puhetta usealta niin upealta nuorelta. Pian pääteesiksi nousikin nuoren pyyntö: 'Kohtele minua samanarvoisesti, älä korosta erityisyyttäni!'*

Oli erityisen arvokasta päästä kuulemaan ja tapaamaan kiertueella suomalaisnuoria sekä Kanadassa maailman eri kolkista tulevia nuoria. Kiertue jätti lähtemättömän merkin mieleeni, kuin iholle hakatun Culture of Care -tatuoinnin. Sijaishuollosta puhuttaessa puhumme samaa kieltä kansallisuudesta riippumatta. Puhumme huolenpidon, välittämisen, mutta myös surun ja huolen kulttuurista.

Kiertueella olin oppijan roolissa. Psykologina olin (ja olen edelleenkin) kiinnostunut nuorten puheista, tunteista ja ihmissuhteista, ja siitä, miten he määrittävät selviytymistään. Nuoret tarjoilivat meille Tärkeiden Asioiden -tarjotinta, jota pääsimme yhdessä heidän kanssaan tarkastelemaan. Vilpittömästi ja luottavaisesti he arvioivat elämänsä eri vaiheita ja nykyhetkeä. Toivottavasti olemme osanneet välittää tarjottimen annin tässä raportissamme.

Keskeneräisenä ja tutkimisen arvoisena asiana jäi mieleeni pyörimään nuorten puheet nuorena sijoittamisen ja murrosiän taitekohdasta. Onko sijaishuollossa tilaa murrosiän normaaliin kehitykseen liittyvään kapinaan ja kuohuntaan?

Muistikirjani sivulla on merkintä siitä, miten osallistuvien nuorten levottomuus rauhoittuu kuin veitsellä leikaten Selviytyjät-nuorten puhuessa. Uskon, että saimme osallistujien luottamuksen sillä, että olimme antaneet meidän nuorillemme vetovastuun. Nuorille annettu vastuu herättää turvallisuutta ja luottamusta myös muissa nuorissa.

Kiitän kaikkia nuoria siitä, että saimme tulla vierailijaksi teidän elämäänne. Kiitän erityisesti niitä aikuisia ja yhteyshenkilöitä, jotka pitivät kiertuetta arvokkaana, tavoittivat nuoret ja motivoivat heidät tilaisuuksiin. Selviytyjien sanonta 'jokaisen aktiivisen nuoren takana on aktiivinen aikuinen', pitää niin paikkansa. KIITOS! "

Kiertuetyöryhmä

Johanna Barkman,
psykologi, kehittämisspäällikkö, Pesäpuu ry

Sami Isoniemi,
vanhempi rikoskonstaapeli, *Selviytyjät* -ryhmän jäsen

Eliisa Jämsén,
asiantuntija, Lastensuojelun Keskusliitto

Johanna Kiili,
ylitarkastaja, lapsiasiavaltuutetun toimisto
(Jyväskylän yliopisto 1.12.2012–)

Marko Nikkanen,
Selviytyjät -ryhmän vetäjä

Mikko Oranen,
kehittämisspäällikkö,
Terveyden ja hyvinvoinninlaitos THL

Jaana Tervo,
lakimies, lapsiasiavaltuutetun toimisto
(erikoissuunnittelija, THL 1.6.2012–)

Pipsa Vario,
lastentarhanopettaja, projektityöntekijä, Pesäpuu ry

sekä *Selviytyjät* -ryhmän nuoret

Kutsu
Ota riski ja tule paikalle.
Tarjolla myös hyvää syötävää!

Uskomme sinuun, usko sinäkin

Sijaishuollon kiertue 2011

Mitä mieltä olet?
Päätöksissä on huomioitava **lapsen etu**
- mutta ovatko ne aina lapsen edun mukaisia?
Suojellaanko liikaa?
Lastensuojelu
- onko se oikeasti lasten suojelua?
Kuunnellaan,
mutta ei kuulla.

Kutsumme Sinut
keskustelemaan...
ottamaan kantaa...
kehittämään...
kyseenalaistamaan...
oikeuksista ja velvollisuuksista
turvallisuudesta ja **valvonnasta**
unelmista ja haaveista **selviytymisestä.**

Tämä ei jää tähän
Jokaisen mielipiteet ovat arvokkaita. Tapaamisissa esitetyistä ideoista ja ajatuksista koostuu julkaisu, jota käytetään sijaishuollon kehittämisessä ja levitetään lastensuojelua tekeville ja siitä päättävälle aikuisille.
Tätä varten tapaamisissa tehdään muistiinpanoja, että kaikki tärkeät asiat saadaan talteen. Kaikki mielipiteet ja ideat saattekin nimettömänä niin, ettei kenenkään mukana olleen henkilöllisyys paljastu. Jos haluat, ettei jokin kertomasi käytetä julkaisussa tai kirjata muistiin, voit kieltää sen tilaisuudessa tai sen jälkeen. Tarvittaessa saat koulua varten selvityksen poissaolosta. Lupalappuun ei tule mainintaa lastensuojelusta tai sijaishuollosta.
Tule mukaan muuttamaan sijaishuoltoa!

Lisätietoa:
www.pesapuu.fi
www.lapsiasia.fi
johanna.barkman@pesapuu.fi

Terveisin,
Jaana, Mikko, Johannat, Marko, Eliisa
ja Selviytyjät-nuoret

Tilaisuuden järjestävät,
Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Pesäpuu ry:n Selviytyjät-ryhmä
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
Lastensuojelun Keskusliitto

Aikuisten kirje

Uskomme sinuun, usko sinäkin

Sijaishuollon kiertue 2011

Lapsiasiavaltuutetun toimisto, THL, Pesäpuu ry:n Selviytyjät-tiimi ja Lastensuojelun Keskusliitto ovat yhdessä käynnistämässä sijaishuollossa olevien nuorten kuulemiskiertuetta, jonka otsikkona on Uskomme sinuun - Usko sinäkin.
Kiertuepaikkakunnat:
Espoo
Helsinki
Kuopio
Vaasa
Pori
Oulu

Tilaisuuksissa nuoret saavat mahdollisuuden kertoa ajatuksiaan ja kokemuksiaan sijaishuollosta ja sen kehittämisen tärkeyttä. Kihunkin tilaisuuteen kutsutaan yhteensä 10-20 nuorta. Toivomme, että nuorten ryhmiin tulisi yli 12-vuotiaita nuoria sekä perhehoidon että laitoshoidon piiristä.

Jokaisessa tapaamisessa nuorilla on mahdollisuus nostaa esille tärkeitä asioita ja kertoa mitä he ajattelevat oikeuksiansa toteutumisesta. Tämän lisäksi puhumme nuorten kanssa sijaishuollosta ja sen valvonnasta, toteuttamisesta ja kehittämistarpeista.

Tilaisuudessa nuorten kokemuksia kirjataan ylös, sillä kiertueesta tehdään julkaisu. Kirjaaminen tapahtuu niin, ettei yksittäisen nuoren tietoja voida jäljittää, näin varmistetaan tietojen luottamuksellisuus. Nuorilla on myös mahdollisuus kieltää omien kokemustensa dokumentointi.

Nuorten kokemukset otetaan huomioon myös tulevassa vaikuttamistyössä. Kevään 2012 aikana toteutetaan aikuisille, ammattilaisille ja päättäjille suunnattu valtakunnallinen seminaarisarja, jonka tavoitteena on tuoda esiin Uskomme sinuun - Usko sinäkin - kiertueen nuorten nostamia teemoja ja kehittämistarpeita.

Terveisin,
Jaana, Mikko, Johannat, Marko, Eliisa
ja Selviytyjät-nuoret

Lue lisää:
www.lapsiasia.fi, www.pesapuu.fi
johanna.barkman@pesapuu.fi

Tilaisuuden järjestävät,
Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Pesäpuu ry:n Selviytyjät-ryhmä
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
Lastensuojelun Keskusliitto

Lapsiasiavaltuutetun toimisto toteutti yhteistyökumppaneineen syksyllä 2011 *Uskomme Sinuun – Usko Sinäkin* -kiertueen lastensuojelun asiakkaana olevien nuorten parissa. Kiertueella eri puolilla maata tavattujen 120 nuoren kokemuksista on koottu suositukset päättäjille lastensuojelun ja sijaishuollon kehittämiseksi.

Raportti kertoo siitä, miten välttämätöntä lastensuojelussa toimivien aikuisten on ottaa lapset ja nuoret mukaan toimintansa kehittämiseen.

Nuorten esiintuomat kokemukset liittyivät pääasiassa lasten ja aikuisten väliseen kohtaamiseen, vuorovaikutukseen, aikuisten luotettavuuteen sekä erilaisten sääntöjen ja sanktioiden oikeudenmukaisuuteen.

Kiertueella ja suositusten kokoamisessa kumppaneina ovat olleet Pesäpuu ry – lastensuojelun erityisosaamisen keskus ja sen *Selviytyjät* -nuorten ryhmä, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) sekä Lastensuojelun Keskusliitto.

LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMISTO

Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Vaasankatu 2, 40100 Jyväskylä
Puhelin: 0295 163 417
Faksi: 014 617 356
Sähköposti: lapsiasiavaltuutettu@stm.fi
www.lapsiasia.fi
www.lastensivut.fi

ISSN 1798-3991 (painettu)
ISSN 1798-4009 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-00-3250-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-3251-7 (PDF)

